HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
8. listopada 1971.
godina I.
broj 25.
cijena 2 dinara

OVAJ BROJ TISKAN JE U 100.755 PRIMJERAKA

Jozo Ivičević

SUSRET S JAVNOŠĆU

Mûk javnosti pouzdani je znak o prilikama; šutnja javnosti iskazuje rezignaciju i odustajanje, kazuje: da je govor uzaludan, razgovor suvišan.

Šutnja je stoga i progonstvo i utočište, i nasilje i odgovor na nasilje: vlast što mûk javnosti hoće, drugo – osim šutnje – i nije zaslužila!

A hoću time i to reći: izlazeći iz šutnje povjerovali smo da govoriti nije besmisleno, i razgovarati da je, ipak, moguće.

U međuvremenu stekla su se negativna iskustva – o nekima od njih već smo pisali.

Postoje, međutim, i drugačija, radosnija iskustva: progovorimo i o njima!

Otpočeli smo, ne tako davno, bez sredstava, bez tradicije, bez iskustva: ni iz čega.

Danas, šest mjeseci kasnije, »Hrvatski tjednik«, dostigavši nakladu već veću od stotinu tisuća primjeraka, novine su u našim prilikama s visokom nakladom. A bit će ta naklada, pouzdajemo se, uskoro i viša!

Ali odziv se javnosti nije očitovao tek u broju prodanih primjeraka – u mnogobrojnim pismima i susretima, znani i neznani, iz raznih krajeva i društvenih slojeva, naši čitatelji pružili su dokaze često dirljive solidarnosti.

Mnogo smo očekivali od javnosti. Ne toliko!

I zbog tog drugog, eto, i drugačijeg, iskustva nismo odustali i ne odustajemo.

Jer susret s javnošću, ispunjajući nas pouzdanjem, dokazuje da Hrvatska nije tlapnja.

A to obvezuje.

POVRIJEĐENI BUNJEVAČKI HRVATI

Od 15. do 18. rujna održana je na Bledu Četvrta skupština Saveza društava bibliotekara Jugoslavije. I ja sam bio jedan od sudionika Skupštine. U toku trajanja Skupštine, u četvrtak, 16. rujna, u 20.30 sati u Festivalskoj dvorani održana je kulturna večer u kojoj je sudjelovao Folklorni ansambl Gorje, zatim amaterske skupine iz Kropa i Radovljice.

Ne ulazeći u ocjenu umjetničkog nivoa priredbe, neugodan je dojam ostavio nastup najavljivača, koji je najavljivao program na slovenskom jeziku i na nekoliko evropskih jezika, ali je bila »zaboravljena« najava na hrvatskom, srpskom, makedonskom i ostalim jezicima naroda i narodnosti Jugoslavije. Napominjem da je Skupštini i kulturnoj priredbi prisustvovao i veći broj bibliotekara iz svih naših republika i pokrajina, kao i strani gosti — turisti koji su došli posjetiti tu priredbu.

Folklorni ansambl Gorje u prvom dijelu programa izvodio je slovenske narodne plesove, a u drugom dijelu plesove naroda Jugoslavije. Nova najava, nova greška, čak nacionalna neistina kod najavljivača i autora najave: najavljivač govori (citiram po sjećanju): »Makedonske narodne plesove na grčku i bugarsku muziku izvodi . . .« Već ova najava izaziva pozornost i napetost i zamišljam kako su se osjećali drugovi Makedonci koji, po autoru ove najave, nisu Makedonci, već Grci i Bugari. Na kraju programa i ja sam se našao u istoj neugodnoj situaciji zbog krnjenja nacionalnog identiteta. Najavljivač je govorio (citiram po sjećanju): »Na kraju Folklorni ansambl Gorje izvodi plesove pripadnika mađarske narodnosti iz Jugoslavije iz okolice Subotice — Bunjevačko kolo.« Napominjem:

1. izvedena igra nije bila Bunjevačko kolo, već Bunjevačko momačko kolo;
2. Nošnja, osobito muška, uopće nije bila bunjevačka;
3. (najbitnije): Bunjevci NISU PRIPADNICI MAĐARSKE NARODNOSTI KOJA ŽIVI U JUGOSLAVIJI, U OKOLICI SUBOTICE, VEĆ SU TO HRVATI KOJI ŽIVE U OKOLICI SUBOTICE. U SR SRBIJI, U SAP VOJVODINI;
4. Pripadnici mađarske narodnosti koji žive u okolici Subotice imaju svoje prekrasne plesove, svoju kulturu, svoj folklor (sjetimo se samo temperamentnih čardaša!) i nije potrebno da im Folklorni ansambl Gorje »prekomandira« i plesove drugih naroda.

Vjerujem da je ova greška slučajni propust, neoprostivo neznanje autora, i da će poslije ovoga pisma biti ispravljena.

Ivo Prčić, Subotica

BEZ ODOBRENJA BORACA

U Vašem cijenjenom listu pročitao sam članke o Vici Vukovu, jednom od naših najboljih estradnih pjevača. Nije mi namjera da u ovom pismu branim tog pjevača, niti bih želio analizirati njegove postupke (iako smatram da su optužbe progiv njega bez nekih čvrstih argumenata i da su često upućene od onih koji mrze sve što je hrvatsko).

Moram izjaviti da me je odluka Radio-Sarajeva prilično iznenadila i začudila. Odakla toj instituciji pravo da stavi na »indeks« sve ploče u izvedbi tog pjevača? Tom odlukom nije učinjena nepravda samo Vici Vukovu, nego i mnogim skladateljima. Taj se postupak Radio-Sarajeva ne može drukčije nazvati nego nedemokratski, da ne upotrijebim drugi izraz koji ta institucija zaslužuje.

U posljednjem broju sarajevskog »Svijeta«, od 26. IX o. g. pročitao sam pismo nekog T. Manojlovića iz Dubrovnika koji se potpisao u ime boraca NOR-a Dalmacije. U tom pismu odobrava se odluka Radio-Sarajeva i traži se da se protiv Vice Vukova pokrene krivični postupak zbog njegova navodnog neprijateljskog djelovanja. Opet se pitam: odakle tom Manojloviću pravo da nastupa u ime svih boraca Dalmacije? Ja sam također borac NOR-a i ne slažem se s mišljenjem tog druga koji se neovlašteno potpisuje u ime boraca Dalmacije. Poznato mi je da moje mišljenje dijele i mnogi drugi borci Splita i Dalmacije.

K. K.
Bivši borac NOR-a, Split

SOCIJALISTIČKA POSEBNOST ILI VJEKOVNA PRAKSA?

Zdravko Tomac u svom izlaganju na sjednici Koordinacionog odbora SSRNH, koje je emitirao Radio-Zagreb 24. rujna u 16 sati, tvrdi da je Nacrt ustavnih amandmana koji govore o suverenitetu hrvatskog naroda sačinjen na socijalističkoj posebnosti naše revolucije, po kojoj Hrvati svoj suverenitet trebaju dijeliti s drugim narodnostima koje žive u Hrvatskoj. Ovakvu tvrdnju druga Zdravka Tomca pobija povijesna činjenica koja govori da Hrvati već gotovo tisuću godina svoj suverenitet dijele s drugim narodima, što praktično znači da Hrvati poslije hrvatskih vladara nisu imali svoj suverenitet. Drug Zdravko Tomac ima pravo zastupati tezu o djeljivosti suvereniteta, ali nema pravo to proglašavati posebnom tekovinom naše revolucije, jer je hrvatski narod u revoluciji izvojevao svoju punu nezavisnost kao i svi drugi jugoslavenski narodi. Mi možemo nastaviti svoju tisuću godina staru tradiciju odricanja od svog suvereniteta, ali to odricanje nema nitko pravo proglašavati tekovinom revolucije, već je to naslijeđe zabluda prošlosti.

Dakle, druže Tomac, molim Vas da me zbog ovoga ne proglasite negatorom tekovina NOB-e, jer ja nisam o NOB-u učio u školi, već sam u njoj sudjelovao i znam zašto sam se borio. Vaša koncepcija o djeljivosti suvereniteta stvarno je jedinstvena na svijetu, ali to je proizvod Vašeg teoretskog umijeća, a ne tekovina naše revolucije, te je radije zadržite kao svoj izum nego da njome obogaćujete tekovine Revolucije.

Stipe Vuković, Split
Ivanovićeva 15

P. S.
Zdravko Tomac je kazao da Ustav treba donijeti hrvatski narod, pa pustite bar Vi u »HRVATSKOM TJEDNIKU« da se čuje glas iz naroda, a ne da o Ustavu govore samo stručnjaci.

U diskusiji o Ustavu SR Hrvatske molim da se posebice osvrnete na IV amandman. Tamo bi iza t. 1 (o ravnopravnosti naroda) trebalo staviti: »Nijedan narod ni narodnost ne mogu u SR Hrvatskoj imati veće privilegije od hrvatskog naroda. »Jer, eto, u t. 5 Srbi u Hrvatskoj imaju veće privilegije od Hrvata. Isto tako u t. 2 piše o razmjernosti »u vlasti i predstavničkim organima«, a Srbi imaju u SR Hrvatskoj veće privilegije. — I onda, »Šta to obavija funkcije vlasti?« U samoupravljanju? Da li se to odnosi na banke, školstvo, tvornice? I onda, trebalo bi Hrvatima zajamčiti da će u SR Hrvatskoj biti ravnopravni sa Srbima; npr. u nekom mjestu će biti škola za Srbe (t. 2) sa srpskim jezikom, pismom itd, kako će tu biti zaštićena hrvatska djeca, hoće li im se jamčiti ono što se u Nacrtu jamči Srbima? Na kraju: moj susjed je Talijan, i tvrdi da u IV amandmanu Talijani nisu ravnopravni sa Srbima!

Pozdravljam Vas! I podupirem!
I. Radić

ODGOVOR NA PITANJE

Cijenjeno uredništvo!

Na zadnjoj stranici 19. broja HT od 27. VIII. 1971. u rubrici »Karte na stol« postavili ste Samostanu Družbe Isusove u Zagrebu pitanje: »Zašto ste u svojem samostanu u Palmotićevoj ulici broj 35 organizirali predavanje Mire Glavurtića? . . .«

Budući da sam kao dušobrižnik studenata u isusovačkoj rezidenciji u Palmotićevoj ulici 31 i 33 (a ne 35!) ja bio glavni organizator predavanja koja su se ovdje prošle školske godine držala, a u vrijeme objavljivanja vašeg napisa bio sam izvan domovine, nitko vam od zagrebačkih isusovaca nije odgovorio. Zato smatram svojom dužnošću da vam sada odgovorim.

G. Miro Glavurtić svratio se na portu našega samostana zadnji put negdje oko 1. svibnja 1970. godine, i tom prigodom nije držao nikakvo predavanje. Budući da je do vas vijest došla s velikim zakašnjenjem i nepotpuna molim vas da o tome obavijestite vaše čitatelje.

Zagreb, 1. listopada 1971.
U ime Samostana Družbe Isusove,
P. Vladimir Horvat
profesor
Palmotićeva 33, Zagreb

HRVATSKI JE INTEGRITET NEDJELJIV

Pročitao sam i slažem se s Vašim izvrsnim uvodnim člankom »Hrvatski je integritet nedjeljiv« u broju 21. od 10. rujna, pa Vam zahvaljujem i na znanstvenoj i objektivnoj obradi. Molim Vas da mi dopustite da reknem nešto dobronamjerno o službenom prijedlogu točke 2. amandmana 1. Ustava Hrvatske, koju doslovce citiram, da svi možemo vidjeti u čemu i zašto, po mojem mišljenju, ne valja:

»Socijalistička Republika Hrvatska je nacionalna država hrvatskog naroda, država srpskog naroda u Hrvatskoj i država narodnosti koje u njoj žive, utemeljena na suverenosti naroda i na vlasti i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi, i socijalistička samoupravna demokratska zajednica radnih ljudi i građana i ravnopravnih naroda i narodnosti«.

Po tome prijedogu Srbi bi imali DVIJE d r ž a v e: jednu u Srbiji, a drugu u Hrvatskoj, a to doista n i t k o na svijetu nema.

D. Nola, Zagreb

IGOR MANDIĆ »BRANI« VICU VUKOVA

U »Vjesniku« od 18. rujna o. g. mogli smo pročitati članak I. Mandića »Embargo na laku glazbu«. U prvom dijelu članka I. M. uvjerljivo i razložno raspravlja o nedemokratskom postupku Radio-stanice Sarajevo koja je skinula sa svog repertoara pjesme koje pjeva hrvatski pjevač lake glazbe Vice Vukov. Čitajući ovaj dio članka uživao sam kako I. M. »bez velikih riječi« razglaba o ovom »slučaju«. No, čini mi se da je I. M. učinio odveć veliki uvod da bi kazao ono što pažljiviji čitatelj može zaključiti na temelju zadnjih redaka. Sve ono što je I. M. u početku svoga članka iznosio u obranu demokratskih prostupaka u našem društvu on sam na kraju demantira. Uvijeno, doduše, ali prozirno. Ne mogu shvatiti kako I. M. može ustajati u obranu demokratskih postupaka, ako pri kraju članka kaže slijedeće· »Dakle, ako cijenim pjevačke sposobnosti V. Vukova, ako mu skidam kapu na njegovima akcijama u korist humanitarnih i opće-društveno korisnih poduhvata (o kojima se, začudo, piše manje nego što su zaslužile), onda ga isto tako ne uvažavam kao javnog djelatnika, tj. kao osobu od političkog i ideološkog značenja, ličnost čije mišljenje u tim pitanjima treba uzeti u obzir«. Ako ovom citatu dodamo još i slijedeću Mandićevu rečenicu: »Zato, neka se ovo shvati ispravno: pjevače lake glazbe treba držati tamo gdje im je mjesto — dakle za mikrofonom i pred orkestrom, a ne za političkom govornicom« — neće nam biti teško zaključiti što I. Mandić zapravo, hoće. On savjetuje je- nom slobodnom građaninu kojim će se poslovima baviti, odnosno čime se ne smije baviti. V. Vukov, pjevač, dakle smije samo pjevati. I. Mandić skida kapu Vukovu na njegovim akcijama u korist »opće-društveno korisnih poduhvata«, a ne uvažava ga kao javnog djelatnika. Više nego smiješno! Kakvi su to poduhvati od opće-društvenog značenja koje ne uvažavamo kao javnu djelanost. Dakle, opće-društveni poduhvati V. Vukova su njegova privatna stvar, o kojima bi, doduše, trebalo više pisati kako kaže i sam I. M. Drugo je pitanje zašto sam I. M. nije pisao o tim poduhvatima, tim više kad za sebe izjavljuje da je on nekakva »savjest naše društvene svijesti«. No, o tome drugi put. I. Mandić dalje kaže: »Čudi me, naravno, što se njegovo ime (V. V.) nalazi na spisku uglednika koji čine Uredničko vijeće Hratskog tjednika i ne znam što je taj potez nekome trebao. Ako je on tek pjevač lake glazbe, kao što jest, onda je ta počast puki manevar koji samo može potvrditi glasine o V. Vukovu kao 'nacionalisti, kako neki prevode etiketu 'veliki Hrvat'«.

Pošto je ranije ustvrdio da pjevač lake glazbe smije samo pjevati laku glazbu, logično je da se I. M. čudi kako jedan pjevač može biti član Uredničkog vijeća jednog lista. Da, ali taj list zove se »Hrvatski tjednik« pa su oni koji su V. Vukova izabrali u Uredničko vijeće izveli »puki manevar koji može samo potvrditi glasine o V. Vukovu kao nacionalisti.« Na temelju ovakvog razmišljanja zar ne proizlazi da su nacionalisti i oni koji su V. Vukova predložili i izabrali u Uredničko vijeće? Slijedeći dalje skrivenu »logiku« I. Mandića može se zaključiti da je »Hrvatski tjednik« nacionalistički list, budući da uvrštavanje nekoga u Uredničko vijeće ovoga lista nekome može donijeti etiketu nacionaliste.

Istupajući dakle, u obranu demokracije u našem društvu preko pohvala V. Vukovu kao pjevaču koji izvodi akcije u korist humanitarnih i opće-društveno korisnih poduhvata, I. Mandić želi, zapravo, proturiti nešto drugo. Uvijeno, lukavo, ali prozirno. Vjerujem da ima mnogo ljudi koji se u glazbu mnogo ne razumiju, a ipak cijene Vicu Vukova upravo zbog njegovih humanitarnih akcija, a te su akcije za svakoga tko zdravo rasuđuje j a v n a d j e l a t n o s t te je prema tome i V. Vukov javni djelatnik često bolji od mnogih nazovi-političara i »javnih djelatnika« koji često javnosti nanose samo štete. Kamo sreće da svi pjevači lake glazbe, osim što pjevaju, misle više o društvu i za društvo u kojem djeluju i žive, bez obzira što im I. M. ne bi uvažio njihovu javnu djelatnost.

P. S.
Još samo jedno pitanje I. Mandiću: »Smije li V. Vukov sudjelovati u raspravi o ustavnim amandmanima, ako je njegovo mjesto samo pred mikrofonom i orkestrom?«

Tin Kolumbić
Slavonska Požega

TEŠKO PRODIRE NOVO

Pošto sam pročitao članak »Teško prodire novo« što ga je Milan Babić, nastavnik Osnovne škole »Tade Pejković« u Šestanovcu, objavio u »Hrvatskom tjedniku« br. 24, uvjerio sam se da još uvijek nisu u potpunosti riješeni neki prosvjetni problemi u općini iz koje i sam potječem. Nesporazumi su počeli prije desetak godina, kad je na područje općine Omiš, kojoj pripada i Šestanovac, došlo oko 25 (dvadeset i pet) učitelja iz raznih pedagoških centara Srbije. Koliko mi je poznato, u čitavom tadašnjem splitskom kotaru bilo je stotinjak učitelja i pedagoških radnika. Istodobno, velik broj učitelja i učiteljica koji su završili Pedagošku akademiju u Splitu nije moglo naći posla u svojim općinama i u svojoj domovini pa su otišli u tuđinu na »privremeni rad«!

Ti učitelji pridošli iz SR Srbije, predavali su po selima omiške općine jedan čudan jezik, koji nije bio hrvatski, a niti srpski. Nakon godinu-dvije službovanja mnogi su se od tih učitelja vratili svojim kućama, jer nisu mogli naći »zajednički jezik« s tamošnjim seljačkim žiteljstvom. Slučaj Slobodanke Bionde i Slavka Smoljanovića pokazuje da se »zajednički jezik« još uvijek traži. Ohrabruje činjenica da nastavnički zbor škole »Tade Pejković« vodi računa o tome da se đacima nastava održava na hrvatskom jeziku.

Živko Strižić
Zagreb

ODGOVOR NA POZIV »HRVATSKOG TJEDNIKA«

U Vašem listu broj 22 od 17. rujna 1971. objavili ste reportažu o našem Zavodu kao i apel čitateljima da pomognu svojim prilozima izgradnju novog Zavoda i škole.

Uljudno Vas molimo da objavite popis darovatelja s novčanim prilozima koji su se odazvali na apel Hrvatskog tjednika za pomoć.

1.	Đurašević Krešimir	100.—
2.	Dragutin Turčić	50,—
3.	Marija Veselko	100,—
4.	Štefa Pužar	50,—
5.	Ozmec-Jerković Marija	20,—
6.	Štefin-Popara Milica	50,—
7.	Pirički Mirjana	50,—
8.	Mihajlović Tatjana	30,—
9.	Crnovršanin Meho	100,—
10.	Lukež Đurdica	50,—
11.	Gruber Marija	50,—
12.	Halka Lada	50,—
13.	Andrija Muhek	50,—
14.	Grozdana Muhek	50,—
15.	Dr. Vera Pasini	50,—
16.	Maja Donković	50,—
16.	Nada Donković	50,—
17.	Toni Đačić	50,—
18.	Anka Dekanović	100,—
20.	Aleksandra Dekanović	100.—
21.	Krsto Hegedušić	50,—
22.	Dr. Kazimir Trogrlić	546.20
23.	Dr. Marko Lipozenčić	546,30
24.	Marija Franković	100,—
25.	Žarko Unterweger	200,—
26.	Mardetko Ivan	50,—
27.	Faget Stanislav i Štefica	200,—
28.	Pečnik Greta	150,—
29.	Soić Julijana	100,—
30.	Višnjovski Emica	50,—
31.	Mikuličić Silvija	50,—
32.	Dragičević	100,—
33.	Ivanišević Mirjana	50.—
34.	Dr Jozo Tadić	50.—
35.	Branko Balen	100.—
36.	Elza Krušec	100,—

Uz objavu darovatelja u Vašem cijenjenom listu, molimo Vas da biste u Vašim daljnjim brojevima Hrvatskog tjednika objavljivali ZNAK (amblem) Fonda za cerebralnu paralizu kao i uz njega broj žiro računa:

301-8-6052

Unaprijed Vam zahvaljujemo na budućoj suradnji, uz posebnu zahvalu cijelom uredništvu Hrvatskog tjednika koje nam pomaže s velikim razumijevanjem u našoj humanoj akciji za izgradnju novog Zavoda i Osnovne škole.

Predsjednik Savjeta Fonda
VLATKO PAVLETIĆ

ODGOVOR REDAKCIJE

Mnogi naši čitatelji pitali su nas da li polemički članak Petra Selema »Jedan mentalitet — odgovor na pismo Vojmila Rabadana« — objavljen u prošlom broju našeg tjednika — predstavlja stajalište redakcije. Mi ćemo i ubuduće otvarati stranice našeg lista raspravama i sukobima javnih radnika — kao što ćemo ih pružiti i dru Vojmilu Rabadanu, bude li želio odgovarati — ali time se ne svrstavamo iza jedne ili druge strane. Naše stajalište mi ćemo uvijek posebno izložiti i na njega upozoriti. I samo ono će nas obvezivati!

HRVATSKI TJEDNIK

Novine za kulturna i društvena pitanja

Naklada: Matica hrvatska Zagreb Matice hrvatske 2, tel. 39-393.

Uređuju: Zvonimir Berković, Vlado Gotovac, Jozo Ivičević, Zvonimir Lisinski, Ivo Škrabalo, Hrvoje Šošić.

Stalni suradnici: Stjepan Babić, Bruno Bušić, Ivan Cerovac, Dubravko Horvatić, Srećko Lipovčan, Franjo Marinković, Zlatko Markus, Zlatko Posavac, Petar Selem, Tvrtko Šercar, Vladimir Vuković.

Glavni urednik: Vlado Gotovac
Odgovorni urednik: Jozo Ivičević
Tajnik uredništva: Marijo Tunes
Tehnički urednik: Drago Cvrljak
Fotografija: Ranko Karabeli
Lektor: Roman Turčinović
Služba organizacije: Bariša Grgić i Zlatko Šešerin

Uredničko vijeće: Zdravko Ašperger, Zvonimir Bartoli (Čakovec), Nikola Batušić, Vlaho Benković (Dubrovnik), Tihomil Beritić, Stjepan Cuić, Žarko Domljan, Branimir Donat, Šime Đodan, Nedjeljko Fabrio (Rijeka), Vid Fijan (Varaždin), Ljubica Filipović-Ivezić (Pula), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik), Ivo Frangeš, Ivica Gaži, Drago Ivanišević, Hrvoje Iveković, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Vjekoslav Kaleb, Radoslav Katičić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Tomislav Ladan, Trpimir Macan, Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenko Munk, Ivan Mužić (Split), Stjepo Obad (Zadar), Vlatko Pavletić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždak, Željko Sabol, (Bjelovar) Ante Sekulić (Delnice) Aleksandar Stročević, Ivan Supek, Ante Sviličić (Split), Petar Segedin, Šerif Sehović, Krešimir Sipuš, Fabijan Šovagović, Miroslav Šutej (Kutina), Dionizije Švogel (Vinkovci) Dragutin Tadijanović, Bruno Tandara (Imotski). Mirko Tomasović (Split), Franjo Tuđman, Jelena Uskoković, Miroslav Vaupotić, Marko Veselica, Vice Vukov, Frane Zenko, Igor Zidić, Božo V. Žigo.

Rukopisi se ne vraćaju.

Stranke se primaju utorkom i četvrtkom od 12 do 14 sati.
Novine izlaze svakog petka
Tisak: »Vjesnik«, novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće, Zagreb, Ljubice Gerovac 1.
Pretplata: godišnja 104,00 d, polugodišnja 52,00 d. Za inozemstvo dvostruko.
Cijene inozemnih pretplata: SR Njemačka: godišnja 52 DM, polugodišnja 26 DM. USA: godišnja 14$; polugodišnja 7$.
Dinarske doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-8-2185, Zagreb. Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK)
Devizne doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-620/1001-32000-523, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK)
Cijena oglasa: cijela stranica 8000 d, polovina stranice 5000 d, četvrtina 3000 d, 1 cm^2 40 d.
Poštarina plaćena u gotovu

HRVATSKI USTAV (V.)

ODGOVORNOST JAVNIH FUNKCIONARA

Osigurati da birokratizam, otjelovljen u autoritarnoj ličnosti javnog funkcionara, neprekidno bude izvrgnut javnoj odgovornosti

Socijalistički sustavi su, u neku ruku, obećana zemlja neodgovornosti javnih funkcionara. To je, svakako, posljedica jednog potpunog monopola političke vlasti, koja je lišena kriterija izvan same sebe. Birokratizam sa svojom svevlašću, dakle, u osnovi je sigurne nepovredivosti javnih funkcionara.

Etatizam je bio društveno-politički oblik institucionalizacije takve birokratske svevlasti. Razlog je poznat: država se organizira kao instrument partijsko-političkog monopola. A ovaj se konstituira na potpunoj koncentraciji političkog odlučivanja, na autoritarnosti hijerarhijskog reda, te na poništenju svake javnosti rada. Stoga je proturječnost etatističkog sustava bila neophodna i čvrsta: uzdizanje države do razine temeljnog društveno-ekonomskog i političkog instrumenta socijalističke izgradnje, a s druge strane — njena potpuna partijsko-politička podređenost i instrumentalizacija.

Normativistički formalizam

Na planu odgovornosti javnih funkcionara, to se odrazilo **potpunom blokadom pravne političke odgovornosti**, a da se o krivičnoj, građanskoj i disciplinskoj i ne govori. Djelotvorna je jedino i isključivo **izvanpravna** politička odgovornost, što se temelji na potpunoj društvenoj i, prije svega, političkoj kontroli same partije nad svojim članstvom i nad funkcionarijatom.

Da je konzekvencija toga bila ispraznost pravnog sustava, jedva treba dokazivati. Pravo u takvim socijalističkim sustavima nije uvažavano ili, bolje rečeno, svedeno je na jedan normativistički formalizam iz jednostavnog razloga što ono limitira i obvezuje. Ono je, dakle, protivno samovolji. Ali u etatizmu, ono je po svome značenju, funkciji i svrsi — potsjetimo na tu kvalifikaciju — »truli liberalizam«. Ili, u suptilnijoj odredbi, ono se shvaća pukim derivatom društveno-proizvodnih odnosa, dakle nečim što je bez svoje vlastite autonomije i djelotvornosti — negira se princip da forma rei esse dat. Tako je politička pragmatika u etatističkom razdoblju obezvrijedila **principijelno-demokratski** karakter prava po jednostavnoj logici: kada koristi, pozivati se na njega, a kada ograničava ili, pak, obvezuje, odbaciti ga kao formalistički balast.

Naravno da, u takvom kontekstu, nije neobično da ne živi sustav pravne političke orgovornosti javnih funkcionara, a pogotovo krivične, građanske i disciplinske. I to ne u ime nekih principijelnih pitanja takve odgovornosti, što se nadaju s obzirom na osnove i uvjete predsjedničkog, parlamentarnog i skupštinskog sustava, nego jednostavno zbog diskreditacije prava kao takvog u ime principa i prakse političke svrsishodnosti ili, oštro rečeno, samovolje.

Korektno je, naravno, primijetiti da, sa razvojem demokratizacije u nas, raste i broj pravnih instituta, što ulaze u sklop pravnog sustava javne odgovornosti. Mada, istina, temeljnih načelnih odluka, bar što se tiče pravne političke odgovornosti, nije nikada nedostajalo. Ali stara je i životna istina da odgovornost koja opstoji u načelu, ne opstoji uopće. A da ne govorimo o vjerodostojnoj činjenici našeg političkog sustava da je, za razdoblje etatizma pa sve do naših dana, uvijek **izvanpravna politička odgovornost uvjetovala pravnu političku odgovornost javnih funkcionara.** Što to, pak, konkretno znači i implicira, nema potrebe ovdje razglabati. Dostatno je samo reći to da se, prema tome, uvijek povlačilo pitanje odgovornosti kada je neki javni funkcionar **temeljno politički** iznevjerio, a nikada se nije postavilo pitanje odgovornosti na temelju iznevjeravanja u **konkretno-radnom** vršenju javne funkcije. Da to, **u najmanju ruku**, znači tolerirati i sankcionirati nesposobnost, bar o tomu ne treba dalje ništa reći.

Prevladavanje autoritarizma

Međutim, mnogo toga se u našem životu i društvu, pa i u samim građanima promijenilo. Proces sveopće demokratizacije u socijalnom, političkom i duhovnom pogledu već je proizveo mnoge i korisne učinke. Sam samoupravljački princip i praksa aktivirali su šire društvene snage, nove potencijale i aktivniji interes građana, društva kao cjeline. Mnoge najavljene, a i primjenjivane reforme (društveno-ekonomskog sustava, političkog ustrojstva, partijskog života i djelovanja) svjedoče o općoj svijesti i potrebi da se prevlada etatistički birokratsko-centralistički, u biti i akciji autoritaristički sustav.

Naravno, nitko razuman ne shvaća to tako pravolinijski, nego upravo jednim veoma složenim i napetim prijelazom, što će biti ispunjen snažnim i stalnim otporima staroga u svim njegovim oblicima, a prije svega, bar za temu koja se razmatra, autoritarne ličnosti, nepovredivo određene. Razdoblje punog monopola političke vlasti i odluke, birokratsko-centralističkog sustava odnosa, te rigidnog hijerarhizma koji iz njega proistječe sabire se, zapravo, u takvom tipu autoritarne ličnosti, tj. nepovredivoj i neodgovornoj ličnosti. I dok se društveni odnosi relativno lako mogu uspostaviti na novom osnovu, sam autoritarni mentalitet javnog funkcionara, izgrađen u uvjetima neodgovornosti spram društvene javnosti, dugoročno djeluje u starom stilu i starom metodom.

Tako se problem odgovornosti javnih funkcionara danas postavlja iz mnogih razloga, veoma važnih i odlučujućih. Na prvom mjestu treba istaći **samoupravljačke uvjete i organizaciju** suvremene socijalističke državnosti, koji znatno miješaju individualnu i kolektivnu odgovornost ili ih, bar, dovode u nove ali veoma fleksibilne odnose, istodobno proširujući znatno krug javnih subjekata. Ovaj problem se nadaje i **po samoj prirodi javnih funkcija**, što ih obavljaju ovi funkcionari, jer se, pretežno, radi o **ključnim** i **djelotvornim** položajima u državnom sustavu, doseg i ostvarenje kojih tangira i određuje sudbinu naroda. Jednako ga nameće u oštroj formi i nedemokratska tradicija naše zemlje, na koju se direktno nadovezao i birokratsko-centralistički sustav etatizma, te uslijed toga, ne samo pretežan i odlučujući utjecaj autoritarne ličnosti, nego i otsustvo građanske svijesti u modernom značenju i efikasnosti.

Unitaristički kompleks

Što se tiče same naše republike, nužno je problem odgovornosti javnih funkcionara dovesti u vezu sa još jednim, specifičnim ali veoma otsudnim aspektom, posljedice kojeg su dobro poznate. To je snažno i duboko korijenje hrvatskog unitarističkog kompleksa, što se prvenstveno, razvio na razini ostvarivanja javnih funkcija kako u samoj Hrvatskoj, tako i u Jugoslaviji; štoviše, što je bio sami uvjet za stjecanje tih funkcija. **Unitaristička hrvatska tradicija, stara preko stotinu godina utemeljena je na sistematskoj i razornoj korumpiranosti hrvatskih javnih časnika.** Time je bila izrečena i bitna a i sudbonosna odredba hrvatske politike: ona se, naime, određivala po središnjim, jugoslavenskim potrebima, a ne po hrvatskim nacionalnim interesima. A iz toga je neumitno proizašla disproporcija između prava i obveza Hrvatske u jugoslavenskoj zajednici, koja je definitivno poništila njihov reciprocitet kao uvjet ravnopravne egzistencije, suradnje i obveze. U taj kontekst, onda, smješta se i problem političke odgovornosti javnih funkcionara. Ova se utvrđivala u jugoslavenskom kontekstu, a ne u nacionalnom. Što je to, pak, značilo za samu hrvatsku državnost i njene vitalne interese, to je dobro poznato i spada, svakako, u sve samo ne u slavne stranice njene ustavne i političke povijesti.

S obzirom, dakle, i na te općedruštvene uvjete, a i nacionalno-političke, **problem odgovornosti javnih funkcionara je problem prvoga reda.** Najnoviji razvoj, što slijedi iz suvremene društveno-ekonomske i ustavno-političke reforme naše zemlje, već je, via facti, zaoštrio pitanje odgovornosti javnih funkcionara. Naročito će socijalni ekvivalent samoupravljačkog sustava, što se direktno tiče **konkretnog i za naše prilike bolnog** društveno-ekonomskog položaja i utjecaja radničke klase i siromašnih segmenata srednjih slojeva, a i ustavna organizacija nacionalne državnosti, što postavlja vitalne nacionalne interese SRH kao i **konkretni** društveno-politički položaj i utjecaj radnog čovjeka i radničke klase koja ga predvodi, imperativno zahtijevati maksimalno socijalno osjetljivu i nacionalno-svjesnu odgovornost javnih funkcionara. U njoj je impliciran i sadržaj jugoslavenskih solidarizma, jer sada, prema saveznim ustavnim amandmanima, SFRJ nije neka nadnacionalna tvorba ili viši državni interes, nego je rezultanta maksimalno odgovorne i dogovorne, dakle ravnopravne i solidarne zajedničke platforme i akcije svih naših republika. U tako shvaćenoj solidarnosti, jugoslavenska zajednica cjelina je koordiniranih ravnopravnih nacionalnih interesa naših republika u onome što ih društveno-ekonomski i ustavno-politički sudbinski povezuje u socijalističko zajedništvo.

Poseban amandman za odgovornost javnih djelatnika

Naort amandmana za Ustav SRH prigoda je da se potakne pitanje odgovornosti javnih funkcionara, iz aspekta reformnih intencija, institucija i posljedica. Na žalost, Nacrt o tomu ništa ne govori, što očito dokazuje da naši ustavotvorci nisu na to bili posebno osjetljivi. A ipak se, s obzirom na složenost suvremenog samoupravljačkog razvoja i mnoge promjene u našem nacionalnom životu, nameću neka pitanja, što tangiraju upravo to pitanje.

Prije svega, iako opstoje odgovarajuće norme u važećem Ustavu, bilo bi od izuzetnog, **principijelno-demokratskog** značenja **da se u Nacrtu predloži poseban amandman posvećen isključivo odgovornosti javnih funkcionara.** On ne bi smio biti opetovanje pozitivnih normi, nego, njihova formulacija, korelativna s našim vlastitim, nacionalno-hrvatskim uvjetima, iskustvima i htijenjima.

Potrebno je, nadalje, uzeti u obzir nužnost proširenja kruga javnih subjekata, naročito kada se ima u vidu samoupravljački demokratizam s njegovom širinom, pa i patos koji ga prati. A istodobno s tim povezati i potrebu da se statuiraju odredbe o odgovornosti onih javnih funkcionara koji su u važećem Ustavu SRH jednostavno izostavljeni.

Ne manje je važno principijelno utvrditi i druge oblike odgovornosti javnih funkcionara, posebno krivične, građanske i disciplinske, preko čega dosadašnji ustavi u nas suviše olako prelaze; a kada ih, pak, predviđaju, onda ih ograničavaju samo na jedan uži krug.

Bilo, bi, svakako, veoma potrebno da se preciznije odredi i sam princip javnosti rada. Do sada je ta javnost suviše bila državotvorna ili, točnije rečeno, zatvarala se u državne okvire. Nešto o temeljnom značenju javnog mnjenja za demokratski sustav u nas, o njegovoj osnovi, instrumentima, ustavnom značenju, te primjeni, s obzirom na odgovornost javnih funkcionara, bilo bi više nego poželjno u jednom procesu sveopće demokratizacije društva.

Jasno je samo po sebi da se odgovornost javnih funkcionara mora povezati za sustav njihovih prava i dužnosti. Mnogo toga od njih je, istina, već regulirano. Ali mnogo toga i nije, jer je u međuvremenu, od 1963. godine, u narodnom životu došlo do promjena, pa i temeljitih, i u praktičnom, i u funkcionalnom i u svjesnom pogledu. Preciziranje tih prava i dužnosti, kao i njihovo proširivanje stvar je neposredne potrebe i demokratske prakse, a i principijelne povezanosti za ustavni kompleks odgovornosti.

Prilog djelotvornosti pravnog sustava

Ne potcjenjujući nimalo ni značenje, ni doseg ni potrebu izvanpravne političke odgovornosti, s obzirom na mehanizam našeg javnog života i njegovo ustrojstvo, ustavno-pravno, principijelno utvrđivanje odgovornosti javnih funkcionara, kao i kasnija konkretnija razrada, bitan je prilog snazi, autoritetu i djelotvornosti pravnog sustava javne odgovornosti funkcionara. A bez ovoga je demokratski karakter našeg društveno-političkog sustava načelno i praktično doveden u pitanje. Naravno, dobro znamo da stvar nije samo u pravnim odredbama, nego i u njihovoj realno-praktičnoj provedbi. Ali podizanje konkretnih odredaba o odgovornosti javnih funkcionara na razinu ustavnih načela našeg samoupravljačkog sustava snaži demokratsku svijest i volju građana, institucija i javnosti i prilog je provedbenoj politici odgovornosti. Tako bi se birokratizam, otjelovljen u auoritarnoj ličnosti javnog funkcionara, tjerao iz još jednog svoga ugodnog utočišta na svjetlo javne odgovornosti i u konfrontaciju s demokratskim interesom naše nacionalne javnosti i zajednice, što ju zahtijeva i pokreće.

(Slijedeći nastavak: Komunalni princip i nacionalna državnost)

RUJAN 1971	PONEDJELJAK	UTORAK	SRIJEDA	ČETVRTAK	PETAK	SUBOTA	NEDJELJA
	27	28	29	30			

Piše glosator

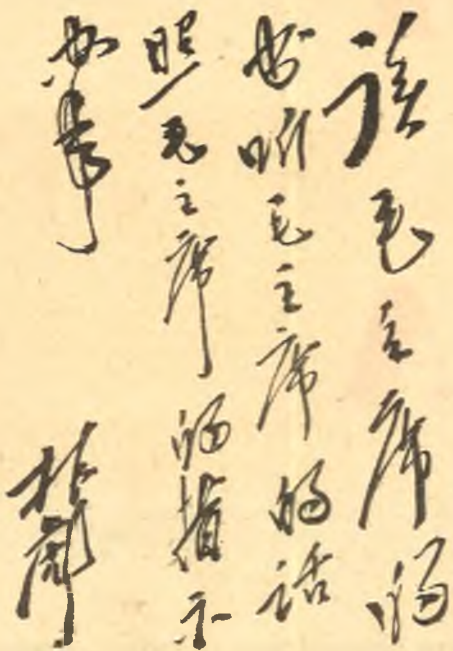

»Proučavaj djela predsjednika Maoa, slijedi njegova učenja i postupaj prema njegovim uputama«
(Rukopis Lin Piaoa otisnut u crvenoj knjižici Maovih citata)

KINESKA ŠUTNJA

Od Marka Pola pa do Richarda Nixona vremena se u nečemu ipak nisu promijenila: Kina je bila i ostala velika i privlačna zagonetka. Kad se američki Predsjednik već uvelike spremao na svoje najveće putovanje da otkrije i istraži tajnovitu zemlju na Istoku, kojoj opstojnost i svjetsku ulogu njegovi prethodnici više od dva desetljeća nisu htjeli priznati, — svijetom su se pronijele najrazličitije i najmaštovitije pretpostavke o tome da se »u Kini nešto događa«. Otkazivanje svečanog mimohoda na trgu Tien An Men (»Vrata nebeskog mira«) u povodu 22. obljetnice dana kad je Mao Tse-tung na tom mjestu proglasio pobjedu revolucije i stvaranje NR Kine, dalo je stvarnog povoda za razmišljanje, jer svaka protokolarna sitnica u Kini dobiva dimenzije razmjerne njezinoj veličini. Od smrti Mao Tse-tunga do umiranja njegova designiranog nasljednika Lin Piaoa; od bijega Liu Šao-čija u SSSR do napetosti i početka borbi na sovjetsko-kineskoj granici; od predstojeće invazije s kopna na Tajvan do ozbiljnih razmirica u CK zbog nove politike prema Americi — takve i još mnoge druge kombinacije danima su poticale znatiželju svijeta, ali ni za jednu nije bilo nikakve, ni približno uvjerljive potvrde. U međuvremenu došla je i prošla proslava 1. listopada: mimohoda nije bilo, narod se veselio po pekinškim perivojima, diplomati su pozvani na gozbu na kojoj se nije pojavio nijedan od kineskih voda kojih su se imena spominjala. Zagonetka je, dakle; ostala. Šutnja Pekinga samo se još povećava. Neke slike i misli Mao Tse-tunga se povlače, ali drugdje se pojavljuju: zbrka kod promatrača ne prestaje...

Karakteristično je da su se u ovu igru pogađanja o kineskim zbivanjima uključili i neki istočnoevropski i moskovski listovi, inače poslovično suzdržljivi u sličnim prilikama. Bit će doista da se u Kini »nešto događa«, ali u te događaje treba uključiti i ovu šutnju Pekinga o svemu tome. Možda službenoj Kini upravo i odgovara stvaranje jedne nove »kineske zagonetke« u vrijeme kad se na raznim stranama svijeta velike i male sile preračunavaju i preispituju svoje stavove i šanse u svjetlu nove uloge koju u međunarodnoj politici Kina čvrsto i odlučno preuzima. Čudna tajnovitost Pekinga svakako unosi nepoznanicu u takva preračunavanja i proširuje manevarski prostor kineske globalne strategije.

Moguće je, dakako, da su se i unutar kineske vodeće političke strukture pojavile nesuglasice i razlike u gledanjima u odnosu na novu politiku — pa je stoga izbjegnuto javno pojavljivanje koje je uvijek davalo sliku trenutačnog hijerarhijskog poretka. Ipak, nema znakova koji bi potvrđivali kombinacije o bitnim promjenama u politici otvaranja, to prije što je Ču En-lai, čovjek uz čije se ime ona u velikoj mjeri opravdano vezuje, posljednjih dana više puta pojavljivao u raznim službenim prilikama. Osim toga, nije došlo ni do kakve promjene u geopolitičkim razlozima koji su Kinu postupno doveli do sadašnje politike, a ni neprijeporni autoritet Mao Tse-tunga, za potvrdu kojega je bilo potrebno nekoliko godina »kulturne revolucije«, ne bi mogao biti šutke i preko noći likvidiran nekakvim tajnovitim dvorskim revolucijama.

Uostalom, i ranije je više puta bilo takvih nagađanja o Kini. Sjetimo se da je i prije nekoliko godina Mao Tse-tung iščezao dugo vremena iz javnosti, a onda je najednom — preplivao Yangtze! Nakon toga ubrzo je počela »kulturna revolucija«, a Maove su misli postale Biblija svakog od 750 milijuna Kineza...

Tijekom 22 godina postojanja NR Kine dvije su osobe stalno bitno utjecale na njezinu politiku: Mao i Ču En-lai. Unatoč sadašnjoj šutnji Pekinga, nema znakova da je uloga bilo kojega od njih izmijenjena. A to znači — ni njihova politika.

ŠPIJUNI U JAVNOSTI

Kad se zrakoplov kojim se Leonid Brežnjev vratio sa svog putovanja u Beograd, Budimpeštu i Sofiju spustio na Vnukovo, njega su dočekali gotovo svi članovi sovjetskog Politbiroa. Promatrači su zapazili da su se svi oni zadržali neuobičajeno dugo — više od sata — u salonu zrakoplovnog pristaništa, pa su odmah iznijeli pretpostavku da je taj izvanredni sastanak najvažnijih sovjetskih vođa bio posvećen odluci o protumjerama na britanski zahtjev bez presedana o istodobnom izgonu 105 sovjetskih diplomatskih, trgovačkih i drugih službenika optuženih za špijunažu (o čemu je Brežnjev obaviješten na Karađorđevu). Bilo kako bilo, Moskva je na drastičnu odluku Londona odmah reagirala ogorčenim diplomatskim prosvjedom i žučnim novinskim komentarima, ali konkretne protumjere nisu poduzete ni deset dana nakon izbijanja afere.

Po naravi stvari, špijuni djeluju u tajnosti, daleko od publiciteta i javnih nastupa, pa svako otkrivanje njihova postojanja i rada izaziva nelagodnost i komplikacije. U moderno doba špijunaža je prešutno priznata kao nešto gotovo normalno u odnosima između država, pogotovo onih najjačih, uz stanovita pravila igre, među kojima je najvažnije: ne biti otkriven, barem ne od — novinstva! Bilo je nakon rata mnogo diskretnih protjerivanja (ali i razmjena!) s obje strane, u odnosima SSSR s najvećim zapadnim silama, pa i s Britanijom, a samo je nekoliko najspektakularnijih slučajeva (među kojima pamtimo bijeg dvojice diplomata, Burgessa i Mac Leana, i visokog funkcionara britanske kontrašpijunaže Kima Philbyja) došlo na naslovne stranice listova. Nikada to nije poželjno ni za jednu od upletenih strana, jer ih prisiljava na javna reagiranja u području stvorenom za »tihu diplomaciju« i nagodbe.

Ako su se Britanci ovaj put odlučili na tako krupno javno protjerivanje — i to, zatim, tako flegmatično proveli, ne zazirući od protumjera koje svakako mogu očekivati — onda za to moraju imati razloga: bilo političkih, bilo iz same sfere špijunskih međuodnosa. Mnogi su se komentatori opredijelili za političke pobude ove velike afere, nagađajući da je Britaniji u interesu zakočiti sovjetska nastojanja za održavanjem konferencije o europskoj sigurnosti i ublažiti pozitivne učinke koje je Brandt postigao na Krimu. Britanija je pred ulaskom u Europsku gospodarsku zajednicu i nije joj svejedno ako u međuvremenu Njemačka postigne važniji i utjecajniji status u svijetu. Što se špijunskih međuodnosa tiče, promatrači uočavaju brojčani nerazmjer između sovjetskih službenika u Londonu (oko 550) i britanskih u Moskvi (78) — među kojima je dopušteno pretpostaviti znatan postotak onih koji se ne bave samo djelatnošću za koju su akreditirani — pa ovaj spektakularni potez tumače kao pokušaj uspostavljanja poremećenog »fair playa«. Uostalom, sam je Sir Alec Douglas-Home gotovo ciničnim izrazio nadu da će ovaj slučaj poslužiti »poboljšanju odnosa između SSSR i Velike Britanije«.

U nedjelju je sovjetski brod »Baltika« primio na palubu dio osoblja za koje je zatražen odlazak. U petak — na dan izlaska ovog lista — istječe rok izgona. Britanci su u međuvremenu svojim saveznicima pružili obavještenja dobivena od prebjeglih sovjetskih agenata (radi se o pikantnoj »ljubavnoj priči« nekog Olega Ljalina i stanovite Irine Tetljakove, oboje vezanih brakom i službom u Londonu, a međusobno povezanih »ilegalnom« sentimentalnom vezom). Sovjetski je tisak počeo objavljivati imena britanskih službenika koji se bave špijunažom — u trećim zemljama, nastojeći »vratiti udarac« tamo gdje se to najmanje moglo očekivati. Afera će vjerojatno još neko vrijeme davati hrane novinama željnim uvijek zanimljivog špijunskog štiva, ali valja pretpostaviti da će ubrzo za javnost biti završena, a definitivni će obračun biti obavljen diskretnije: špijunima nije mjesto pod reflektorima javnosti.

U BERLINU SE PUCA

Unatoč nedavnom četvornom sporazumu o Berlinu, te usporedo sa sporim razgovorima predstavnika Zapadne i Istočnonjemačke »Volkspolizei« budno tanačenja o provedbi toga sporazuma, na berlinskom se zidu i dalje puca. Istočnonjemačka »Volkspolizei« budno pazi da netko ne prebjegne na Zapad, pa su na promatračkim tornjevima postavljene čak i telekamere povezane u sustav koji u centrali registrira svaki sumnjiv korak, a opskrbljene su infracrvenim uređajima koji »vide« i u mraku. Prošle nedjelje u dva sata u noći u zoni Kreuzberg pucnjevima iz strojnice teško je ranjen jedan neuspjeli izbjeglica. Američki zapovjednik u Berlinu uložio je prosvjed zbog toga što je tom prilikom metak probio zid jedne zapadnoberlinske zgrade. Sličnih je slučajeva bilo više u posljednje vrijeme, pa ih promatrači dovode u vezu s pregovorima između dviju njemačkih država u kojima ni nakon susreta Brandt — Brežnjev na Krimu nije zabilježen napredak u prevladavanju jezičnih i njima izraženih političkih razlika.

SOVJETSKI ŽIDOVI I IZRAEL

Premda je nakon ožujka ove godine višestruko povećan broj odobrenja sovjetskim Židovima za iseljenje u Izrael (6000 prema prosječno 1000 ranijih godina), sovjetske vlasti osjećaju sve jači pritisak Židova iz republika SSSR-a da im se odobre izlazne vize. U povodu židovske nove, 5732. godine, koja je proslavljena 19. rujna, pred glavnom sinagogom u Moskvi okupilo se preko tisuću Židova koji su pjevali vjerske pjesme, a policija ih je rastjerala. Skupina od 70 Židova više puta je htjela uručiti prosvjed sovjetskim vlastima, pa je izaslanstvo od 5 ljudi napokon primio načelnik administrativnog odjela CK KPSS Albert Ivanov, rekavši im da Židovi nemaju posebna nacionalna prava da emigriraju u Izrael, a svaki pojedinačni slučaj bit će posebno razmatran.

Nedavno su inozemni dopisnici u Moskvi upoznati s peticijom tisuću židovskih obitelji koja je upućena sovjetskoj »trojki« (Brežnjev, Podgorni i Kosigin) i Općoj skupštini Ujedinjenih naroda. Zahtijevajući da svakom Židovu koji to zaželi bude odobren odlazak u Izrael, taj dokument navodi: »Rastući broj sovjetskih Židova daje na znanje da ne želi biti asimiliran od ostalih narodnosti... Za nas nema budućnosti u Sovjetskom Savezu, jer smo lišeni mogućnosti da živimo i razvijamo se kao Židovi... Ovdje u SSSR nema židovske kulture, ne postoji židovski nacionalni život, nema židovskih škola ni kazališta, nema nikakve mogućnosti za učenje našeg jezika i povijesti našeg naroda. Iz dana u dan smanjuje se broj sovjetskih Židova koji poznaju svoj jezik u mjeri koja je bez presedana. Želimo živjeti u židovskoj državi i biti jednaki među jednakima. Procesi protiv Židova održani ovdje u SSSR samo potvrđuje koliko je pravedno naše stajalište«.

Procjenjuje se da u SSSR živi između 2 i 3 milijuna Židova.

GRIJESI DIREKTORA OPERE

Nova »ideološka ofanziva« u Rumunjskoj (o kojoj smo izvijestili u HT br. 24) ustrajno se provodi i dalje a žrtvom joj postaju neke istaknute ličnosti kulturnog života. Nakon ostavke glavnog urednika i nekoliko članova redakcije časopisa »Romania literară« došla je vijest o smjenjivanju umjetničkog direktora bukureštanske Opere Octava Enigarescua. On je doživio vrlo oštru kritiku u »Savjetu za kulturu i socijalistički odgoj«, novom tijelu izravno povezanom s ideološkom sekcijom CK, koje je osnovano u srpnju umjesto dotadašnjeg državnog Odbora za kulturu i umjetnost. Među grijesima bivšeg direktora Opere navedeni su i ovi: »feudalne metode rukovođenja« i — »sklonost misticizmu«.

KARDINAL IZ ONIH VREMENA

Kad je 16. travnja ove godine Papa primio u audijenciju vrlo sposobnog mađarskog ministra vanjskih poslova i bivšeg (sve do 1956.!) biskupa Reformaterske crkve u Debrecinu Jánosa Pétera, upućeni su promatrači zaključili da je samo pitanje vremena kad će biti riješen »slučaj Mindszenty«. Stari kardinal, nadbiskup Esztergoma i primas Mađarske obitavao je još od studenog 1956. u dvjema sobama u zgradi američke ambasade u Budimpešti, a od 1963. odbijao je sve sugestije (i svojih domaćina i Vatikana) da prihvati kompromisno rješenje svoga statusa koji je tijekom vremena postao diplomatsko-politički anakronizam.

U svoje sklonište Mindszenty se povukao u trenutku kad je počela druga i presudna sovjetska vojna intervencija u Mađarskoj, svega četiri dana nakon što su ga uniformirani »borci za slobodu« s mađarskom trobojnicom na rukavima oslobodili iz zatvora u kojem je izdržavao doživotnu kaznu na koju je osuđen 1949. od Rákosijevog režima. U ta četiri dana konfuzije i zanosa u Budimpešti József je Mindszenty proigrao svoju povijesnu šansu. Ljudi su ga gledali kao žrtvu staljinizma (što je doista i bio), ali su gotovo zaboravili da je ujedno bio i ostao gorljivi eksponent jedne autoritarne i konzervativne Crkve unutar veleposjedničko-polufeudalnog poretka, što je izražavao i svojim protivljenjem agrarnoj reformi koju je u prvim poratnim godinama donijela demokratska mađarska vlada (prije Rákosijevog preuzimanja vlasti). Na sve to je oslobođeni kardinal podsjetio tih dana i u svom govoru preko radija, kad je zatražio da zemlja bude vraćena »zakonitim vlasnicima«. Bez sluha za hod povijesti, on je time u jednom iznimnom trenutku, kad se odlučivala sudbina njegova naroda, samoga sebe isključio iz kruga onih koji na nju mogu pozitivno utjecati.

Tijekom petnaest godina dobrovoljnog zatočeništva svojom je tvrdokornošću samo opravdavao zaborav koji je zaslužio. Napokon se pokorio sve jačim pritiscima i, pomilovan od mađarske vlade, otputovao je u Vatikan gdje ga je Papa srdačno primio kao žrtvu progona (jer optužbe za »veleizdaju« i »šverc valutama« tipični su rekviziti staljinističkih montiranih procesa), no njegova politička i crkvena uloga okončana je još 1956. godine. Sudbina »kardinala iz ovih vremena« pokazuje kako borbeni i konzervativni antikomunizam nije i ne može biti suvremeni odgovor na revolucionarne težnje naroda za nacionalnim, socijalnim i demokratskim rješenjima njegove povijesne situacije.

RUJAN 1971	PONEDJELJAK	UTORAK	SRIJEDA	ČETVRTAK	PETAK	SUBOTA	NEDJELJA
	27	28	29	30			

TELEX IZ SKOPJA

Potkraj prošloga tjedna jedna je telex-poruka upućena iz Skopja u Beograd izazvala poprilično uzbuđenja u Saveznoj skupštini. Novinski su izvjestitelji požurili najaviti »ustavnu krizu«, a sve je svršilo sutradan tako da će račun za tu teleprintersku poruku platiti pušači s 0.30 dinara po kutiji cigareta. Pa ipak. smisao te epizode oko donošenja saveznog proračuna (budžeta) za posljednja tri mjeseca ove godine ne može se niti predimenzionirati u obliku navodne prijetnje normalnom funkcioniranju države, niti pak minimalizirati u obliku još jednog banalnog poskupljenja.

Po starom lošem običaju savezna je vlada zakonski nacrt o proračunu dostavila parlamentu doslovno u zadnji čas: dan rasprave u Skupštini bio je ujedno i posljednji dan ustavnoga roka kad se moralo donijeti novi proračun, jer inače financiranje saveznih poslova ne bi imalo zakonsko pokriće. Dok su predstavnici savezne vlade u tri nadležna skupštinska vijeća tvrdili da je ustavom predviđeni međurepublički sporazum postignut, makedonski su poslanici — očito bolje obaviješteni — zatražili odgodu debate da bi ishodili vrijeme potrebno da stigne telex Izvršnog vijeća SR Makedonije kojim ono povlači ranije danu suglasnost zbog nepostignutog sporazuma o premijama za duhan (čemu se protivila Hrvatska, polazeći od stajališta da to nije savezna. nego republička nadležnost). Hitno je sazvana sjednica savezne vlade, a već se govorilo o arbitriranju Predsjedništva SFRJ. pa čak i o raspuštanju Savezne skupštine. Sutradan je dogovor ipak postignut: premije za duhan financirat će se iz poskupljenja cigareta (a ne iz poreza na promet, koji je doista republički prihod), a proračun je izglasan onako kako je i bio predložen.

Ova je epizoda prvi takav slučaj u funkcioniranju novoga ustrojstva fedracije, ali vjerojatno ne i posljednji. Umjesto da bude smatran nečim normalnim, on je izazvao komentare koji — u krajnjoj liniji — nastoje kompromitirati sve ono što čini bit nedavno usvojenih ustavnih amandmana. Izravno ili neizravno, prigovori onih što, potiho ili glasno, gotovo likuju (jer praksa navodno potvrđuje njihovu raniju oporbu ustavnim promjenama), svode se na tri zaključka:

1) »Ustavna kriza može biti izazvana zbog sitnica, a to onda paralizira cjelokupno poslovanje države«. — Netočnost ovog prigovora vidi se već i u tome što ne može biti riječi o »ustavnoj krizi« u postupku koji je predviđen i reguliran Ustavom upravo zato da većinska odluka ne bi mogla nanijeti štetu vitalnim interesima pojedinih republika. Jasno je. isto tako, da za SR Makedoniju prosperitet duhanske industrije nije nikakva »sitnica«. nego jedan od temeljnih čimbenika čitavog gospodarstva.

2) »Sporazumijevanje među republikama u krajnjoj liniji plaćaju iz svog džepa potrošači«. — Ovakva generalizacija jednog konkretnog rješenja (u vrijeme koje je još uvijek »prijelazno« pa se tek preračunava koliki su savezni. a koliki republički prihodi i rashodi) nosi u sebi snažan prizvuk one poznate demagoške poštapalice po kojoj tobože »radni ljudi« brinu brigu samo o svojim prihodima. a sve te nacionalne i ustavne zavrzlame izmišljaju političari. Osjeća se tu i neizrečeno žaljenje za vremenom kad nije bilo usklađivanja stavova. nego je savezni centar presuđivao — kao da tada džep potrošača (i kao pojedinaca i kao čitavih naroda) nije bivao i te kako pogođen!

3) »U novom sustavu federacije savezni su poslanici dobili ulogu pasivnih promatrača pozvanih da formalno potvrde međurepubličke dogovore, a to ugrožava skupštinski sistem«. — U prvom dijelu ovoga prigovora ima istine, ali to ne govori protiv novog ustrojstva federacije. nego protiv starog tipa savezne Skupštine. Ne treba zaboraviti da je ovakva glomazna. u svijetu neviđena parlamentarna struktura s pet domova (u kojoj se snažno očituju elementi korporativnog sistema!) stvorena Ustavom iz 1963.. onim istim koji je praktično ukinuo Vijeće naroda kao bitni element federalizma. Takva je savezna skupština očito zastarjela. a tijekom vremena mogla bi postati i kočnicom oživotvorenja novih ustavnih načela zajedničkog života na temelju ravnopravnih odnosa suverenih republika u SFRJ. Izmjene u tom području ostavljene su za drugu fazu ustavnih promjena. no život bi ih mogao pospješiti. Što se skupštinskog sistema tiče, već je rečeno da on nije ugrožen svođenjem uloge saveznog parlamenta na dimenzije ovlasti dogovorno prenijetih na federaciju, jer će parlamentarni život nužno biti bogatiji i sadržajniji u republikama. tamo gdje se i donose temeljne političke odluke i gdje narodi i narodnosti SFRJ u prvome redu ostvaruju svoju suverenost.

Telex iz Skopja nije, dakle, izazvao nikakvu dramu, nego je samo u praksi pokazao da nova načela ustrojstva federacije nisu i ne smiju biti formalnost, jer svakoj republici pružaju mogućnost efikasne zaštite vitalnih nacionalnih interesa. Ovaj put on je donio jedno malo i za pušače neprijatno poskupljenje. Treba reći da smo se na poskupljenja raznih vrsta ionako već navikli. A na telexe ove vrste tek se moramo naučiti kao na nešto sasvim normalno i — svima potrebno.

Skuplje cigarete umjesto »ustavne krize«?

NAPOKON PRVO SAOPĆENJE O KARINU

Čitava naša javnost već više od dva mjeseca s nestrpljenjem iščekuje rezultate istrage povodom nemilih događaja u Karinu, kad su milicionari iz Benkovca i Obrovca uz pomoć nekih civila fizički obračunali s mladićima koji su pjevali hrvatske rodoljubne pjesme.

Ovih dana Okružno javno tužilaštvo u Zadru izdalo je prvo saopćenje u kojem se obavještava javnost da je Javno tužilaštvo podnijelo istražnom sucu Općinskog suda u Benkovcu zahtjev za provođenje istrage protiv osmorice od ukupno šesnaest građana koje SJS Benkovca i Obrovca tereti da su počinili krivična djela: »izazivanje nacionalne netrpeljivosti, mržnje i razdora, sprečavanje službenih osoba u vršenju službene radnje i krivično djelo lake tjelesne ozljede trojice milicionara«.

U saopćenju Javnog tužilaštva utvrđuje se:

»Prvo, kritičnog dana u Karinu nije bilo nikakvih sukoba između grupa građana hrvatske i srpske nacionalnosti;

drugo, dosadašnji rezultati istrage ne daju mogućnost donošenju zaključka u pravcu postojanja osnovane sumnje da su građani protiv kojih se vodi krivični postupak pjevali pjesme takvog sadržaja kojima bi se mogla izazivati nacionalna netrpeljivost, mržnja i razdor.«

S obzirom na citiranu prvu i drugu točku začuđujuće djeluje treća točka saopćenja Javnog tužilaštva, u kojoj se kaže: »I dalje postoji osnovana sumnja da su se osmorica građana protiv kojih se vodi krivični postupak suprostavila milicionarima, pokušavajući ih spriječiti u vršenju njihovih službenih radnji što predstavlja razlog za nastavak krivičnog postupka.« Naime, nije jasno kakve su »službene radnje« milicionara sprečavali građani, ako već **nisu** »izazivali nacionalnu netrpeljivost, mržnju i razdor«, kako to Javno tužilaštvo nedvosmisleno utvrđuje u prvoj i drugoj točki svog Saopćenja.

Dosadašnjom istragom moglo se ustanoviti da su milicionari nemilosrdno izbatinali braću Slavka i Dušana Viduku samo zato što su promatrali kako ti isti milicionari divljački tuku svezanog Milu Zupčića, protiv kojega je obustavljena svaka istraga. U prijavi SJS Benkovca protiv braće Viduka stoji: »Dvojica građana fizički su se suprostavili miliciji u njenom pokušaju vođenja informativnog razgovora s jednim prijavljenim građaninom — za kojeg je milicija obaviještena da organizira napad jedne grupe građana na miliciju, pa je milicija upotrebom službenih palica svladala navedenu dvojicu napadača, lišila ih slobode i privela ih u SJS Benkovac.«

Zadarsko Okružno javno tužilaštvo obavještava javnost da se istodobno vodi istraga i protiv deset milicionara zbog osnovane sumnje da su »počinili krivična djela zlostavljanja zloupotrebom službenog položaja i ovlaštenja i krivična djela tjelesne povrede«. Isto tako otvorena je istraga i protiv jednog vozača zadarskog »Autotransporta«. Sudeći prema saopćenju Javnog tužilaštva, za sada se ne vodi istraga protiv Slavka Šijana, trgovačkog putnika iz Zagreba i zastavnika JNA Milana Bućana, koje građani Pridrage terete da su »pored ostalih psovki i uvreda na račun Hrvata, govorili da su stanovnici Pridrage gamad koju treba poubijati, da će dovesti puk vojske iz Knina i sve pobiti«. Ovo saopćenje još uvijek u potpunosti ne osvjetljava tzv. »karinski slučaj«, ali u svakom slučaju pokazuje da su pritužbe na miliciju bile opravdane. Javnost i dalje s nestrpljenjem iščekuje daljnje rezultate istrage. Za sada je 10:9 za miliciju.

-bb-

NA NAJVIŠOJ RAZINI

Kratko sročenim saopćenjem javnost je obavještena da su 28. rujna u Beogradu vođeni razgovori na najvišoj razini između delegacija SK Hrvatske i Srbije, na čelu s predsjednicima dr. Savkom Dabčević-Kučar i Markom Nikezićem. Nije dana nikakva indikacija o kakvim je temama bilo riječi. Susreti te vrste sve su češća praksa u odnosima među republikama i, po svoj prilici, dobar su put kako za otklanjanje aktualnih nesporazuma, tako i za postizanje načelne suglasnosti o neriješenim pitanjima. Nakon nedavnog sličnog susreta predstavnika CK SK Hrvatske i Bosne i Hercegovine — što, naravno, može biti slučajna koincidencija — zapaženo je stišavanje reakcija u Bosni i Hercegovini na žestoko kritiziranu presudu Vrhovnog suda SRH o brošuri »Široki Brijeg«. Pretpostavlja se da je beogradski susret bio posvećen razlikama u gledanjima na krupna pitanja vanjskotrgovačkog i deviznog režima, koji bi — nadajmo se — u najskorije vrijeme morali napokon biti temeljito preispitani i izmijenjeni.

Izvještaj s mirisom neuvjerljivosti

Višemjesečna zabrinutost i nelagodnost s kojima je javnost Hrvatske ovoga ljeta pratila požarnu karavanu što je posjetila hrvatski priobalni pojas i za sobom ostavila neprocjenjive štete, konačno se pokušala racionalizirati nedavnom izjavom Izvršnog vijeća Sabora. Na temelju izvještaja RSUP-a, kojeg je podnio republički sekretar Valent Huzjak. Izvršno vijeće je ustvrdilo da su u **najvećem broju slučajeva** požari (njih 749!) nastali zbog krajnjeg nemara, neodgovornog i neopreznog ponašanja građana i turista a posebno zbog **nedovoljnih i neadekvatnih preventivnih mjera i akcija**. Na pitanje koje je najviše zanimalo javnost Valent Huzjak je »decidirano izjavio da operativni organi koji **još uvijek istražuju** uzroke učestalih požara **dosad nisu naišli na indicije** da bi požari bili podmetnuti. odnosno da su posrijedi diverzije« (Večernji list, 29. IX. 1971.).

Odmah valja reći da je javnost, koja je s velikim zanimanjem i nestrpljenjem čekala na rezultate istraživanja uzroka požara, s olakšanjem primila objašnjenja, no — istodobno — zbog zamašitosti požara i njihovih posljedica, posvetila im je i iznimnu pažnju. U tom svjetlu lako je razumjeti i kritičnost kojoj su izvještaju bili podvrgnuti.

Prije svega zapažene su neke »praznine« u istupu Izvršnog vijeća Sabora. Naime, koliko god su nesumnjivo točni navodi o uzrocima požara »u najvećem broju slučajeva«, toliko je bio i vidljiv izostanak makar i aproksimativnog izjašnjavanja o mogućim uzrocima manjeg broja, upravo »najsumnjivijih požara. Također je kao nedostatak izjave Izvršnog vijeća Sabora zamijećeno neidentificiranje krivaca za »nedovoljne i neadekvatne preventivne mjere i akcije.«

Spominjana pak, »decidirana« izjava republičkog sekretara RSUP-a Valenta Huzjaka, po nekim svojim elementima imala je gotovo suprotan učinak od očekivanog i na svojevrstan je način ugrozila umirujuću djelatvornost izjave Izvršnog vijeća. Huzjak je naime izjavio, u trenutku kada se **još uvijek istražuju** uzroci požara, da dosad nisu otkrivene indicije koje bi upućivale na namjernost, niti u jednom od slučajeva. Gotovo istodobno javnost je, preko popularne tv-emisije Zvonka Letice »Stop«, i to iz ustiju nekolicine anketiranih a kompetentnih sudionika u gašenju požara na različitim mjestima naše obale (među ostalima i od nekolicine predsjednika požarom poharanih općina, pa čak i jednog sekretara Općinskog SUP-a), mogla čuti također posve decidirane izjave **o postojanju brojnih indicija da su neki požari podmetnuti.**

Neslaganja između tvrdnji republičkog sekretara Huzjaka i tvrdnji službenih predstavnika vlasti »s terena« očevidna je?! Vjerujemo da bi svi zajedno bili presretni kada bi se za sve požare sa sigurnošću moglo reći da nisu podmetnuti. No čini nam se također da bi konačne ocjene o tome mogle biti dane tek onda kada zato budu ispunjeni svi neophodni uvjeti. Ovako naznačeni elementi iz izvještaja RSUP-a doimlju se **više samo kao opravdanje zbog »nedovoljnih i neadekvatnih preventivnih mjera i akcija«**, dok su u pogledu uklanjanja sumnji i bojazni o podmetanju nekih požara još manje dojmljivi. Prije bi rekli da su obavijeni mirisom neuvjerljivosti.

— zl —

PUBLICITET ZASTARJELOM DOKUMENTU

Činilo se da je višemjesečna diskusija o ocjeni političke situacije u SR Hrvatskoj konačno zaključena kompetentnim i autoritativnim govorima i izjavama samoga predsjednika Tita prilikom njegova nedavnog posjeta Hrvatskoj. Tom se je prilikom Predsjednik, kao što je sâm posebice istakao u svojim govorima, neposredno i osobno uvjerio u postojanje oduševljene masovne podrške naroda politici SK i ustavnim promjenama i potvrdio da je taj pokret, koji ga je masovnošću i entuzijazmom podsjetio na revolucionarne godine borbe i oslobođenja 1944. i 1945. u svojoj biti duboko socijalistički, te da su sve priče o bujanju nacionalizma i šovinizma u Hrvatskoj opasne i tendenciozne izmišljotine. Takvu je ocjenu još jednom prije nekoliko dana ponovio i drug Miko Tripalo, član Predsjedništva SFRJ i Izvršnog biroa SKJ u svojemu govoru političkom aktivu Zagreba — Medveščak, naglasivši da je diskusija o ocjeni političke situacije u SR Hrvatskoj bila prirodna analiza onoga što se pozitivno, a što negativno dogodilo u proteklom razdoblju intenzivnih političkih aktivnosti i o tome kakve ciljeve dalje postaviti i kakve putove borbe primijeniti u slijedećem razdoblju, te da u tom smislu već postoji približavanje i homogenizacija rukovodstva.

Međutim, nekome kao da smeta ta homogenizacija te je na svaki način nastoji razbiti, ili, ako to ne može, želi je prikazati lažnom. Nameće se misao da netko želi opovrći kompetentnost i točnost političke ocjene o situaciji u Hrvatskoj, objavljujući **sa zakašnjenjem** i **dajući poseban publicitet** (kao npr. u »Politici«) jednom partijskom dokumentu donesenom još prije više od dva mjeseca, kad su rasprave o ocjeni političke situacije u Hrvatskoj još bile u tijeku i prije no što su zaključene Titovom ocjenom. No taj dokument, a posebice onako citiran u dijelovima, kako to čini »Politika« od 2. X. 1971. (pod naslovom: »Angažovanje na najvažnijim zadacima socijalističkog razvoja«) kao najvažnije zadatke SKH ističe borbu protiv nacionalizma i pojedinaca koji su na nacionalističkim pozicijama, te prikazuje političku klimu u SR Hrvatskoj gotovo kao klimu u kojoj buja nacionalistički i šovinistički otpor socijalističkom samoupravnom razvoju Hrvatske.

Zbog takve se ocjene taj »Program aktivnosti«, donesen još prije dva mjeseca, može smatrati na neki način »zastarjelim«, jer je konačna ocjena političke situacije u Hrvatskoj — izrečena oko dva mjeseca nakon donošenja tog dokumenta — drugačija. No upravo u vrijeme kad najodgovorniji forumi i rukovodioci SKH ističu da se SK ne smije baviti u prvom redu pojedincima koji rade ovo ili ono, jer to znači nasjedanje onima koji žele skrenuti pozornost i aktivnost komunista od osnovnih zadataka (provođenje ustavnih amandmana. usvajanje Ustava SRH. donošenje petogodišnjeg plana. donošenje novog deviznog režima i rješavanje životnih ekonomskih problema društva) — tome se dokumentu, čija je ocjena demantirana s najkompetentnijih i najodgovornijih pozicija, daje poseban publicitet. Nameće se stoga pomisao da se to čini s namjerom da se ponovno oživi jedna okončana rasprav i da se demantira ocjena najviših funkcionara SKH i SKJ. pa i samog predsjednika Tita o političkoj situaciji u SR Hrvatskoj.

-db-

POLITIKA I MISTIKA

Već po svojoj leksičkoj definiciji politika je javna stvar, podložna javnoj prosudbi. Stari Grci namriješe nam i riječ i smisao: nastojanje oko polisa, slobodnije protumačeno, briga o uspostavi, preispitivanju i ispravljanju normi zajedničkog života. U tako oblikovanom temeljnom političkom pitanju nema načelno ničega što se ne bi dalo podvrgnuti razumskom raščlanjivanju, a niti bi na nj **nužno** slijedio ikakav nego jednosmislen odgovor.

Pa zašto onda toliko zbrke i strke, nejasnoće i višesmislenosti, gužve i zanovijetanja, spletke i tajnovitosti oko u biti jednostavnog fenomena politike. Zašto se, naime, politika tako često pretvara u mistiku po uzoru na Talleyrandovu: »Bog je čovjeku dao riječ da s njom sakrije smisao«?

Uza svu mnogolikost mistificiranja politike, jedan je jedini uzrok toj pojavi: politika je stvar interesa. Političko pitanje dira u faktične (ne nužno gospodarske, ali u društvu oskudice u prvom redu gospodarske) interese pripadnika zajednice, manje ili više svih, rijetko svih podjednako. Otuda različiti pripadnici zajednice i njihove grupacije **svoju interesnu** redakciju političkog pitanja i odgovora na nj zagovaraju kao spasonosnu za sve, a svojim vlastitim interesima daju verbalni izražaj u kojem ti interesi moraju biti što manje vidljivi. (Imajući na umu vladare, kao njegove autore, Mosca je taj izražaj nazvao »formulom vladanja«).

Interesno podrijetlo politike, o kojem su Marx i Lenjin znali ne manje od bilo koga drugog, uzrokom je da u političkom nadmetanju rijetko tko drugom iskreno priznaje prvenstvo. Bar u politici — a Hegel je to ustvrdio i za filozofiju — svatko sebe smatra najboljim prosuditeljem. Budući pak da su prosudbe često korjenito podvojene, u biti jednostavno političko pitanje postaje sasvim složenim, teško rješivim, a u svakom slučaju predmetom nasrtaja iracionalnih čimbenika svake vrste. Jedini način da se do njegova racionalnog rješenja dođe jest odgovarajuća, od svih unprijed prihvaćena i objektivizirana procedura nalaženja toga rješenja. U nezaobilazan element te procedure civilizirana su društva unijela neometano javno pretresanje svakog političkog pitanja. Pri tome se ne pretpostavlja da će javna debata isključiti nerazumske elemente iz politike, ali će ih osvijetliti, na njih upozoriti, učiniti ih prozirnim i tako pripremiti uvjete za njihovo suzbijanje.

U nadi da javno iskazana riječ može pridonijeti rastavi politike od mistike, svi mi, poklonici pera, i djelujemo, jer drugog oružja nemamo i ne želimo. Kakav će biti učinak djelovanja nitko ne može proreći. To se dakako odnosi i na dva ključna pitanja hrvatskog ustavotvorstva. Da su prepreke i otpori golemi, vidimo na svakom koraku.

Najveći broj otpora dolazi od onih koji su dobar dio svojih snaga ugradili u mitologoziranje politike.

I Hegel i Max Weber su prodorno uočili, a Marx najuzornije izrazio, bît birokracije — kao sloja i soja koji od svog posla (briga o javnim poslovima, upravljanje društvom) pravi misterij: to, samo je njemu dano da zna tajne onoga umijeća kojim se ljudima vlada. U našim je pak lokalnim prilikama mistificiranje politike poprimalo razmjere pošasti. I za najurgentnija politička pitanja znalo se tako čekati pitijske odgovore moćnika, kojima je polazilo za rukom sve, osim da svoje misli izreknu običnim smrtnicima jasnim jezikom.

Ima jako mnogo znakova da je mistici u politici ipak istekao rok. Jedan od najviše ohrabrujućih jest ubrzano povećanje broja nezavisnih tribina, prije svega listova. U političkom podneblju što ga te tribine su-stvaraju sve će se teže prodavati rog za svijeću i svatko će se morati postarati za potkrepu javnosti namijenjenih riječi. Uzimamo samo tekuću debatu o dva ključna pitanja hrvatskog ustavotvorstva danas: definiranju pojma nacionalne hrvatske države u uvjetima samoupravnog socijalizma i položaj hrvatskih Srba u toj državi. Najprije je netko (svakako ne pisac ovih redova!) izrekao tezu o republici kao nacionalnoj državi i o republičkoj državnosti kao hrvatskoj državnosti. Ne sramim se u najpopularnijem hrvatskom tjedniku napisati da mi je kad sam, o njoj prije četiri godine čuo, ta ideja izgledala bremenita opasnostima. Slutio sam kakva će osjećanja probuditi evokacija hrvatske države u onih koji **imenom** posljednju nezavisnu hrvatsku državu pamte samo po zlu i koji atribute nacionalne nezavisnosti nisu ni mogli pridijevati SR Hrvatskoj, kao, kako je i rečeno, kvazi državi. Ali, eto, ljudi koji su se borili za dosljedno koncipiranje republikâ kao nacionalnih država sada dokazuju da nacionalno mora imati klasnu osnovu. K tome se govorilo i nastavlja govoriti o hrvatskoj državnosti, kao da će (ta državnost) procvjetati kad hrvatska država pod hitno odumre, prije nego se socijalistički i obnovila. Ne, braćo, tako ipak neće ići. Potrgli ste termin pa mu nedvosmisleno protumačite i smisao, tako da ga i djeca (o zanimanju kojih za politiku i prvi građanin SFRJ nedavno prozbori nekoliko jasnih i poučnih riječi), da ga, dakle, djeca mogu shvatiti, jer: kako će živjeti, ako ne znaju u kojoj i kakvoj državi žive?

A kad se već govori da nacionalna država treba da ima samo klasni samoupravni temelj i da joj je u bazi radnička klasa (»mi gore i vi dolje!«), treba li zaboravljati da je hrvatska nacija postojala i prije nego se u njoj razvila radnička klasa i da će vjerojatno postojati nakon što radničke klase (u svima pojmljivom smislu riječi: industrijsko radništvo) nestane, bilo da se posve iseli ili da joj automacija oduzme raison d'être. Tko ima pravo da vazda promjenljivu sociološku strukturu nacije unosi u ustav nacionalne države? Da, ali nemojmo se zanositi: ovo što ćemo u ustav unijeti i jest i nije nacionalna država, to je naime **i+i+država,** štoviše **i+i+i+država.** U toj jednadžbi srednje »i« jest onaj drugi bitni politički problem: Srbi u Hrvatskoj. Netko ga je negdje među prvima, ako ne prvi (ni u kojem slučaju ne bijaše to pisac ovih redova!) formulirao: »Pitanje Srba u Hrvatskoj javlja se u novom obliku«. Otada do danas taj netko nije objasnio koji je to novi oblik u kom se pitanje javlja (kazati da je rješenje u ravnopravnosti vlastitog razvoja — suviše je neobvezno za svaku konkretizaciju), ali se svaka izvanforumska varijacija teme na stari kripto-način oglašavala bacanjem klipova u kotač harmoničnih odnosa Hrvata i Srba u Hrvatskoj. A najnovije što se na tu temu ima ponuditi jeste: »Teza o federalizaciji SR Hrvatske je nerealna«. Danas kada se stvara novi ustav SR Hrvatske, što ga mnogi, koliko emfatično toliko i neosnovano, nazivaju hrvatskim, danas nije riječ samo o tome je li federalizacija SR Hrvatske realna, već je li pravedna i imamo li osnove ustavom je ozakoniti i kako. Jednako tako nije zadatak ustava, nije to barem njegov prvi zadatak, da ljude na nešto mobilizira (na primjer da ih mobilizira na beskrajne diskusije od kojih nikom ništa do svađa), nego je prvi zadatak ustava i ustavotvorstva da **na što duži rok** utemelji ili temeljito prepravi institucionalne okvire u kojima jedna zajednica živi i razvija se, i to prema načelima koja su svakom normalnom čovjeku koji misli — shvatljiva.

Ivan Babić

Igre s amandmanima

KAKO SE S FAMOZNIM »PAKETIMA MJERA« IZBJEGAVA PROVOĐENJE USTAVNIH AMANDMANA I DONOŠENJE SISTEMSKIH RJEŠENJA

Na savjetovanju, održanom posljednjih dana rujna u velikoj sali Doma sindikata u Beogradu, na temu: »Neposredna primjena ustavnih amandmana u organizacijama udruženog rada«, govorio je i Ljubomir Belogrlić, sekretar Savezne privredne komore. Njegov referat bio je najavljen pod nazivom »Osnovni princip jedinstvenog tržišta i izlazi iz nelikvidnosti«. Belogrlićevo izlaganje u tisku je ostalo uglavnom nezabilježeno i bez komentara.

Iznoseći svoje stavove Belogrlić je dao nekoliko obavještenja i vlastitih ocjena koje svakako zaslužuju pažnju.

Konstatacije koje nikog ne obvezuju

Govoreći o nelikvidnosti i mjerama poduzetim da se nelikvidnost, problem nepoznat ne samo u svijetu nego i u svjetskoj gospodarskoj povijesti, konačno riješi, Belogrlić je rekao: »Probali smo 1969. godine paketom mjera i nizom zakona da se suprotstavimo nelikvidnosti. Rezultati su nikakvi, a nelikvidnost danas dobiva zabrinjavajuće razmjere«. Zašto nisu uspjele mjere iz 1969. lakše ćemo razumijeti ako se podsjetimo na službeni materijal Saveznog sekretarijata za financije »Problemi nelikvidnosti u jugoslavenskoj privredi« Beograd. 16. IX. 1969. U tom materijalu piše:

»Problem nelikvidnosti nije nov u našoj privredi. On je prisutan već duži niz godina, samo se ponekad ispoljava u oštrijoj a nekad u slabijoj formi. Isto tako, nije ovo prvi put da se problem nelikvidnosti pokreće, da se o njemu diskutuje. U posljednjih nekoliko godina mi smo se ovim problemom bavili u tri navrata, ali su mjere i pokušaji da se on rješi uglavnom ostali nedovoljni«. I dalje na istom mjestu: »Pod pritiskom pojavnih oblika nelikvidnosti i teškoća koje su iz toga proizlazile, tražena su uglavnom privremena rješenja koja nisu ni imala pretenziju da ovaj problem radikalnije rješe, nego su bila sračunata prije svega na ublažavanje njihovih posljedica.« Tada, prije dvije godine, u tom istom materijalu koji je kasnije pretvoren u službeni materijal Saveznog Izvršnog Vijeća, konstatirano je još i slijedeće: »Nedostatak sistematskog i naučnog praćenja i proučavanja privrednih kretanja i nedostatak naučnih analiza uslova poslovanja i bilansa privrede, društveno-političkih zajednica i banaka otežava utvrđivanje uzroka aktuelnih problema likvidnosti u privredi i redoslijed njihove važnosti za društveno-ekonomske odnose i razvoj«.

No, sve ono što se poslije toga dogodilo pokazuje da ovakva konstatacija o nedostatku potrebnih znanstvenih analiza, koja je našla svoje mjesto u dokumentu savezne vlade, ništa nije promijenila. Nema pravih znanstvenih analiza ni sada. Ali to, čini se, naše savezne, profesionalne krojače ne zbunjuje, jer oni — opet bez neophodnih analiza — pripremaju novi paket mjera! Belogrlić je izvijestio skup od više stotina nazočnih da se u stručnim službama završava novi paket mjera sa 72 novotarije. Dan kasnije smo saznali da je potpredsjednik Saveznog izvršnog vijeća Jakov Sirotković zaustavio taj prijedlog. Kakva će konačna sudbina prijedloga biti čut će se.

Ne »paketi«, nego amandmani!

Kako je već uobičajeno da se godišnje donose stotine mjera i propisa, ni ove 72 novotarije koje mogu biti više ili manje prihvatljive ili neprihvatljive, možda i ne bi trebale izazivati našu pozornost kao što to ne izazivaju niti u ostalim sredstvima javnih informacija, gospodarskim i političkim krugovima.

No, mi ovaj slučaj iznosimo u javnost da bi upozorili kako se nastavlja i dalje starim metodama s donošenjem mjera koje moraju propasti jer nisu znanstveno fundirane. I ogroman dio zakonodavnog aparata bavi se time umjesto da se donose propisi za provedbu ustavnih amandmana. Kakav je problem nedonošenja odgovarajućih propisa iz privredno gospodarskih odnosa, bankarskog sustava itd. najbolji je dokaz zahtjev predsjednika republike sucima Ustavnog suda da utvrde da je nedonošenje propisa za provedbu ustavnih amandmana protuustavni postupak administracije.

Očito je da je priprema novog paketa mjera postupak upravljen na odugovlačenje donošenja propisa neophodnih da se izmjene neodrživi odnosi u deviznom, vanjskotrgovačkom i kreditno-novčanom sustavu. Jasno je da pravih rješenja kojima će se samoupravljačima vratiti njihova osnovna prava ne može biti sve dotle dok se s bezbroj novotarija nastoje pod svaku cijenu zadržati postojeći odnosi i zadržati u rukama administracije uzurpirana samoupravljačka prava.

Sitni propisi — veliki profiti

U vezi s novotarijama interesantna je Belogrlićeva kritika: »Zagovara se kompenziranje kao put za likvidiranje nelikvidnosti. Dva puta smo probali i ništa nismo postigli. U kliring se može ići samo radi identificiranja dužnika i radi ničeg drugog, jer se ništa drugo ne može postići«. Belogrlić je još ocijenio da bi nakon izvršenog prebijanja dugova ostalo još nepokriveno 900 ili tisuću milijardi starih dinara duga i da se nelikvidnost ne može prebroditi u kratkom roku, a da je za rješenje potreban vrlo širok program. Belogrlićeve ocjene dobar su odgovor »Borbi« na njene brzoplete prigovore Privrednoj komori Hrvatske koja se nije oduševila i presretno prihvatila mjeru koja je već dva puta neslavno propala.

Belogrlić je u svom izlaganju pružio još jednu izvanredno zanimljivu informaciju. Rekao je naime da je u strukturi srednjoročnih i dugoročnih kredita Jugoslavije 1965. godine udio inozemnih kredita bio neznatan svega 6,9%, a da je 1971. taj udio narastao na 43,4%! Belogrlić je rekao da ako se nastavi takva dinamika zaduživanja u inozemstvu, to može zaprijetiti ozbiljnim lomovima.

Ovaj podatak zanimljiv je posebno za Hrvatsku i njene banke. Postavlja se pitanje koje su to banke i ostali financijeri podigli te kredite i dokle će sitnim propisima na štetu samoupravljača Jugoslavije biti nekim bankama omogućeno da jačaju svoj monopolistički položaj i bazu za eksploataciju radničke klase? Kažemo nekim bankama, jer npr. osječka banka nema mogućnosti da po postojećim propisima administracije uzima inozemne kredite, zagrebačka Privredna banka je u besparici, a na splitsku banku je izvršen opći napad zato što se usudila primiti 20 milijuna dolara kredita više nego što joj je odobrila savezna birokracija.

Svakako je bez primjera u svijetu da si država uzima pravo da samostalnoj banci propisuje koliko će kredita smjeti primiti u inozemstvu. Činjenica da jedna banka kao što je splitska ne smije uzeti kredit koji joj se u inozemstvu nudi najbolje dokazuje kakvi su to propisi i kakve su to mjere koje se godinama donose. Na žalost, u svakom se paketu mjera nađe ponešto što pogoduje vlasnicima financijskog kapitala u njihovoj borbi za daljnje nametanje kapital-odnosa i podosta toga što samoupravljače dovodi još u veću zavisnost o financijskim monopolima.

Umjesto zaključka još jedan apel da se pristupi donošenju propisa kojima će se provesti ustavni amandmani. A tada će svi paketi mjera koji se pripremaju i većina novotarija završiti u ropotarnici.

Oeconomicus

TAJNE »ZELENE KNJIGE« (2)

Uvjeti kreditiranja ugostiteljsko-turističkih organizacija

»HRVATSKI TJEDNIK« prvi temeljito upoznaje javnost s nalazima SDK o uvjetima kreditiranja na primorskom području Hrvatske

Opći uvjeti i otkup deviznih sredstava

Troškovi poslovanja u cjelini u ugostiteljsko turističkim organizacijama rastu veoma brzim tempom, što je uvjetovano negativnim utjecajem čitavog niza faktora u poslovanju radnih organizacija (kretanje cijena na domaćem tržištu, nerealan kurs prema konvertibilnim valutama, nedovoljna organizacija u snabdjevanju i drugi). Uvjeti kreditiranja su također jedan od utjecajnih faktora na kretanje troškova poslovanja.

Vrlo teško bi bilo donositi bilo kakve ocjene o uvjetima kreditiranja ugostiteljskih organizacija na bazi ukupnih kamata obračunatih u toku određenog razdoblja i njihovog učešća u ukupnom prihodu, jer njihova visina zavisi od veličine ukupno korištenih kredita, kamatnih stopa svakog pojedinog kredita i vremenskog razdoblja na koji je odobren kredit, a ne o ostvarenim financijskim rezultatima poslovanja radnih organizacija. Međutim, povećanje nesrazmjera između ukupnog prihoda i kamata kao troška ukazuje na probleme s gledišta utjecaja na stupanj rentabilnosti i akumulativnosti ugostiteljskih organizacija. U posljednjem razdoblju ugostiteljske organizacije plaćaju godišnje samo kamate na kredite više nego što uspijevaju izdvojiti iz dohotka u poslovne fondove. U 1969. godini u usporedbi s 1965. godinom troškovi kamata na kredite su veći za 45,7%, a ukupan prihod je veći samo za 73%. To znači da su spomenuti troškovi i po jedinici ukupnog prihoda znatno veći. Međutim, ove troškove treba ocjenjivati povezano s ekspanzijom kredita u zadnjih nekoliko godina, a uzimajući u obzir da su troškovi kamata srazmjerno mnogo veći u prvim godinama korištenja kredita.

	Ukupni prihod (u milijunima)	Prethodna godina 100	1965. = 100	Kamate na kredite (u milijunima s 1 decimalom)	Prethodna godina 100	1965. = 100
1965.	1.044	—	100	8,9	—	100
1966.	1.359	130	130	12,1	136	136
1967.	1.485	109	142	21,4	177	240
1968.	1.581	106	151	35,3	165	397
1969.	1.804	114	173	49,6	141	557

Ekspanzija odobravanja kredita ugostiteljskim privrednim organizacijama u razdoblju 1969. i 1970. godine usko je povezana s uvjetima pod kojima banke i ostale organizacije mogu plasirati sredstva u tu privrednu granu. S gledišta prakse kako ih je ona prihvatila ti uvjeti mogli bi se podijeliti na 1. redovne uvjete i 2. posebne uvjete. Pod redovnim uvjetima podrazumijevat će se:

— redovna kamata koju plaća korisnik kredita na teret vlastitog dohotka (ona se kreće od 1 do 10%, a u 1969. i 1970. godini uglavnom 5%, a u rasponu od 4% do 6%,
— naknada kamata i dohotka kamata koju dobiva davaoc kredita na određene kredite na teret sredstava federacije (3% dodatna i 2,5% uvećana dodatna),

— rokovi na koje se odobravaju krediti (od 2 do 30 godina, a u posljednjem razdoblju uglavnom od 15 do 25 godina).

Posebnim uvjetima smatrat će se svi ostali uvjeti koje postavljaju davaoci kredita privrednim organizacijama (oročavanje sredstava, deponiranje sredstava po viđenju, uvjetovanje izvođača radova, ograničavanje privrednih organizacija u traženju drugih kreditnih partnera, prodaja deviznih sredstava i drugi).

Uvjeti pod kojima su odobravani krediti ugostiteljskim privrednim organizacijama kreću se u veoma širokom rasponu, i očito se razlikuje razdoblje do 1969. i nakon toga.

Pored ugovaranja redovnih uvjeta (redovne kamate, rok otplate) većinom se ugovaraju i posebni uvjeti. Anketa Službe društvenog knjigovodstva Centrale Zagreb pokazuje da je gotovo tri četvrtine odobrenih kredita vezano uz otplatu kredita u devizama za ustupanje (prodaju) raspoloživih deviznih sredstava iz retencione kvote, ili oročavanjem deviza u iznosu koji odgovara visini samog kredita. U pojedinim slučajevima uvjeti idu tako daleko da obveza prodaje određenog iznosa deviza prelazi dio koji radnoj organizaciji pripada u vidu retencione kvote pri punom korištenju novoizgrađenog objekta.

Konkretni problemi

»ISTRATURIST« UMAG

Poduzeće »Istraturist« je imalo dosta velika ulaganja u osnovna sredstva u razdoblju 1965. do 1970. godine. Izvori financiranja su u cjelini tuđa sredstva pa samo ta činjenica bez obzira na uvjete pod kojima se pribavljaju sredstva dovodi privrednu organizaciju u vrlo nepovoljan položaj.

Od 1965. do 1969. godine radna organizacija nije ostvarila ni jedne godine dovoljna sredstva (izdvajanja u poslovni fond i amortizacija) za podmirenje dospjelih obveza po kreditima za osnovna sredstva. Manjak spomenutih sredstava u pojedinim godinama bio je:

1965. godine	283 hiljade
1966. "	1,7 milijuna
1967. "	1,6 milijuna
1968. "	23 hiljade
1969. "	767 hiljade

U 1969. godini pojavljuje se »Poljobanka« Beograd kao osnovni izvor financiranja investicija, sa iznosom odobrenih kredita čak preko 200 milijuna dinara. Svi spomenuti krediti odobreni su uglavnom pod istim osnovnim uvjetima i to: redovna kamatna stopa 5%, dodatna i uvećana dodatna — anticipativna kamata 5,5% i odgovarajuće obveze prodaje deviza iz retencione kvote poduzeća.

Davalac kredita	Godina odobrenja	Iznos kredita (u 000)	Rok otplate	Redovna kamatna stopa	Devizna obveza u 000 USA $
Jugobanka filijala, Rijeka	1966.	275	5	7,5	27
IKB, Umag	1966.	5.000	11	3	400
Banka SRH, Zagreb	1966.	1.230	10	7,5	—
IKB Umag	1966.	250	20	5	—
IKB, Umag	1967.	3.000	6,5	4	291
IKB, Umag	1968.	3.090	11	5	365
Poljoprivredna banka, Beograd	1969.	5.249	20	5	893
Poljoprivredna banka, Beograd	1969.	203.275	25	5	37.819
UKUPNO		221.369			39.795

NAPOMENA: — Cjelokupna sredstva IKB-e Umag odnose se na sredstva Kreditne banke in hranilnice Ljubljana, a IKB Umag pojavljuje se samo kao komisionar.

— Od odobrenih kredita u 1969. godini redovnoj kamatnoj stopi treba pridodati još dodatnu kamatu (3%) i dodatnu uvećanu anticipativnu kamatu od 2,5%.

PLAVA LAGUNA

Od 1965. do 1969. godine poduzeće je investiralo u osnovna sredstva preko 294 milijuna dinara. Financiranje ulaganja vršeno je u cjelini iz tuđih izvora sredstava, a samo s »Poljobankom« Beograd ugovoreno je u 1969. godini kredita u iznosu od 236,2 milijuna dinara.

Uvjeti kreditiranja do 1969. godine su vrlo različiti. Kamatne stope se kreću od 1% pa do 7,5%. Kamatna stopa od 7,5% ugovorena je samo kod tri kredita u ukupnoj visini od 6,5 milijuna dinara.

U 1969. godini poduzeće je ugovorilo najviše kredita gledajući prema iznosu i broju. U pogledu redovne kamatne stope ona je u svim slučajevima ista i to u visini od 5%. Rokovi otplate kredita kreću se uglavnom od 15 do 25 godina, a samo dva kredita na manje iznose ugovorena su na rok od 8 godina.

Pored redovne kamatne stope od 5% svi krediti ugovoreni u 1969. godini udovoljavaju uvjetima za naplatu dodatne kamate od 3% i uvećane dodatne anticipativne kamate od 2,5%, što znači da ukupna kamatna stopa po spomenutim kreditima iznosi 10,5%. Anticipativna kamata se naplaćuje odmah nakon iskorištenja kredita za čitav rok na koji je odobren kredit. Za rok od 25 godina anticipativna kamata doseže iznos od cca jedne trećine od iznosa odobrenog kredita. Taj iznos ustvari uvećava kreditni potencijal davaoca kredita odmah nakon iskorištenja kredita.

(Nastavlja se)

Optuženi tužitelji

Milutin Baltić, predsjednik Saveza sindikata Hrvatske

Kako Milutin Baltić, i još neki sindikalni funkcionari »rješavaju« životne probleme radničke klase

Razmatrajući i objašnjavajući probleme iz sociologije sindikalizma, poznati francuski sociolozi Georges Friedmann i Jean-René Treanton ustvrdili su da u sindikatima ima različitih stupnjeva lojalnosti, i to: »simpatizirati, pripadati, plaćati, boriti se«. Analizirajući ustrojstvo i djelotvornost onih sindikata kojima obvezatno pristupaju svi radnici, Friedmann i Treanton su napisali:

»Režim slobodne pripadnosti ima svoje naličje: on ukrcava u zajedničku lađu gomilu mlakih, nezadovoljnih, revoltiranih, kojih je snaga to virulentnija što su doprinosi teži a prisila jača. Sindikalni šefovi poprimaju lik poreznika; a to se odrazuje na njihovu ugledu i autoritetu, ako se nađu u škripcu kad bi morali računati s lojalnošću svakog pripadnika.«

Članarinski sindikalizam

Iako se ne može tvrditi da ova dva ugledna francuska sociologa odveć dobro poznaju ustrojstvo i rad Saveza sindikata Hrvatske, teško bi, a i nemoguće, bilo zanijekati da je njihova analiza mimoišla bitne probleme toga Saveza. Tâ oni su toliko opći i toliko dobro poznati da ih je gotovo nemoguće zaobići.

Na VI. skupštini sindikata Organsko-kemijske industrije (OKI), održanoj 8. srpnja o. g. u nazočnosti Milutina Baltića, predsjednika Republičkog vijeća sindikata Hrvatske (o toj smo skupštini pisali u prošlome broju), Frano Svaguša, jedan od radnika OKI-a, rekao je: »Član sam sindikata već 17 godina. Sve moje članstvo u sindikatu sastoji se u tome što sam svaki mjesec u koverti dobivao odbitak od moje članarine. To mi je bio prvi zadatak, međutim ne samo moj, nego svih članova sindikata.« Zabrinut zbog sve većeg odlaska radnika, član istog kolektiva Đerek predbacio je: »Može se postaviti pitanje što je sindikat učinio u periodu od pet godina? Iz dana u dan čitamo izvještaje da se broj naših radnika koji odlaze u inozemstvo povećava. Da li da ostanemo samo na proklamacijama CK, odnosno organa Republike, pa čak i Federacije, ili da se ozbiljno uhvatimo u koštac s tim problemima. Sindikat je organizacija koja bi morala pružiti ruku tim ljudima koji se nalaze vani. Na tom problemu sindikat je vrlo malo učinio.«

»Pogledi« Steve Radanovića

Radnici zagrebačke »Čistoće« bili su neugodno iznenađeni i zbunjeni kad su u Stevi Radanoviću, predsjedniku Sindikata radnika uslužnih djelatnosti SR Hrvatske, otkrili »lik poreznika«. To se dogodilo iznenada, tako da je njihova zaprepaštenost i nesnalaženje bilo gotovo potpuno. Naime, Stevo Radanović nije se nimalo uzbuđivao kad mu je Vladimir Ferdelji, predsjednik Upravnog odbora »Čistoće«, objašnjavao kako zbog slabih uvjeta rada mnogi mladi radnici odlaze u inozemstvo, već je, naprotiv, iskreno i dobrohotno iskazao svoje radovanje zbog ubrzanog procesa iseljavanja: »Što njih više ode u inozemstvo, to ćemo mi više dobiti deviza, pa će samim tim biti bolje i nama, a plus toga rješavamo nezaposlenost naše radne snage.«

Zaprepašteni, pa i ozlojeđeni, takvim naziranjem svog sindikalnog šefa, radnici »Čistoće« u prvi mah nisu od sebe puštali ni glasa, ali su odmah nakon nekoliko dana na više strana uputili dopise u kojima su s osudom citirali njegove riječi. Nakon što je »Hrvatski tjednik« (br. 19) prenio dijelove toga dopisa, Stevo Radanović se iznenada (3. IX. o. g.) našao ponukan da predsjedniku sindikalne organizacije »Čistoće« uputi dopis u kojem kaže: »Ja to drugu Ferdeljiju nisam rekao, niti bih ikada u tom smislu to mogao reći, jer je baš Republički odbor kao i čitav ovaj sindikat poduzimao i dalje poduzima niz konkretnih akcija, kako bi se u okviru uslužnih djelatnosti stvorili povoljniji uvjeti za zapošljavanje radnika u zemlji. Budući da se ovdje radi o dezinformaciji i javnoj provokaciji kroz 'Hrvatski tjednik', ja molim drugove iz rukovodstva sindikalne organizacije da utvrde istinu povodom ove moje intervencije i da demantirate informaciju koju je dao drug Ferdelji.«

Neuvaženi demanti

Nije prošlo ni pet dana od primitka tog dopisa a u »Čistoći« je bio sazvan sastanak Izvršnog odbora sindikata, koji je razmatrao zahtjev Steve Radnovića. Prvi se javio za riječ Zlatko Hrvatinić, i on je svjedočio: »Na prigodnu proslavu završetka školske godine bilo je pozvano sedamdeset naših radnika te predsjednik Sindikata radnika uslužnih djelatnosti SR Hrvatske, Stevo Radanović, i predsjednik Sindikata grada Zagreba, Vinko Validžić. Prije početka proslave vodili su se neformalni razgovori i drugovi su se pohvalno izražavali o toj našoj inicijativi da školujemo radnike. Drug Radanović je primijetio kako imamo lijepu i kršnu mladu radnu snagu. Na to mu je drug Ferdelji odgovorio da mi naše radnike školujemo, ali nam većina odlazi kasnije u Njemačku za boljom zaradom. Drug Radanović je tada odgovorio da se puno ne uzrujavamo za to, jer što njih više ode u inozemstvo, to ćemo dobiti više deviza, pa će i nama biti bolje, a ujedno time rješavamo i problem zapošljavanja naše radne snage. Drug Ferdelji i Dragović, koji su bili u tom društvu, nisu odmah reagirali, već kasnije i iznenadili su se kako se odnosi jedan republički funkcioner prema jednom tako važnom pitanju. Umjesto da radnike zaustavlja, on podržava da se radnici u što većem broju iseljavaju iz naše domovine i idu u drugu zemlju za boljom zaradom.«

Vladimir Ferdelji ponovio je svoje prvotno svjedočanstvo, pa je još nadodao: »Čudim se što sada želi demantirati ono što je rekao. U tom pismu piše da Sindikat poduzima niz konkretnih akcija, a to nije istina. Nas Sindikat nikada nije pitao kako su naši radnici plaćeni, kako dolazimo do radne snage, nikada nam ni u čemu nisu pomogli.«

Mate Čavar se također iščuđivao kako se predsjednik Sindikata radnika uslužnih djelatnosti Hrvatske usudio demantirati ono što je izjavio u nazočnosti više osoba, a još više zbog toga što se u vodstvu hrvatskih sindikata nalaze ljudi s takvim naziranjem. Osudi Steve Radanovića pridružila se i Katica Drašković, koja je rekla: »Ovakva izjava jednog predsjednika Sindikata, koji traži da se sada demantira, nije u redu. Smatram da bi njega trebalo najoštrije kazniti, pa čak dati i prijedlog da se smijeni s tog radnog mjesta. To nije bilo nikakvo neozbiljno društvo, društvo u pripitom stanju pa da se točno ne zna što se govorilo. On ih sada osuđuje i još traži da mi te naše ljude pozovemo i na odgovornost.«

Optužbe i prijetnje Milutina Baltića

Ranije spomenuti francuski sociolozi dobro su uočili — a za to, uostalom, nije ni trebalo odviše znanja i analitičkog duha — da sindikalni centralizam uključuje stvaranje aktivne i sposobne birokracije na vrhu, pa su dalje napisali: »Jaka sindikalna birokracija, kakva postoji u nekim zemljama, nema samo prednosti. Ona dovodi u opasnost demokratsku organizaciju, onaj minimum decentralizacije i slobode izražavanja kojemu općenito ostaje vjeran radnički pokret.«

Kad su radnici OKI-a obasuli optužbama rad Saveza sindikata Hrvatske i njegova predsjednika Milutina Baltića, vodstvo Sindikata nije ni pokušavalo osporiti ili umanjiti težinu tih optužaba, ali je zato Milutin Baltić počeo plašiti s imaginarnim neprijateljem, koji hoće da im ukrade novac, novac koji su već pokupili centralni državni organi, banke i reeksporteri. Pokušavajući odvratiti misao i djelovanje radnika od bitnih problema, kao što su prevelika davanja u savezni budžet, neriješeni devizni sustav, kolonijalna eksploatacija sa strane banaka i reeksportera, veliko iseljavanje najsposobnije radne snage, mali ili nikakav utjecaj neposrednih proizvođača na proširenu reprodukciju, pokušavajući, nadalje, odvratiti pozornost od pitanja nacionalnog suvereniteta, kojega se jedinstvenost, nedjeljivost, neotuđivost i nezastarivost pokušava zaobići, — Milutin Baltić je optuživao i prijetio: »Ukoliko bi dozvolili ova divljanja, a njih ima, ukoliko bi dozvolili da razne Matice i Prosvjete, koje su sada jako aktivne, onda može doći do vrlo teških posljedica ... To je pitanje klasne borbe u ovom momentu, to je pitanje koje ne rješava samo rukovodstvo, to mora radnička klasa da stane direktno svemu tome na put, jer ti žele pod jednom vrlo rafiniranom krinkom da nam ukradu Republiku, nacionalnu slobodu i socijalizam, a radnička klasa mora biti svjesna te situacije i da se tome energično suprotstavi.« Naravno, radnička klasa, to je u prvom redu on sam, pa je zato gotovo natjeravao predsjednika Međuopćinskog vijeća Saveza sindikata Hrvatske za Dalmaciju, Ivu Vlaka, i tajnika Filipa Marušića da mu pruže dokaze kako Matica hrvatska hoće radnicima da »ukrade Republiku, nacionalnu slobodu i socijalizam«. Protiv takvih pokušaja ustali su sami radnici njihove sindikalne podružnice i sveučilištarci.

Odgovor sveučilištaraca i radnika

U zaključcima Sabora imotskih sveučilištaraca u Zagrebu kaže se: »Studenti Imotske krajine smatraju također da prečesto napadanje od strane nekih društveno-političkih organizacija SR Hrvatske (konkretno Saveza sindikata Hrvatske) na djelovanje Matice hrvatske nije u duhu socijalističke demokracije, te drže da bi bilo normalno dopustiti i podržati aktivnost Matice hrvatske u svim sredinama gdje postoji interes za njezin prosvjetni rad, ako upravni odbor Matice hrvatske smatra to korisnim.«

Politički aktiv ŽTP-Zagreba, koji broji 12 tisuća radnika, ustao je 23. rujna o. g. protiv samozvanih tumača i branitelja radničke volje i nakana, pa je uputio, među ostalim, oštre zamjerke Milutinu Baltiću, a zatražen je također i opoziv Franje Mila, predsjednika Republičkog odbora Sindikata saobraćaja i veza, »jer se nije angažirao na problemima gospodarskog sustava na željeznici i nije pokrenuo sindikat ŽTP-a da proradi X. sjednicu CK SKH i ustavne amandmane«. U pismu političkog aktiva ŽTP-a upućenom CK SKH kaže se: »Sa žaljenjem konstatiramo da je drug Baltić u više navrata propustio priliku da se angažira na rješavanju temeljnih pitanja radničke klase na željeznici. Također smatramo potrebnim i razmatranje odgovornosti druga Baltića kao predsjednika Republičkog sindikata za pasivan i nedovoljno jasan stav republičkih organa sindikata ispoljen u raspravama o ustavnim amandmanima.«

»Najdraži« su mu — Matica i mladi

Političko i državno vodstvo SR Hrvatske šutke je prešlo preko optužaba koje im je Milutin Baltić ljetos uputio u Vukovaru, ali je zato Predsjedništvo Saveza omladine Hrvatske oštro prosvjedovalo kad je Milutin Baltić optužio omladinsko vodstvo zbog tobožnjeg povezivanja s »nacionalističkim i klasnim neprijateljima«. Omladinske organizacije iz nekoliko mjesta odmah su se pridružile prosvjedima svog Predsjedništva.

Pored Matice hrvatske Milutin Baltić najradije napada hrvatske sveučilištarce. Kad oni na Devetoj konferenciji Saveza studenata Jugoslavije u Novom Sadu nisu htjeli prihvatiti statut kojim je bila zanijekana ne samo suverenost njihove organizacije nego i suverenost njihove hrvatske države, Milutin Baltić ih je optužio da više ne priznaju Jugoslaviju, dodajući pri tom: »a mi smo more krvi prolili«.

Na sjednici Vijeća sindikata održanoj 13. rujna o. g. on je optužio vodstvo hrvatskih sveučilištaraca da prilikom primanja u domove »vrši selekciju prema onima koji nisu istomišljenici sa studentskim rukovodstvom«. Odgovarajući na te insinuacije, tajnik Saveza studenata Hrvatske, Josip Mičija, napisao je: »Moramo istaći da su ove godine po prvi put u postojanju Saveza studenata kriteriji »Bodna lista' bili javno objavljeni u tisku i na svim mjestima gdje su bili izvješeni rezultati bodovanja. Svaki student mogao je sam kontrolirati broj bodova i u slučaju pogrešnog bodovanja reklamirati Odboru za standard Predsjedništva Saveza studenata Zagreba ... Da je drug Baltić želio pokupiti prave informacije, onda bi sigurno postavio pitanje kako to da na trideset i pet tisuća studenata Sveučilišta u Zagrebu, od kojih je dvadesetak tisuća sa stalnim mjestom boravka izvan Zagreba, ima svega šest tisuća i sto mjesta u studentskim domovima. Mislimo da je to najbitnije u ovoj problematici, jer broj studenata svake godine raste, a od godine 1965. nije izgrađeno niti jedno mjesto za stanovanje studenata.«

Odvlačenje pažnje od bitnih problema

Prema »Vjesniku« od 29. rujna o. g., na zajedničkoj sjednici izvršnih tijela društveno-političkih organizacija Zadra »izrečeno je više oštrih riječi na račun načina na koji se predsjednik Republičkog vijeća sindikata Milutin Baltić — bez razgovora i uvažavanja stajališta zadarskog političkog foruma — uključio u raspravu o situaciji u zadarskom 'Autotransportu'« U »Vjesniku« se nadalje kaže: »Svi učesnici u raspravi složili su se da poražene snage, naročito one koje su u oporbi politici SK Hrvatske, koriste svaku mogućnost napuhujući probleme i krivo ih interpretirajući, dokazujući kako napredne društvene snage u općini nemaju dovoljno snage da riješe probleme i ukazuju na prave putove daljnjeg razvoja, namećući rasprave o perifernim i ekscesnim situacijama — u stvari žele zakočiti razvoj i odvlačiti pažnju radnih ljudi od bitnih problema.«

Očito, francuski su sociolozi imali pravo kad su govorili o »uznemirujućim figurama« unutar sindikalnog pokreta, kojima »utjecaj i zavodljivost radničkog pokreta općenito nemaju zajedničkog mjerila s onima što ih daju druge vlasti«, pa zato, kako kažu sudionici zadarskog skup.a i odvlače »pažnju radnih ljudi od bitnih problema«.

»LE MONDEOVA« LEPEZA

ŠTO I KAKO O NAMA PIŠU FRANCUSKI NOVINARI U »LE MONDEU«

Ne želimo, niti možemo, rekosmo, pisanje beogradskog dopisnika Paula YANKOVITCHA poistovjetiti s Le Mondeom. Ne možemo to kao što ne možemo optužiti Le Monde zbog njegove otvorenosti i zbog objavljivanja prosvjeda pariških četnika u povodu prikazivanja filma »Bitka na Neretvi« (1), posjeta predsjednika Tita papi Pavlu VI. (2), pisanju Le Mondea u svezi sa smrću Petra II. Karađorđevića (3), ili pak regenta Prvislava Grizogona (4).

Jer, na pisanje Paula YANKOVITCHA i na piskaranja koja smo upravo spomenuli, trebale bi reagirati na odgovarajući način jugoslavenske državne i političke ustanove. Le Monde bi objavio nihove prosvjede i ispravke jednako kao što objavljuje one drugih država svijeta.

Ostavit ćemo po strani u recima koji slijede navedena pisanja, jer Le Monde teško može provjeravati njihovu točnost, kad nedostaju primjerene službene reakcije. Ustanoviti nam je da novinska kuća Le Monde ozbiljno nastoji oko raznovrsnosti izvorâ i objektivnosti izvještavanja o Jugoslaviji.

Tako je, kroz nekoliko godina, Vladimir BALVANOVIĆ izvještavao čitatelje Le Mondea o kulturnom, napose filmskom stvaranju u nas. Posljednjih godina susrećemo na stranicama Le Mondea kulturne vijesti i napise iz pera Predraga MATVEJEVIĆA. Ovim posljednjim ne manjka ni vrsnoće ni suvremenosti. Tako je koncem svibnja ove godine, prigodom gostovanja u Parizu hrvatskog dramskog kazališta Gavella s Krležinim »Kraljevom«, Le Monde na čitavoj stranici i pô donio dva članka Predraga MATVEJEVIĆA o Krleži kao hrvatskom i europskom književniku, dijelove razgovora MATVEJEVIĆA s Krležom, te jedno Krležino neizdano djelce.

U ožujku ove godine ugledni mjesečnik novinske kuće Le Monde, Le Monde diplomatique, objavio je (na 4. stranici) odlomak iz izlaganja što ga je Ivo VEJVODA, ambasador SFRJ u Parizu, održao u Međunarodnoj diplomatskoj akademiji o nesvrstanosti kao općem konceptu u međunarodnim političkim odnošajima.

Bernard Féron – napor za objektivnošću

Uz P. Y-a agencijske vijesti, o Jugoslaviji je najčešće pisao u Le Mondeu i u Le Monde diplomatique jedan od najpoznatijih urednika Le Monde-a, Bernard FERON, specijalist za pitanja socijalističkih zemalja. Moramo ustvrditi odmah da napisi Bernarda FERONA (u daljnjem tekstu B. F.) jasno pokazuju napor tog vrsnog novinara da objektivno piše o Jugoslaviji i narodima koji u njoj žive. Nema u B. F-a načelne pristranosti.

B. F. današnja zbivanja u Jugoslaviji poima kao nastavak politike koja je započeta na IV.. brijunskoj sjednici CK SKJ srpnja 1966.

U vrijeme borbe za amandmane B. F. smatra osnovnom podvojenošću u Jugoslaviji sukob između **»autonomista«** i **»centralista«**, koji posljednji da **»uživaju više ili manje izravnu podršku SSSR-a«**. (5)

Francuski unitaristički refleks nije, na žalost, mimoišao B. F-a: i on upozorava na navodnu opasnost od decentralizacije u Jugoslaviji (6). Tako u seriji od pet članaka o Jugoslaviji (s donekle neumjerenim naslovima: **Izazov zakonima prirode, Za šaku dinara, Poslije-titizam je otpočeo, Radikalna studentska kritika i Manevar SSSR-a**), pisanih, čini se, na osnovi posjeta Beogradu i Ljubljani, B. F. iznosi u srpnju ove godine svoja opažanja političkog trenutka u Jugoslaviji. Iako se trudi iznijeti stavove svih, B. F. u svojim ocjenama pokazuje da ne shvaća nacionalna i kulturna nastojanja, primjerice Crnogoraca i Hrvata (7). Vjerujući, čini nam se, tezi **»centralista«**, B. F. piše: **»srpski aktivisti«** tvrde da su **»hrvatski rukovoditelji posijali nacionalizam medu omladinom«**. Iznoseći, ipak, što o ovoj tvrdnji drži Miko Tripalo i citirajući njegove odlučno samoupravljačke, amandmanske i antistaljinističke stavove, B. F. dodaje riječi **»jednog ministra iz Hrvatske«: »Naša osuda doktrine o ograničenoj suverenosti treba biti primijenjena jednako tako na međunacionalne odnose** (u Jugoslaviji, op. p.) **kao na međunarodne poslove«** (8).

Rekli smo već da B. F. prihvaća djelomično tezu o »opasnosti« od decentralizacije u Jugoslaviji, ali on ipak, u isto vrijeme, ne nastoji umanjiti značenje opasnosti konzervativnih snaga kominformovaca kojima pogoduju vanjski pritisci zemalja varšavskog pakta (9).

Georges Chaffard – falsifikati i diverzija

Le Monde diplomatique, mjesečnik kuće Le Monde, objavljuje priličito često članke o Jugoslaviji. Mi izdvajamo dva primjera njegova pisanja, različita po tonu i po sadržaju.

Prvi je opsežna »reportaža« Georges-a CHAFFARD-a (G. Ch.) pod naslovom **»Jugoslavija 1969. — jedan humani socijalizam?«** (10).

Već je sam početak »reportaže« značajan i sugestivan: tekst počinje izlaganjem o Dušanovom carstvu i — slikom Aleksandra Rankovića!

»Lomljivi mozaik nacionalnosti označen sjećanjem na vjekovne sukobe«, to je za G. Ch-a Jugoslavija. U njoj je, kao i u Paula Yankovitcha, zlih i dobrih nacija. Zle su nacije opet Albanci, Makedonci i, naravno, Hrvati.

Albanci su, čini se, **»istočnjački osvajači«**, separatisti i mrzitelji Srba (koji su, po svem sudeći, dobra nacija). Albanci su, jasno, i opasni. Tako, po G. Ch-u, jedan **»mladi Srbin«** s Kosova tvrdi: **»Ako imate nesreću da pogledate jednu od njihovih žena, dobit ćete udarac nožem«** (u tekstu masno tiskano, op. p.)

G. Ch. ne oprašta Makedoncima što je sin njihova naroda skratio dane Aleksandra Karađorđevića. Pod podnaslovom **»Svakom njegov Aleksandar«**, G. Ch. uspoređuje atentatora Černozemskog i Krstu Crvenkovskog koji je održao **»optužni referat«** na IV. brijunskoj sjednici.

Hrvati i Hrvatska su središnja meta napadaja »reportaže« G. Ch-a. Trudeći se prikazati ih kao germanofilsku naciju (što se nikako ne može svidjeti francuskom čitatelju), G. Ch. poučava svoje čitatelje da je Hrvatska koju on je naziva **»pokrajina« — »province«**, nakon pada Austro-Ugarske **»bila integrirana u Jugoslaviju«**. Podnaslov **»Nostalgici 'Velike Hrvatske'«** samo otvara »logični« nastavak: **»Krvave uspomene na diktaturu Ante Pavelića su još u svim sjećanjima... ... i nadolaze još u svim razgovorima«**. Kad je tome tako, čudi se G. Ch. (i poučava hrvatsko rukovodstvo), **»teško je razumjeti zašto službene brošure izdane od Sekretarijata za informacije Socijalističke Republike Hrvatske, prešućuju događaje oko tog doba i uzalud je u njima tražiti bilo kakvu opasku o proglašenju Nezavisne Države Hrvatske. Je li to zbog toga**, pita se G. Ch. što **se jedan odviše brojan dio hrvatskog pučanstva prepoznavao u svom katoličkom, fašističkom i protusrpskom 'vođi' Anti Paveliću...«** Uz ovaj falsifikat stoji i jedan drugi u istom stilu: govoreći o odnosima među nacijama u Bosni i Hercegovini, izjavio je, piše G. Ch., jedan od rukovoditelja iz Sarajeva, Nisim Albahari: **»Napredovanje muslimana je već spektakularno, ali Islam još predstavlja sociološku kočnicu; što se pak tiče Hrvata, njihova integracija u republici je spora, jer je njihovo nesudjelovanje u NOB-i smetalo nakon rata njihovo uključenje u javne poslove«**.

LE MONDE
diplomatique

U Hrvatskoj, **»uz kompleks krivnje«**, ostaju i **»partikularizmi«**. A hrvatski **»jezikoslovni partikularizam«** je ustvari **»prikriveno očitovanje nacionalizma«. »Preciziramo izraz, separatizma«, »ne boji se ustvrditi pred nama jedan beogradski novinar veoma zabrinut zbog pitanja nacionalnosti«.**

Svim ovim falsifikatima pridružuje se još jedan. Ovaj put to su riječi, tako bar tvrdi G. Ch., Jure Bilića, člana CK SKH: **»U Jugoslaviji Srbija i Hrvatska su dvije 'velike nacije', koje su se dugo sukobljavale** (sic!, op. p.), **i protiv hegemonije kojih su se borile 'male nacije'«**. Drug Jure Bilić će nam možda znati reći, ukoliko je izjavio ono što je G . Ch, napisao (a što drug Bilić nije još u Le Monde diplomatique demantirao), za koju je to naciju ikada u svojoj povijesti hrvatska nacija bila hegemon.

I završetak »reportaže« ostaje »u stilu«: migracije unutar Jugoslavije će izmiješati pučanstvo, **»srpsko-hrvatski«** će morati postati **»opći jezik«** i stvorit će se **»opći jugoslavenski osjećaj«. »Put ostaje dugačak prema jugoslavenskom nacionalnom identitetu oslobođenom povijesnih predrasuda«**, zaključuje G. Ch.

O humanom socijalizmu (to je barem pitanje u naslovu reportaže) — ništa! Ili je možda ova zaključna rečenica G. Ch-a uputa kako doći do **»humanog socijalizma?«**

Treba li uopće na koncu dodati da je G. Ch. rekao piscu ovih redaka da mu je u pisanju ove »reportaže« **»puno pomogao g. Paul YANKOVITCH«...**

François Fejtö – upućenost i poštenje

Drugi primjer pisanja mjesečnika Le Monde diplomatique, koji smo odabrali, jest članak Françoisa FEJTÖA (F. F.) pod naslovom **»Ugrožava li djelovanje centrifugalnih snaga postojanje federacije?«** (11) Nesumnjivo najbolji poznavalac političke povijesti i problematike socijalističkih zemalja Europe u Francuskoj, te pisac opsežnog djela »Povijest narodnih demokracija«, F. F. je jedan od rijetkih publicista čije je poznavanje naše problematike nesumnjivo veliko. Mi ne prihvaćamo sve njegove postavke, u njega ima i nedostataka sluha za pojedine probleme, ali te činjenice ne umanjuju znatno onu, koju smo upravo spomenuli: F. F. znalački i znanstvenom ozbiljnošću pristupa političkoj problematici.

Neopterećen unitarističkim »aksiomom«, F. F. upozorava na neophodnost povijesno-političkog razmatranja ponašanja nacija i nacionalnosti u Jugoslaviji te piše: **»Narodi koji tvore tu mnogonacionalnu državu su vrlo različitih tradicija, mentaliteta i stupnjeva razvitka«**. Uočavajući pokušaje pritiska i interpretacija, koje su česte na Zapadu, F. F. nastavlja: sa Zapada se upozorava da bi **»Jugoslavija morala ići polaganije prema decentralizaciji«**. Tome je stavu, piše F. F., razlog slaba upućenost Zapada: **»Odviše zapadnih promatrača su skloni, u pogledu snažnog nacionalizma Hrvata, podsjećati na prethodništvo Pavelićevih ustaša... Ali ne treba zaboraviti da, ako su ustaše i mogli prevladati na neko vrijeme u Hrvatskoj, uz stranu pomoć uostalom i da bi ih doskora uklonio Titov pokret otpora, to je bilo zbog toga jer su mogli iskoristiti određenu osnovnu kolektivnu duševnost, obilježenu frustracijama i razočaranjima, sličnu onoj u drugih traumatiziranih naroda srednje i istočne Europe: Slovaka, Poljaka i napose Ukrajinaca«.**

»Narod hrabar, neobično jak i nadaren, Hrvati nisu nikad 'probavili' činjenicu da su, nakon utrnuća njihove nacionalne dinastije u dvanestom stoljeću bili 'prevareni' od povijesti«. Nastavlja F. F.: **»S hrvatske zemlje zračilo je 'jugoslavenstvo' suprotstavljajući se austro-ugarskoj ekspanziji prema Balkanu«**. Ali, 1918. stvorena Jugoslavija **»ubrzo se pretvorila u Jugoslaviju sa srpskom dominacijom«**.

Naglašavajući masovno sudjelovanje Hrvata u borbi protiv okupatora u II. svjetskom ratu (**»brojni hrvatski partizani koji su žrtvovali svoje živote«...**) F. F. konstatira da je nakon rata **»centralizam sa sjedištem u Beogradu poprimio isto tako neizbježno velikosrpski kurs kao Staljinov centralizam, sa sjedištem u Moskvi, velikorusku orijentaciju«**.

F. F. je jedan od rijetkih stranih publicista koji su otvoreno u inozemstvu iznijeli bit gospodarskih teškoća u nas: **»Hrvatska, koja je prije rata imala financijski nadmoćan položaj i koja danas predstavlja 33% industrijske proizvodnje i 27% nacionalnog brutto dohotka Jugoslavije, raspolaže sa samo 17% kapitala, nasuprot 60% s kojima Srbija raspolaže«**. Iznoseći zatim objektivno traženje hrvatskog rukovodstva, i primjerice Mike Tripala, za razdiobu financijskog kapitala i nacionalizaciju banaka i poduzeća vanjske trgovine, F. F. upućuje čitatelje Le Monde diplomatique na kadrovsku strukturu organa federacije: **»Nije li nepravedno, odvraća Zagreb (na optužbe o »megalo-**

(Nastavak na 10. stranici)

»LE MONDEOVA« LEPEZA

(Nastavak sa 9. stranice)

maniji i separatizmu«, op. p.), da Srbi, 42% stanovništva, daju 73,6% saveznih službenika, a Hrvati, s 23% stanovništva sudjeluju samo s 8,5% službenika?«

F. F. jedan je od onih stranih publicista koji je objektivno iznio zahtjeve hrvatskog studentskog pokreta u stranom tisku: **»Nepomirljiv stav u prilog potpune državne suverenosti Hrvatske, zahtjev za dosljednu primjenu jednake zastupljenosti nacija u federaciji i osobito u vojsci, kao i za promjenu imena federacije u Savez socijalističkih samoupravnih jugoslavenskih republika«.**

* * *

Kako vidimo, nije ni sve tako crno, ili crven-plavo-bijelo (s kokardom), kao u napisima Paula YANKOVITCHA. Čitatelji vrsnih izdanja novinske kuće Le Monde zacijelo su zbunjeni razlikama na koje nailaze u pisanju njenih listova. Te razlike su katkad upravo groteskne.

U povodu II. kongresa samoupravljača je tako Le Monde objavio na čitavoj stranici (12) dva duboko različita napisa o istom pitanju, koje, usput, živo zanima francusko i uopće lijevo čitateljstvo.

»Majstor« Albert Meister

Prvi je članak Alberta MEISTERA (A. M.), »specijaliste« za pitanja samoupravljanja u Jugoslaviji. Taj profesor i kabinetski radnik 1970. je ponovno objavio, »upotpunjeno« izdanje svoje knjige pod naslovom »Kamo ide jugoslavensko samoupravljanje?« (13). Mi ćemo zaboraviti na činjenicu da je ta knjiga napisana na osnovi istraživanja iz 1965. i 1966., te upotpunjena »novijim« podacima uzetim od Paula YANKOVITCHA (i njemu sličnih) i iz siromašnih i loših jugoslavenskih izdanja na stranim jezicima. Reći ćemo samo to da A. M. u svom članku nastupa kao zabrinuti tehnokratski kritik i samozvani duhovnik samoupravljačkog socijalizma u nas. A. M., koga u Francuskoj drže za poznavatelja ovog socijalizma, u svojim opsežnim »studijama« uopće ne poznaje povijesno-kulturne dimenzije nacionalnih odnošaja, ni stvarnih problema samoupravljanja u Jugoslaviji. Francois FEJTÖ piše u navedenom članku da kod A. M-a **»iznenađuje neshvaćanje povijesnih i međunacionalnih vidova problema«** Jugoslavije. Čitatelji A. M-a ne mogu nego simpatizirati sa svim unitarističkim i centralističkim rješenjima. Ta im izgledaju jedina logična, a za sva druga rješenja ne vide nikakvog racionalnog — ili nacionalnog — razloga.

Jean Rous – političko poštenje

Drugi je članak sociologa Jeana ROUSA (J. R.). Iako manje poznat kao poznavatelj samoupravljačkog socijalizma u Jugoslaviji, J. R. je imao znanstvenog i političkog poštenja pa je prije pisanja svog članka posjetio Jugoslaviju. Nije se dao zbuniti »bojaznima« nekih za sudbinu ovih šest Republika i dviju Pokrajina. Napisao je otvoreno i jasno da je osnovni gospodarski i politički problem postojanje središta otuđene financijske moći: **»Zapazilo se da izopačenosti, nejednakosti i manifestacije parazitizma nisu uopće toliko učinak neposredno proizvodnog sektora (industrije, rudarstva, itd.), koliko napetosti između tog sektora i neproizvodnog sektora (banaka, vanjske trgovine, birokracije, itd.)«.**

Ukazujući na to da će ustavna reforma značiti decentralizaciju dohotka prema neposrednom proizvođaču, J. R. dokazuje svoje stvarno razumijevanje ideja pobornikâ samoupravljanja i nacionalne emancipacije, te piše: **»Tako (s ustavnim promjenama, op. p.) će biti ojačana vlast radničke klase i neposrednih proizvođača, a više-manje parazitski sektori bit će stavljeni pod pojačani nadzor proizvodnog sektora«.**

»U istom duhu bit će riješena i kriza Federacije: ne povratkom na etatistički centralizam, već najvećom decentralizacijom u korist Republika i izravne općinske demokracije«.

I zaključak J. R. je na visini članka: **»Socijalističko samoupravljačko društvo tako ne skriva svoje proturječnosti pod birokratskom glazurom; ono ih razotkriva u demokratskom raspravljanju i u tom sučeljavanju pronalazi sredstva da nadvlada te proturječnosti.«**

Ovaj zaključak pokazuje da su netočni navodi jednog jugoslavenskog ministra koji se boji za ugled Jugoslavije u inozemstvu zbog otvorenog raspravljanja problema na ovim stranama. Zato i držimo da je značajno da je Le Monde vidio i ovakvih redaka u vremenima kad se zapadnim svijetom širila kampanja »zabrinutosti« zbog ustavnih promjena.

BILJEŠKE:

1. Le Monde, 25. kolovoza 1970., str. 13
2. Le Monde, 30. ožujka 1971., str. 5
3. Le Monde, 11. studenoga 1970., str. 8
4. Le Monde, 10. prosinca 1969., str. 5
5. Le Monde diplomatique, studeni 1970., str. 17
6. Le Monde diplomatique, siječanj 1970., str. 8
7. Le Monde, 27. srpnja 1971., str. 1 i 5, i 30. srpnja 1971.
8. Ibidem
9. Le Monde, 31. srpnja 1971.
10. Le Monde diplomatique, srpanj 1969., str. 7—10
11. Le Monde diplomatique, lipanj 1971., str. 6 i 7
12. Le Monde, 11. svibnja 1971., str. 20
13. Ed. Anthropos, Paris 1970.

SLAVONSKE TEME

KONTROLA PISAMA I U VINKOVCIMA I ĐAKOVU?

Dolaze li pisma već otvorena u Zagrebu i Beogradu?

Nakon afere u Samoboru, našu je javnost u kolovozu zabrinula afera kontrole pisama u Osijeku. Neki su naime radnici PTT poduzeća stanovite količine pisama odnosili u stanicu Javne sigurnosti. Međutim, kako saznajemo, otkriveni su i novi slučajevi kontrole pisama iz inozemstva u Vinkovcima i Đakovu. Postoji i sumnja da je stanovita količina pisama što stižu u Osijek bila već otvarana u Zagrebu i Beogradu.

Osječki slučaj

Našim su čitaocima vjerojatno poznati napisi tiska o događajima u Osijeku. No, ponoviti ćemo samo ono najvažnije.

Okružni javni tužilac u Osijeku pokrenuo je prije nešto više od mjesec i po dana istragu »protiv nepoznatog« jer da postoji opravdana sumnja da je povrijeđen član 156, stav 3. KZ, koji kaže: »Tko neovlašteno otvori tuđe pismo ili brzojav ili kakvo drugo zatvoreno pismo ili pošiljku ili na drugi način povrijedi njihovu tajnost, ili tko neovlašteno zadrži, prikrije, uništi ili drugome preda tuđe pismo, brzojav, zatvoreno pismo ili pošiljku, kaznit će se novčanom kaznom ili zatvorom do šest mjeseci. Ako djelo učini službeno lice u vršenju službene dužnosti kaznit će se zatvorom najmanje tri mjeseca«. Ova afera, pokrenula je lavinu sukoba koji su se godinama gomilali u Osječkoj pošti. Službenici su se podijelili u dva tabora. Radnici službe unutrašnje kontrole, koji su prvi otkrili da se iz inozemnog odjela PTT saobraćaja u Osijeku odnose pisma u Stanicu javne sigurnosti, dobili su podršku većeg dijela kolektiva PTT. Međutim, generalni je direktor, Rade Vukosavljević izjavio da je sve bilo normalno i da se tako radi u cijeloj Jugoslaviji, u interesu naroda, ovog društva i ove države. Raspravljajući sa svojim suradnicima o događajima u pošti poslije otkrivanja kontrole pisama, a u vrijeme dok to još nije bilo prodrlo u javnost, grubim je riječima vrijeđao najvišeg partijskog rukovodioca SK Hrvatske nadodavši »da je njemu (Vukosavljeviću) mnogo važnije biti u dobrim odnosima s policijom«.

Pismo stručnih radnika PTT Osijek

27 stručnih radnika PTT Osijek uputilo je 27. VIII. og. otvoreno pismo svom radničkom savjetu u kojem iznose mišljenje o događajima u njihovom poduzeću.

»Na prvu vijest o akciji javnog tužilaštva za utvrđivanje osnovanosti sumnji o kršenju nekih ustavnih načela u poštanskoj službi, direktor Poduzeća je otvoreno stao na stranu onih koji su doveli do takve situacije. Čak je išao dotle da onemogući istragu nadležnih organa, a posebni je napad poduzeo na sve one koji su inicirali pokretanje istrage. Na neka postavljena pitanja od strane VUS-a direktor »objašnjava« da je sasvim ispravno, da se unutar PTT-a krše Ustavom zajamčena prava građana naše zemlje. Tim postupkom je u znatnoj mjeri izvršen pritisak na istražne organe, a nenadoknadivo je izvršena šteta radnicima našeg Poduzeća. Istovremeno s gornjim počela je istraga u vezi poslovanja upravitelja Radne PTT jedinice Osijek, Dimitrija Barovića. Vrlo argumentirano je ukazano na mnoge nepravilnosti, zloupotrebljavanje službenog položaja i kršenje samoupravljanja od strane Dimitrija Barovića ali direktor poduzeća (Rade Vukosavljević op. pis.) otvoreno i svim sredstvima štiti ove nepravilnosti, pa čak daje izjave o tome da je drug Barović zaslužio svojim radom sve ono za što ga se tereti (da je protuzakonito prisvojio op. pis.) ... Odnos direktora prema rukovodiocima Unutrašnje kontrole je bio krajnje nekorektan i za osudu. Drug Rade Vukosavljević je vršio stalni pritisak na inspektore (unutrašnje kontrole op. pis.) i otvoreno im prijetio zbog nekih njihovih akcija.

... Predsjednik Radničkog savjeta Poduzeća, drug Antun Majstrović, koji je ujedno i član SKJ, tražio je prijem kod predsjednika Gradske konferencije SKH Osijek, druga Ivana Špike i upoznao ga s nekim pojavama u kolektivu. Time je učinio svoju dužnost kao član SKJ i kao član ove zajednice. Drug Rade Vukosavljević je zbog toga u nekoliko navrata oštro napao predsjednika Centralnog radničkog savjeta, te mu se čak prijetio i tužbom sudu ... Kad je bilo očigledno, da će konačno doći kraj svim nepravilnostima, uslijedile su prijetnje i fizičkim obračunom od strane Rade Vukosavljevića i Dimitrija Barovića ....«

Sudbina onih koji su pokrenuli pitanje ...

Protiv onih koji su pokrenuli pitanje otvaranja pisama, pokrenuta je u međuvremenu kampanja s namjerom da ih se prikaže kao »sumnjive elemente«. Prvi se na udaru našao Antun Majstorović, predsjednik Centralnog radničkog savjeta. Direktor Rade Vukosavljević i sekretar Osnovne organizacije Radne PTT jedinice Osijek, Minče Krstić, napali su Majstrovića da je nacionalistički ekstremist. Krstić je rekao i to da ga metode grupe ljudi oko Majstrovića podsjećaju na metode dra Đodana i dra Veselice, a da je pismo dvadesetsedmorice pokušaj da se od pošte stvori politički centar koji bi djelovao suprotno stavovima Saveza komunista. Iako su te izjave demantirane od niza članova SK, Majstrović je prema pisanju Večernjih novosti 1. listopada 1971. godine, isključen iz SK. U obrazloženju odluke o isključenju Majstrovića između ostalog se kaže da »ne pripada Partiji i da je svojim ponašanjem i stavovima obmanuo SK«.

Kolika je šteta nanesena radničkom samoupravljanju ovom odlukom Općinskog komiteta SK u Osijeku, nepotrebno je naglašavati. Koji će se radnički savjet u Osijeku nakon ove odluke usuditi pokrenuti neki postupak protiv svog direktora? Dok je Majstrović kažnjen, Vukosavljeviću i Baroviću (koji je funkcionar SK) nije se ništa dogodilo.

Direktor Rade Vukovaljević: »To rade sve policije svoga svijeta«...

Kampanja se vodi i protiv nekih drugih sudionika osječke afere. Na udaru našli su se i zamjenik okružnog javnog tužioca Vladimir Šeks, radnici službe unutrašnje kontrole i drugi. Sve ih se pokušava proglasiti nacionalistima, šovinistima, đodanovcima, agentima CIA i slično.

Novi slučajevi

Kako neslužbeno saznajemo, dok još nije riješena niti istraga o kontroli pisama u Osijeku, otkriveni su i drugi slučajevi otvaranja pošte iz inozemstva. Spominju se Vinkovci i Đakovo. Navodno se redovito otvara više od polovice ukupnog broja pisama iz inozemstva koja dolaze građanima Osijeka, Vinkovaca i Đakova. Još je nejasno tko kontrolira tu poštu, no izgleda da su otvarana i ona pisma u kojima je bilo valute, a valuta da ipak nije uzeta. To upućuje da je poštu otvarao netko tko se zanima za sadržaj a ne za novac.

Ustanovljeno je nadalje, da se izvjestan dio pošte iz inozemstva otvara već u Zagrebu i Beogradu. Kako saznajemo, s time u vezi podnesene su krivične prijave u Đakovu. Među ostalima, otvarana je pošta i načelniku Općinskog sekretarijata narodne obrane u Đakovu, koji je također podnio prijavu.

Nekoliko pitanja

Prije svega iznenađuje sporost istražnih komisija koje istražuju otvaranje pisama u Osijeku. Zabrinjava također postupak prema onima koji su umiješani u aferu. Očito je da se prema onima koji su pokrenuli pitanje otvaranja pisama postupa oštro u nastojanju da ih se moralno diskvalificira. Nejasno je. nadalje zašto nije ništa poduzeto protiv Vukosavljevića i Barovića. Ako se čekaju rezultati istrage, zašto se nije čekalo i kad je bio u pitanju Majstrović?

Zašto su protiv Majstrovića upotrebljeni materijali koje je posjedovao SUP, a koji su trebali ostati tajni? Otkrića o kontroliranju pisama djeluju šokantno. Zabrinjava nas činjenica da je jedino pošta iz Zadra demantirala tvrdnje Vukosavljevića da se pošta i inače kontrolira u cijeloj Jugoslaviji, što pojačava sumnju da je riječ o kontroli pisama širih razmjera?

Između »jugo-društava« i Tome Mihajlovića

PRVA SLUŽBENA DELEGACIJA IZ SR HRVATSKE U AUSTRALIJI

Hrvatski su se iseljenici u Australiji oduvijek borili da bi sačuvali nacionalni indentitet. Razne vlade stare Jugoslavije, razni unitaristi i četnici nakon rata — svi su oni nastojali pretopiti hrvatski živalj u neku amorfnu masu bez narodnosti. Iseljenici su se branili kako su znali i umjeli. Osnivali su nogometne klubove, kulturno-prosvjetna društva, a u nekim mjestima i hrvatske škole.

Hrvatske škole postoje u Sydneyju, Melbourneu, Adelaidi i Aucklandu. One u Sydneyju i Melbourneu u sklopu hrvatskih katoličkih misija. Naime, kao i svugdje u svijetu, tako je i u Australiji hrvatska katolička Crkva organizirala svoja središta koja vode brigu o hrvatskim iseljenicima. Ta su središta veoma aktivna, ne samo u vjerskoj nego i u kulturno-prosvjetnoj djelatnosti. Tako je u Sydneyju osnovana, u okviru Hrvatske katoličke misije, Hrvatska osnovna škola koju polazi preko 200 djece. U školi se uče samo tri predmeta: hrvatski, hrvatska povijest i zemljopis. U Melbourneu također postoji jaka Hrvatska misija, koja je također aktivna na kulturno-prosvjetnom polju. Mora se priznati, svidjelo se to nama ili ne, da su te misije odigrale odlučujuću ulogu u čuvanju hrvatske kulture i jezika među našim iseljenicima.

Hrvatska škola u Aucklandu

Veoma uspješna hrvatska škola postoji i na Novom Zelandu, u Aucklandu, i to zahvaljujući zalaganju tamošnjih Hrvata.

U sklopu državne »Henderson High School« postoje i večernji razredi za Hrvate. U toj se školi uči sve o Hrvatskoj, tako npr: hrvatski jezik, povijest, umjetnost, migracije itd. U programu škole piše da u predjelu Henderson Valley žive predstavnici raznih narodnosti, a s njima i Hrvati. Hrvate su često pogrešno zvali Austrijancima, Jugoslavenima, Dalmatincima, itd. Prvi Hrvati doselili su na Novi Zeland prije 1900. godine. Ovu školu vode A. M. Čulav i T. Panžić, a pod pokroviteljstvom je A. J. Čovića. Osim nastave, škola organizra razne panel-diskusije o problemima Hrvata u Novom Zelandu. Organizira i izložbe hrvatskih rukotvorina, vezova i narodnih nošnji. Raspisuje natječaje za sastave o Hrvatskoj. Financira je ministarstvo prosvjete Novog Zelanda. Škola je na stalnom udaru unitarista. Zanimljivo je da ambasada SFRJ u Novom Zelandu »ne zna ništa« o djelatnosti te škole. Valja nam svakako spomenuti i »Hrvatski književni i kulturni ured za informacije« u Adelaidi. Svrha tog Ureda jest da predstavlja Hrvate i Hrvatsku pred stranim svijetom. Opskrbljuje australska sveučilišta, ustanove i biblioteke hrvatskim knjigama, organizira i izložbe hrvatske umjetnosti, a u sklopu Ureda djeluje i hrvatska škola.

Taj Ured vodi Anđelko A. Tomasović, koji inače radi kao šef za tehnologiju biologije na Znanstvenom institutu za medicinske i veterinarske znanosti.

Prvi put u Australiji

Ovog je ljeta puna dva mjeseca boravila u Australiji delegacija Matice iseljenika Hrvatske. Prvi put nakon rata jedna službena ekipa iz SR Hrvatske obilazila je hrvatske iseljeničke organizacije. Dolazak te delegacije izazvao je veliko zanimanje, ne samo hrvatskih društava i pojedinaca nego i neprijatelja socijalističke Jugoslavije; četnika, unitarista, ustaša i informbirovaca.

Delegacija Matice iseljenika Hrvatske prispjela je 11. srpnja ove godine, a u njoj su bili tajnik MIH — Ivica Kranželić, prof. Ivo Čizmić, te tajnik Nogometnog saveza Hrvatske — Ante Pavlović. Uz delegaciju je putovao i službenik »Generalturista« Borivoj Viskić. Zanimljiv je bio doček delegacije. Naime, delegaciju je dočekalo šest policajaca specijalnog odjela australske policije, na čelu s inspektorom Westom, — kao zaštita delegaciji, i to na poseban zahtjev generalnog konzulata SFRJ u Sydneyju. No, delegacija je odbila tu zaštitu. Na dočeku delegacije bile su i dvije strogo odvojene skupine iseljenika. Na čelu jedne bio je generalni konzul SFRJ u Sydneyju Stjepan Trampuš i službenik konzulata Ljubo Brajović. S njima su u društvu bili Đuro Marić, urednik četničkog lista »Naš glas« (Đuro Marić aktivno sudjeluje u protujugoslavenskim i protuhrvatskim akcijama; donedavno je bio najbliži suradnik također četničkog lista »Novosti« iz Melbournea, zatim M. Đurišić, komercijalni predstavnik tih (četničkih) »Novosti«, V. Šiljegović, dopisnik »Novosti«, Ivan Kosović, urednik lista »Novo Doba«, Marin Kovačević, potpredsjednik »Jugala«, Mario Alagić, tajnik »Jugala«, i drugi. Đuro Marić i M. Đurišić članovi su četničke organizacije »Srpska narodna obrana«. Odvojeno od ovih bila je druga grupa — Ante Bosnić, predsjednik NK »Croatia« iz Sydneyja, Ljubo Crvenković, rukovodilac »Koleda«, te Ante Mamić i Drago Šaravanja, predstavnici Lige za borbu protiv raka. Nakon susreta i pozdrava delegacija je pošla s generalnim konzulom, a ostali su se razišli.

Zanimljiv je podatak da su predstavnici četničkih listova »Novosti« i »Naš glas« inzistirali, potpomognuti službenicima konzulata u Sydneyju, da im članovi delegacije dadu izjave koje bi objavili u svojim listovima. Bila je to smišljena provokacija. Da su, naime, članovi delegacije dali izjave tim četničkim listovima, više nitko od Hrvata u Australiji ne bi htio s njima razgovarati. Netko je očito želio da se delegacija ne sastane s Hrvatima. Srećom, delegacija je odlučno odbila dati izjave tim listovima.

Što pišu »Novosti«?

Glavni urednik »Novosti« jest Ljubo Ivezić, član »Srpske narodne odbrane«, bivši urednik četničkog lista »Sloga«, West Australia. Dovoljno je pogledati nekoliko brojeva tog lista da se shvati koliko je sati.

Tu se mogu naći razna proroštva o raspadu Jugoslavije, stare optužbe Informbiroa protiv maršala Tita, itd. Promjene ustava tumače ovako: »... Nepametno, hrvatski komunistički vođi su dozvolili da se nacionalistički žar usija, u nadi da će tako najlakše izvući od Beograda ekonomske koncesije. Uzbrkanost, koju su stvorili, ubrzo se izmakla od kontrole. Napisi ŽIVELA SLOBODNA HRVATSKA pojavljuju se svuda po republici ...« I sve dalje u tom stilu. Takvom je listu trebala delegacija dati izjavu, po savjetu službenih predstavnika SFRJ u Sydneyju! Kasnije su »Novosti« napale delegaciju i branile jednog navijača »Justa« koji je htio pištoljem izazvati nered na utakmici između »Justa« i »Croatie«. Na toj utakmici bila je i delegacija Matice iseljenika Hrvatske. »Novosti« su bile veoma angažirane prigodom podizanja spomenika Draži Mihajloviću.

U tom se listu mogu naći i JAT-ove božićne čestitke, reklame Adriatic Travel Centrea, vlasništva JAT-a, Centroturista i Yugoslaviapublica iz Beograda, kao i oglasi Jugoslavensko-australskog centra iz Melbournea.

Kako novinari »Novosti« posluju, govori nam slijedeći odlomak iz članka V. Šiljegovića koji je objavljen u »Novostima« 18. kolovza 1971. pod naslovom »Međunarodna izložba i trgovački sajam u Sydneyju«:

»Dopisnik Novosti je specijalno pozvat da poseti izložbu. U Jugoslavenskom paviljonu, direktor paviljona gosp. Branko Jovičić (službenik Savezne privredne komore iz Beograda — op. I. C.) prima me ljubazno i objašnjuje izložene predmete iz Srbije, Hrvatske, Slovenije, Crne Gore i drugih krajeva Jugoslavije. On izjavljuje da trgovački odnosi između Jugoslavije i Australije su na dobrom putu ...« itd.

Četnički su novinari, dakle, i ovdje dobro došli.

Zašto baš oni?

Već smo rekli da su u društvu s generalnim konzulom SFRJ na dočeku delegacije MIH bili i predstavnici »Jugala« Marin Kovačević i Mario Alagić. O »Jugalu« i Marinu Kovačeviću već smo pisali u jednom od prošlih brojeva HT-a. Ova su dva gospodina, naravno, zatražila da se sastanu s delegacijom MIH, da im oni »objasne« situaciju u Australiji. Na sastanku s delegacijom, koji je održan 6. rujna o. g. u nazočnosti većeg broja ljudi, Mario je Alagić govorio kako SKJ nema pravo nazivati se komunističkom partijom, jer to on nije, te da je SK upropastio Jugoslaviju. Postavljamo sad pitanje, kako se moglo dogoditi da ta dva čovjeka — Kovačević, Alagić — godinama surađuju s Generalnim konzulatom SFRJ u Sydneyju. S tim je ljudima surađivala donedavno i MIH, a i Matica iseljenika Srbije, koja je »Jugalu« svojedobno poslala grupu igrača na čelu s Tikom Jelisavčićem. Zanima nas zašto je Generalni konzulat SFRJ u Sydneyju doveo Marina Kovačevića i Maria Alagića na doček delegacije Matice iseljenika hrvatske?

Lažno hrvatstvo

Dolaskom delegacije Matice iseljenika Hrvatske jednako su bili pogođeni unitaristi, četnici i ustaše. Poznata je, naime, stvar da u Australiji postoji mali, beznačajan broj ustaških ekstremista. Oni se održavaju prikriveni raznim parolama lažnog hrvatstva. Pokušavaju prodrijeti u razna hrvatska društva, a svojim ispadima daju lažnu sliku stanja među hrvatskim iseljenicima. Ustaše su posebno počeli gubiti pristaše nakon IV. brijunskog plenuma i X. sjednice CK SKH.

Jedno od ustaških društava jest HOP u Sydneyju, na čelu s Fabijanom Lovkovićem, i Ilijom Mušićem. U Melbourneu je aktivan HNO, a vodi ga Srećko Rover. Zanimljivo je znati da je ustaše više uzbudio i ogorčio posjet jedne hrvatske delegacije Australiji nego što je bio slučaj s bilo kojom službenom delegacijom iz SFRJ.

Ilija Mušić, urednik »Spremnosti«, oštro je napadao dolazak delegacije Matice iseljenika Hrvatske. Čudna je osoba Ilija Mušić. Sada ustaški glavešina, još nedavno bio je često u društvu službenih predstavnika SFRJ u Sydneyju. Posebno je bio čest gost nekadašnjeg generalnog konzula u Sydneyju.

Srećko Rover također je napao dolazak delegacije posebnim letkom, a i u svom glasilu »Pregled«.

Za koga rade i kome pomažu ovi hrvatski renegati, teško je reći, no valjda će se ipak jednog dana doznati.

»Arenin« izlet i izvještaji

U jednom od prošlih brojeva pisali smo o tome kako je »Arena« poslala u Australiju svog beogradskog dopisnika Tomu Mihajlovića. Evo sada u »Areni« i njegovih reportaža iz Australije.

U prvom redu, za »Arenu« i Mihajlovića, u Australiji nema Hrvata. Ima »naših iseljenika«, »naših ljudi«, Jugoslavena, Korčulana, Blaćana itd., no Hrvata nema. Toma Mihajlović se raspisao, naravno, o »Justu« (vidi »Arena«, 24. IX. o. g.) i o njegovu predsjedniku, četničkom ratnom zločincu Anti Kovaču, o kojem smo pisali u jednom od prošlih brojeva HT-a. Spomenimo i to da je Toma Mihajlović bio upozoren na to tko je Ante Kovač, pa ipak odlazi k njemu i intervjuira ga. Prema »Areni«, Kovač je rekao: »Klub postoji već više od 35 godina, a namjena mu je da okuplja naše mladiće koji vole nogomet, te navijače. Mi smo Jugoslaveni iako je najveći broj Hrvata ...« Ovdje Kovač neistinito tvrdi kako »Just« postoji već 35 godina. Naime, »Just« je osnovan inicijativom Generalnog konzulata poslije rata. Kovač dalje navodi kako njegov klub ima 300 članova. To je samo fiktivno. »Just« je donedavno imao samo 50 članova, a njihov broj se naglo povećao otkako JAT daje za svoje čarter-letove popust samo članovima »Justa«. To je, dakle, natjeralo mnoge da se učlane u »Just«. Prema tome, poznato nam je kako Kovač »okuplja« »Jugoslavene«, no zašto JAT i »Arena« propagiraju unitarističko-četnički klub kakav je »Just«? Toma Mihajlović također piše o tome kako je razgovarao s tajnikom »Jugala« Alagićem, čije smo izjave već navodili u ovom članku. Taj bi čovjek htio prema pisanju Mihajlovića, izgraditi dom »Jugoslavena« koji bi bio neka vrsta iseljeničke kuće.

Mihajlović dalje piše o nekom beznačajnom klubu malog nogometa u Cheswoodu. Za to društvance kaže Mihajlović da je to »najzdravija iseljenička aktivnost u Australiji«. Pišući u »Areni«, Mihajlović potpuno ignorira brojna hrvatska društva u Australiji. Zanima nas kakvu to računicu ima »Arena« kad šalje takve novinare u Australiju?

Zanimljiv je još jedan podatak o boravku Tome Mihajlovića u Australiji. On je, naime, u Sydneyju i Melbourneu bio na utakmicama tamošnjih NK »Croatia«. Svaki put, i u Melborneu i u Sydneyju, pojavila se nepoznata grupica ljudi na igralištu s ustaškom zastavom, koju je onda Mihajlović marljivo snimio. Inače, govore nam dobronamjerni ljudi da ustaških zastava nema već godinama na nogometnim igralištima Australije. U »Areni« pak od 29. IX. 1971. Toma Mihajlović izvještava ni manje ni više nego o bivšem konzulu Kraljevine Jugoslavije u Sydneyju! Mihajlović i »Arena« serviraju nam sentimentalnu reportažu o čovjeku koji je kroz cijeli rat novčano pomagao četnički pokret i ostao vjeran kralju. To su, dakle, detalji o kojima »Arena« i Mihajlović vode računa: kraljevski konzuli, četnički zločinci, unitaristi, itd.

Ivan Cerovac

MIMARINA … PONOVNO …

Neodlučnost u pronalažen… vno prisvojenih umjetnina… prijeti da ostanemo bez … kog blaga

Isti dan kada je javnost obaviještena o krađi sedam slika iz Strossmayerove galerije starih majstora, razgovarao sam s policijskim inspektorom koji traga za kradljivcima. On mi je dobrodušno objašnjavao kako je to najveća poslijeratna krađa umjetnina u Jugoslaviji. Zalud sam ga podsjećao na Mimarinu donaciju i upravo fantazmagorične stvari koje su se splele oko nje, upozoravajući ga da je prethodna krađa veća od ove. Policijski inspektor je ustrajao u svojoj tvrdnji s iskrenošću u koju nemamo pravo sumnjati, ali nas zato njegova slaba obaviještenost obvezuje da ponovno iznesemo poznate nam stare i nove činjenice vezane za Mimarinu donaciju. O njoj je prvi put obavijestio općinstvo Grga Gamulin u »Telegramu« od 14. VII. 1967., gotovo punih deset godina nakon što je donacija izvršena. Tu dugogodišnju šutnju i neizlaganje poklonjenih umjetnina, u »Telegramu« od 11. VII. 1969., Željka Čorak je objašnjavala popratnim pojavama »nekih naših društvenih deformacija, kojih smo se, u teoriji i praksi, javno odrekli u poznatim i prijelomnim političkim događajima«. Naravno, pod »poznatim i prijelomnim političkim događajima« ona je mislila na Brijunski plenum g. 1966., koji je omogućio da se otvoreno progovori o mnogim stvarima o kojima se do tada u najboljem slučaju moglo tek bojažljivo i skrivečki šaptati, a najčešće tek šutjeti. Ohrabren tim plenumom Ante Topić Mimara u rujnu 1966. godine uputio je podnesak Saveznoj narodnoj skupštini SFRJ u kojoj ponajprije objašnjava svoje podrijetlo: »Zovem se ANTE TOPIĆ MATUNIM-MIMARA. Rođen sam godine 1898. u selu Korušćica (Dalmacija) u obitelji siromašnog hrvatskog seljaka. Našavši se kao austrougarski ratni zarobljenik u Italiji godine 1918., od tada stalno živim u inozemstvu. Po zanimanju sam slikar i restaurator umjetničkih predmeta. Do godine 1956. bio sam državljanin Jugoslavije, a od tada sam i državljanin Republike Austrije.« U podnesku Saveznoj skupštini Mimara dalje objašnjava kako je preuzeo dužnost »predstavnika Jugoslavenskog crvnog krsta kojemu je povjeren zadatak pronalaženja jugoslavenske djece, koju su naciti za vrijeme rata odveli u Njemačku« i kako mu je istodobno povjeren rad »na restituciji jugoslavenske imovine s onog dijela teritorija Njemačke koji se nalazio pod okupacijom američkih trupa«. On tvrdi da za taj rad nije dobio nikakvu materijalnu nadoknatu, već da je, naprotiv, vlastitim sredstvima plaćao »sve troškove i provizije onim stranim državljanima« koji su mu pomogli da utvrdi »mjesta gdje su sklonjena dobra opljačkana od strane okupatora u Jugoslaviji i dokažem njihovo porijeklo«.

Razdijeliti u razmjeru sa štetama

Mimarino veliko zalaganje i samoprijegor urodili su plodom, pa je on u spomenutom podnesku mogao izvjestiti Saveznu narodnu skupštinu: »Na osnovu specifikacije koju mi je u prosincu 1948. dostavila Reparaciona komisija u Beogradu isposlovao sam kod američkih okupacionih vlasti odobrenje da se iz Central Collection Point u Münchenu vrati Jugoslaviji devedeset veoma vrijednih umjetničkih slika starih majstora, stanovit broj skupocjenih ćilima i raznih obrtničko-umjetničkih predmeta. Te umjetničke vrijednosti upućene su u lipnju 1949. iz Münchena u Jugoslaviju, spakovane u dva vagona koja su pratili poručnik JNA Franjo Kraškovič i nekoliko pripadnika američke vojne policije. Na jugoslavensko-austrijskoj granici ta dva vagona sačekala je i u ime jugoslavenske Reparacione komisije preuzela gospođa Brejc. Početkom srpnja iste godine, prilikom boravka u Beogradu, vidio sam slike o kojima je riječ u zgradi Narodnog muzeja čiji je upravnik bio Veljko Petrović. Što se pak tiče ćilima i obrtničko-umjetničkih predmeta istodobno upućenih u Jugoslaviju, njihova sudbina mi nije poznata, ali sam čuo da su većinom podijeljeni raznim kancelarijama i ustanovama.«

Ovih devedeset umjetnina i obrtničko-umjetničkih predmeta Mimara je izlučio iz Göringove zbirke kao nadoknadu za mnogobrojne opljačkane i uništene umjetnine na području Jugoslavije u drugom svjetskom ratu. Iako su u drugom svjetskom ratu uništeni i opljačkani mnogobrojni hrvatski dvorci, svetišta, spomenici povijesnog naslijeđa, a umjetničke zbirke ostale ogoljene, Hrvatska nije dobila u ime nadoknade niti jednu jedinu umjetninu. Sve je ostalo u Narodnom muzeju u Beogradu. Štoviše, nikada nitko iz Hrvatske nije podnio službeni zahtjev da se odgovarajući dio tih umjetnina preda Hrvatskoj. Međutim, taj propust Izvršno vijeće i hrvatski Sabor mogu još uvijek ispraviti. Eventualni prigovori da pitanje tih umjetnina još uvijek

El Greco: Sv. Magdalena

nije raščišćeno i da američke vlasti još uvijek traže da se te umjetnine vrate u Njemačku nemaju, bar sada, nikakve važnosti i oni ne mogu biti zapreka da se te umjetnine ne razdijele svim republikama u razmjeru sa štetama počinjenim njihovom umjetničkom blagu u drugom svjetskom ratu.

Podnesak Saveznoj narodnoj skupštini

Pošto je uspješno obavio restituciju opljačkanih dobara i postigao da se Jugoslaviji odobri i izvrši nadoknada za opljačkane umjetnine, Mimara je odlučio da se vrati u domovinu i da svoju bogatu zbirku umjetnina pokloni Strossmayerovoj galeriji starih majstora. U vezi s time on u podnesku Saveznoj narodnoj skupštini piše: »Neposredno poslije završetka drugog svjetskog rata bio sam donio odluku da svoju umjetničku zbirku, koju sam sakupljao od godine 1920. pošaljem u Jugoslaviju, a zatim da se i sam definitivno nastanim u svojoj zemlji i nastavim s radom. Sprovodeći u djelo tu svoju zamisao uputio sam početkom 1948. kamionima Jugoslavenske vojne misije u Berlinu jedan dio te zbirke u Zagreb i zamolio da umjetničke vrijednosti o kojima je riječ budu predane Strossmayerovoj galeriji. Drugi dio moje zbirke, koji se za vrijeme rata nalazio sakriven kod prijatelja u Pragu, predao sam u veljači 1948. ambasadoru FNRJ u Čeho-Slovačkoj Marijanu Stilinoviću s molbom da se i te umjetničke vrijednosti upute u Zagreb kao moj poklon Strossmayerovoj galeriji u Zagrebu. Godine 1950. predao sam Jugoslavenskoj vojnoj misiji (potpukovniku Sibinoviću) još dvadeset slika starih majstora s molbom da se i one upute Strossmayerovoj galeriji u Zagrebu.... Početkom godine 1948. predao sam generalnom konzulatu FNRJ u Cirihu na čuvanje jednu plastiku iz bronce (»Poljubac«) s potpisom »Rodin«, dva perzijska ćilima (jedan indoperzijski iz 16. stoljeća, a drugi kavkaski iz 17. stoljeća) i dvije kineske vaze iz 17. stoljeća. U nekoliko navrata tražio sam da mi se te stvari vrate, ali bez ikakvog uspjeha. Među umjetničkim vrijednostima upućenim početkom godine 1948. preko ambasadora FNRJ u Pragu, Marijana Stilinovića, u Jugoslaviju nalazile su se tri stvari koje nisam poklonio Strossmayerovoj galeriji jer nisu bile niti su danas moje vlasništvo, i to: jedno poprsje iz pješčanog kamena, polikromirano, 15. stoljeće (Marija Burgundska) i dvije kineske vaze iz zelenog laka. Prilikom jednog od mojih službenih dolazaka u Beograd, imao sam, pored ostalog, i razgovor s Aleksandrom Rankovićem. Tom prilikom razgovarali smo i o umjetničkim predmetima koje sam poklonio Strossmayerovoj galeriji te sam mu pokazao

Andrea Riccio (14…

fotografije tih predmeta. Među njima nalazila se i fotografija poprsja Marije Burgundske. Saopćio sam Aleksandru Rankoviću da to poprsje nije moje vlasništvo, ali da bi ga vlasnik možda želio prodati. On mi je odgovorio da je ta skulptura zaista lijepa, da mu se mnogo sviđa, ali da sve zavisi od toga koliko ona košta. Nekoliko godina kasnije otprilike 1955. ili 1956., slučajno sam saznao da se poprsje Marije Brugundske nalazi u stanu Aleksandra Rankovića u Beogradu.« U citiranom podnesku Mimara opisuje kakvim je policijskim progonima i životnim pogibeljima bio izložen kada je tražio da se njegova donacija preda Strossmayerovoj galeriji, te izražava svoje duboko uvjerenje da će Savezna narodna skupština poduzeti odgovarajuće mjere »kako bi se pred našom i svjetskom javnošću« s njegova »imena skinula ljaga i opovrgle klevete« koje su »širil… neodgovorni službenici i funkcionari UDB-e«.

Uzaludne intervencije

Zaista, nakon ovog Mimarina podneska bila je poduzeta neka istraga, što je vidljivo i iz izjave koju je sekretar… Generalnog sekretarijata predsjednika Republike Jovanu Jakšiću uputio Momčilo Sibinović, jedan od nekadašnjih članova Jugoslavenske vojne misije u Berlinu, kojoj je u t… doba (g. 1948.) pripadao i Ante Topić Mimara. U toj izjav… Momčilo Sibinović nije se trudio da prikrije svoju zlovolju na Mimaru. S neskrivenom gorčinom on govori o tome kako ga je Mimara nazvao »pendrekom«, te ga istodobno, možda za uzvrat, obasipa nizom optužaba, ali ipak priznaje: »… pismima Saveznoj skupštini historijat njegova rada j… uglavnom tačan… On na izvjestan način ispada stvarn… žrtva… Cijela stvar se više komplicira činjenicom da j…

Francuska škola (18. st.): Otmjeno društvo u razgovoru, ulje

DONACIJA OKRADENA

nju i oduzimanju bespra- a iz Mimarine donacije neprocjenjivog umjetnič-

–1532): Jarac, bronca

Topić poklonio Strossmayerovoj galeriji i jedan broj vanrednih umjetničkih djela, što sam doznao iz štampe. One će biti javno izložene i označene kao poklon, a Topić stiče status mecene galerije. I naravno pravo i mogućnost da svoju stvar tjera i dalje.«

Ante Topić Mimara nikad se nije prestao zanimati za svoju donaciju, za sudbinu koje se dugo nije znalo. Tako je 17. III. 1966. uputio pismo Većeslavu Holjevcu (godine 1948. Holjevac je bio šef Jugoslavenske vojne misije u Berlinu) u kojem kaže: »Ja te stvari, iz moje vlastite zbirke, koje su neosporivo moje vlasništvo, nisam poklonio nikakvoj službenoj ili privatnoj osobi, nego sam poklonio mome viteškom i plemenitom Narodu Hrvackom. Za taj moj poklon ja ne tražim nikakvu protuuslugu, ja se veoma čudim da nakon skoro 19 godina te stvari, od velike umjetničke vrijednosti, nisu bile nigdje izložene i javno pokazane. Ja odlučno zahtijevam da se svi objekti, koji sačinjavaju moj poklon, čim prije predaju upravi Strossmayerove galerije u Zagrebu gdje da se čim prije izlože.«

Dvadesetog svibnja 1967. Mimara sačinjava novi ugovor o darivanju i tako ponovno potvrđuje svoju staru darovnicu. Isti dan predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dr. Grga Novak upućuje Mimari slijedeće pismo:

»Vrlo poštovani gospodine,

Potvrđujem primitak Vašeg cijenjenog pisma od danas, kojim ste mi saopćili slijedeće:

'U vezi s našim Ugovorom o darivanju od danas želim da izrazim Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu svoje čvrsto uvjerenje, da će ona — kao daroprimac umjetnina koje su predmetom ovog ugovora, a nisu preuzete — učiniti od svoje strane i poduzeti sve potrebne pravne radnje da pomenute umjetnine dođu čim prije u posjed Strossmayerove galerije starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, kako bi na taj način bile privedene svrsi kojoj ih je ovaj ugovor namijenio. Molim Vas, gospodine predsjedničke, da se ovo pismo uvrsti kao moj prilog spomenutog ugovora o darovanju.

Molim da mi izvolite potvrditi primitak ovog pisma.'

Potvrđujući Vam primitak gornjeg pisma, vrlo poštovani gospodine, želim Vas uvjeriti da će Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti učiniti od svoje strane sve potrebno da Vašoj želji izraženoj u tome pismu bude udovoljeno.

Molim Vas da i ovom prilikom primite izraze našeg dubokog priznanja i poštovanja.

PREDSJEDNIK

Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti
Grga Novak«

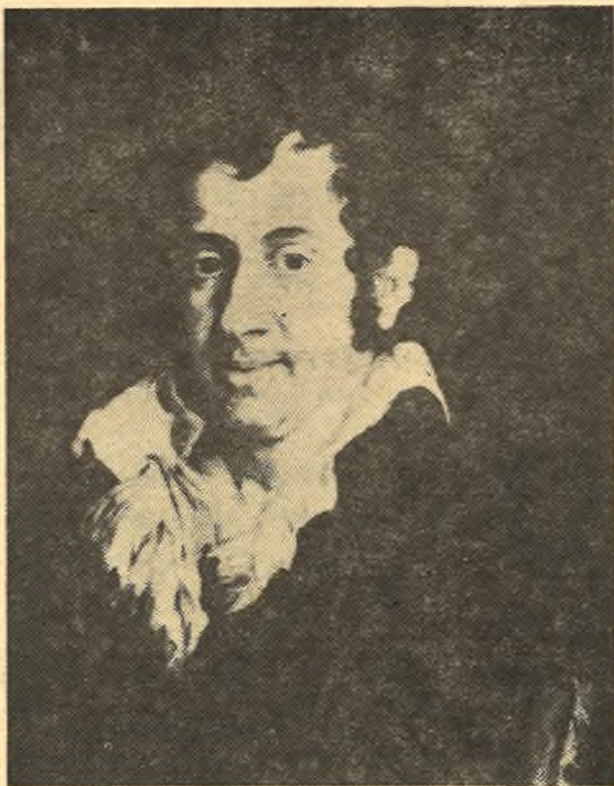

J. G. Edlinger (1741–1819): Portrait sina, ulje

Vlasnik prima na »posudbu« vlastite umjetnine

Poslije mnogobrojnih peripetija napokon je 22. lipnja 1969. otvorena izložba **izabranih** djela iz Mimarine donacije. Izložba je sadržavala 79 izložaka, a naknadno je stigao i novi vrijedan Mimarin poklon, slika Federika Benkovića »Sv. Jeronim«. Među onih 79 izložaka bilo je i 12 slika i skulptura iz Mimarine donacije koju je za tu prigodu Strossmayerova galerija dobila na **posudbu** od beogradskog Narodnog muzeja. Odgovornim osobama iz Narodnog muzeja nije uzmanjkalo hrabrosti da od uprave Strossmayerove galerije zatraže pismenu obvezu da će im nakon zatvaranja izložbe biti vraćene umjetnine na koje oni nisu imali nikakvo pravo. Ovo je valjda jedinstveni primjer na svijetu, bar što se tiče kulturno-umjetničkih institucija, da nezakoniti vlasnik ustupa na posudbu zakonitom vlasniku njegove vlastite umjetnine. Nakon mnogobrojnih polumolećivih pisama, na koje iz Beograda nije stizao nikakav odgovor, Strossmayerova galerija je napokon 25. svibnja 1970. primila od dr. Miodraga Kolarića, direktora Narodnog muzeja, dopis u kojem se kaže: »Danas nam je Republički sekretarijat za kulturu, nauku i obrazovanje dostavio saglasnost da Vam ustupimo u trajnu svojinu 6 slika i 7 skulptura iz donacije Topić-Mimare.«

Glava Rimljanke (2. st.), mramor

Izgleda da je dr. Grga Novak jako brzo zaboravio obećanje koje je dao Mimari. On je akademski šutio dok su mnogobrojni pojedinci i ustanove muku mučili da se pronađu i Strossmayerovoj galeriji vrate umjetnine pokradene iz Mimarine donacije. Tako je 13. listopada 1969. Društvo historičara umjetnosti SR Hrvatske uputilo podnesak Kulturno-prosvjetnom vijeću Sabora SR Hrvatske u kojem se primjećuje da ni sama »Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti nije pokazala dovoljno zalaganja u zahtjevima da se pronađu i vrate ona dragocjena umjetnička djela koja su joj tako velikodušno poklonjena.« Nadalje: »Društvo skreće Saboru pažnju na činjenicu da se uopće ne radi o tih tridesetak umjetničkih djela koja još nisu pronađena, nego o onom velikom blagu koje se još nalazi u posjedu Ante Topića Mimare, a koje će naš narod definitivno izgubiti ukoliko prema donatoru ne budemo postupali dolično i prema njegovim zaslugama.«

Tjeralica bez učinka

Naime, Ante Topić Mimara u više je navrata usmeno i pismeno izjavljivao da će čitavu svoju golemu zbirku od nekih 1500 umjetnina pokloniti Strossmayerovoj galeriji ukoliko se pronađu i galeriji vrate sve umjetnine iz njegove prve donacije. Godine 1967. Grgo Gamulin je, kako sam kaže, pred bogatstvom Mimarine zbirke »ostao zaslijepljen unatoč svojoj dugogodišnjoj rutini i okorjelosti«. Nenazočnost Mimarine zbirke kod nas, Grgo Gamulin je tada ćutio i doživljavao »kao da nam je preko noći izgorjelo dvadeset ili trideset Strossmayerovih galerija«. Ova usporedba bila je prije skromna nego pretjerana. Među 1500 umjetnina u Mimarinoj zbirci nalaze se djela Tiziana, Rafaela, El Greca, Renoira, Van Gogha, Moneta, Tintoretta, Velasqueza, Goye, Murilla, pa čak i sedam Rembranta. Od godine 1967. Mimara je svoju zbirku popunio djelima Leonarda da Vincija, Michelangela i drugih poznatih umjetnika. Zato je Društvo historičara umjetnosti s pravom pisalo hrvatskom Saboru: »Takva je djela više nemoguće naći u svijetu, čak niti s golemim sredstvima, o kojima mi ne možemo niti sanjati.« Pošto je u Saboru pokrenuto pitanje Mimarine donacije, istragu je povelo i Okružno javno tužilaštvo u Zagrebu, a »Omladinski tjednik« je raspisao javnu tjeralicu za 16 umjetnina iz Mimarine donacije kojima se trag zameo.

Dakle, ne prva, nego — druga krađa!

Tvrdnja zagrebačkog policijskog inspektora da je nedavna krađa sedam umjetnina iz Strossmayerove galerije najveća poslijeratna krađa umjetnina u Jugoslaviji — djeluje stoga

Nicolas Poussin (1593–1665): Gozba satirâ s Bahusom, ulje

ne samo čudno nego i uznemirujuće. Policija bi trebala znati barem za akcije tužilaštva, ako već ne prati novinske izvještaje o krađama vrijednih umjetnina. U svakom slučaju, akcija zagrebačkog Okružnog javnog tužilaštva urodila je nekim plodom, naime, pronađene su i Strossmayerovoj galeriji vraćene dvije uljane slike, i to: »Pejsaž« Jana Lievensa (1607—1674) i »Pejsaž sa sela« Gerda van Hessa (17 st.). Za ostale umjetnine, osim jedne, zna se da nisu na području SR Hrvatske.

Za poprsje Marije Burgundske, čija se sadašnja vrijednost cijeni na nekih četiri stotine tisuća dolara, bilo je rečeno da ga je Aleksandar Ranković poklonio godine 1969. Srpskoj akademiji nauka i umetnosti. Srpska akademija je to demantirala, ali u Hrvatskoj se još nitko nije našao da službeno ili neslužbeno provjeri Mimarinu tvrdnju da se to poprsje svojedobno nalazilo kod Aleksandra Rankovića.

U svom salzburškom dvorcu Schloss Neuhaus, koji je kupio i preuredio u galeriju, nakon što je za 650.000 dolara prodao Metropoliten Museumu of Art u New Yorku bjelokosno raspelo, Mimara još uvijek nestrpljivo očekuje da se umjetnine iz njegove donacije pronađu i predaju Strossmayerovoj galeriji. Čini se da on, unatoč neskrivenom ogorčenju, još uvijek nije potpuno povukao svoje obećanje da će cijelu svoju umjetničku zbirku pokloniti Strossmayerovoj galeriji. Malo tko može iz sebe istisnuti domovinu, ponajmanje to može Ante Topić Mimara, koji predobro shvaća tragičnost nekih njezinih povijesnih trenutaka.

Bruno Bušić

TELEGRAM opet počinje izlaziti: pod starim imenom, s novim programom i novom redakcijom. To je kraj jedne od najčudnijih priča u povijesti naše novije publicistike. Skinuta je sigurno najduža suspenzija koju u njoj poznajemo! Paradoksalno je da se čudo time ne ukida, nego nastavlja: jer još uvijek nisu riješena pitanja zbog kojih je došlo do obustavljanja lista! Pravi razlozi dakle nisu bili u novčanim teškoćama o kojima se govorilo... Telegram je prvo sveden na ezoteričan, na azilan otpor manipulaciji, a onda suspendiran. Takva neposlušnost gubila je i publiku. Jer ona je za nju neprivlačna, nečitka: bez materije svakodnevnog, bez njenih denuncijacija i rizika. Otpor sa distancom (prema neposrednim pitanjima okoline) samo nestaje u sve manjoj buci!

Danas sigurno ima onih koji žele obnavljanje stare Telegramove neposlušnosti: Ona bi sada, u oštroj klimi, djelovala kao indirektan način kolaboracije s programom podizanja zagrada oko intelektualaca: oko njihovog aktivizma, koji je stalno na optuženičkoj klupi. Zato se i množe krilatice preko kojih se ciljevi dostojni njihovog rada postavljaju sve dalje i jedino se njima pruža mogućnost dostojanstva; u sve praznijem prostoru!

Oni razlozi zbog kojih je Telegram bio suspendiran mogu već biti razlozi pohvala! Toliko se povećao »šum vremena«, toliko je porasla buka sukoba, njihova množina i žar. Ima ih koji žele sve mijene stišati, zadržav- i za sebe pravo da ih reguliraju; zajedno s našim udjelom u njima. To su stare navike i stare ambicije u novim prilikama i novim zbivanjima. Umjesto da na pitanja odgovaraju, oni ih zabranjuju ili svode na privilegiju moći.

Izlaženje Telegrama za nas je najava veće snage novoga! Jer samo u tome može biti njegov smisao. Svaka druga uloga predstavljala bi obmanjivanje s osipanjem slobode i njezine snage. Prst na konzervativnim ustima, koji poziva na tišinu i odustajanje, postat će nemoćniji i u svojoj strogosti komičniji ako se u tom listu prihvate nesigurne privilegije nesanice: rada koji ne širi spokojstvo tamo gdje je neizvjesnost i njezina drama! U teškoćama ovog trenutka, punog prijetnja i pouzdanja, mi Telegram zamišljamo kao povećavanje otpora naše kulture svim oblicima suzbijanja i osporavanja njezinih autentičnih pothvata: koji osiguravaju obzor i smisao događaja u kojima sudjelujemo.

Pitanja ovog trenutka, kao pitanja mijenjanja našeg ljudskog okoliša, velika su prilika za djelovanje sa značenjem planetarnog eksperimenta. Događaji u Hrvatskoj, u njezinoj kulturi, vode onoga tko želi u njima sudjelovati izravno u svijet! Jedino tako postaju razumljivi, oni i novosti koje donose!

Naša dobrodošlica Telegramu — to je dobrodošlica onima, koji su spremni prihvatiti pozive ovog trenutka, ne zaboravljajući ni njegovu materiju, ni svoj san.

Fotografija tjedna

Redatelj **Tonči Vrdoljak**, trenutačno je jedan od onih umjetnika i javnih radnika o kojima se najviše govori. Njegov film »U gori raste zelen bor« postigao je veliki uspjeh u Puli: osvojio je u jugoslavenskoj filmskoj konkurenciji prvu nagradu publike i drugu nagradu stručnog žirija. Ovih dana taj film je došao pred zagrebačke gledaoce i sudeći po »karti više« svi su izgledi da će biti jedan od najgledanijih filmova svih vremena u ovom gradu.

Međutim, Vrdoljak je ujedno i predsjednik Društva filmskih radnika Hrvatske, a to društvo kao i cijeli naš kinematografski organizam upravo proživljava najtežu krizu u svojoj povijesti. Već godinu dana skupljaju se pred vratima producentskih kuća filmski radnici tražeći posla na projektima koji su već odobreni od Fonda za unapređenje kulturnih djelatnosti. Ali financijeri ostaju gluhi na sve glasnije prosvjede, ostaju ravnodušni pred upozorenjima filmskih poslanika da će većina morati promijeniti zvanje ako se njihovo egzistencijalno pitanje u dogledno vrijeme ne riješi.

U prostorijama Društva filmskih radnika Hrvatske održavaju se, kako smo obaviješteni, dramatični sastanci, ali spasonosna formula još nije iznađena, izlaz iz krize još nije na vidiku.

Očekujemo da će najuspješniji ovogodišnji filmski autor uskoro obavijestiti javnost o stanju u proizvodnji domaćeg filma. Osobni Vrdoljakov uspjeh pouzdano svjedoči da je naša publika silno privržena domaćem filmu i da je duboko zainteresirana za njegovu sudbinu.

JEZIČNI SAVJETNIK – SUMNJE I PITANJA

Dugo očekivani »Jezični savjetnik s gramatikom« (skupno djelo četvero autora — članova Instituta za jezik JAZU, u redakciji dr. Slavka Pavešića, a u izdanju Nakladnog zavoda Matice hrvatske) svojom je pojavom mnoge — iznenadio. Prvi je dojam da je to djelo izazvalo stanovitu dezorijentaciju, a sluti se i bura. Uz pohvale, još su češći prigovori: počevši od samog neodređenog naslova pa do sumnje ne preporučuje li se ponekad u toj knjizi jezičnih savjeta ona praksa iz vremena političkih i drugih pritisaka. Kad se zna da se ta knjiga počela izrađivati baš u to vrijeme, prije punih osam godina, mnogi se pitaju nije li konačna njezina redakcija trebala biti primjerenija današnjem trenutku: trenutku opće probuđene svijesti o hrvatskom jeziku i njegovoj kulturi, te nestrpljivog očekivanja novog Hrvatskog pravopisa, trenutku koji je zbog toga uvelike i pogodovao brzom prodoru te knjige do čitatelja.

Obratili smo se sa svim ovim pitanjima i sumnjama istaknutim hrvatskim lingvistima **Ljudevitu Jonkeu** i **Stjepanu Babiću** i književniku **Tomislavu Ladanu** da nam oni iznesu svoj sud i dojmove o Jezičnom savjetniku i situaciji što ju je on izazvao.

Ljudevit Jonke

ZA SAVJETNIK ODGOVARAJU NJEGOVI AUTORI PO SVOJOJ ZNANSTVENOJ SAVJESTI

U Nakladnom zavodu Matice hrvatske izašao je prije mjesec i pol dana »Jezični savjetnik s gramatikom« koji je izradio kolektiv suradnika Instituta za jezik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, tj. dr Slavko Pavešić, dr Zlatko Vince, mr Dragica Malić i mr Vida Barac-Grum, a uredio ga je znanstveni savjetnik tog Instituta dr Slavko Pavešić. Taj Jezični savjetnik izazvao je čuđenje, kao što čujem, zbog svojih nekih jezičnih tumačenja. Mogu reći da je taj Savjetnik zasnovan u Institutu još prije osam godina, dok je direktor Instituta bio prof. dr Mate Hraste. Spomenuti kolektiv izradio je Jezični savjetnik po svojim znanstvenim shvaćanjima samostalno, saslušavši primjedbe i ostalih članova Instituta, ali je u konačnoj stilizaciji teksta bio potpuno samostalan. On je svoj rukopis najprije ponudio Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, ali kako je Akademija već izdala jedan jezični savjetnik, i to Maretićev, i kako ona nema običaja da ponavlja izdanja s istom tematikom, rukopis je ponuđen Matici hrvatskoj, gdje je bio i recenziran i primjedbe recenzenata dostavljene su autorima. Neke su oni usvojili, a neke nisu, tako da je to djelo u cjelini djelo spomenutog kolektiva četvoro autora i oni su za nj i za njegov tekst po svojoj znanstvenoj savjesti potpuno odgovorni. Ja kao sadašnji direktor Instituta neke bih formulacije i drugačije izrazio, pa sam ih čak i izražavao pred članovima kolektiva, ali su oni po svojoj autorskoj autonomiji usvojili samo neke, a neke su branili svojim znanstvenim gledištem. Pri tome ne može se reći ni da je to savjetnik Instituta u cjelini, ni Matice hrvatske kao izdavača, nego tekst iza kojega oni stoje i za koji znanstveno odgovaraju.

Kad se govori o takvom djelu kao što je Jezični savjetnik, tada je jasno da u pojedinim jezičnim pitanjima postoji mogućnost različitih jezičnih interpretacija, i to prema znanstvenoj orijentaciji pojedinih istraživača. Treba reći da je taj znanstveni Savjetnik započet još u ono doba kad nisu bila izvojevana prava hrvatskog književnog jezika onako kao što su danas, ali kad se to ipak dogodilo, autori su u Predgovoru dali takva tumačenja jezičnih pojava koja mogu zadovoljiti. U jezičnoj znanosti bore se dva gledišta u ocjeni pravilnosti jednog jezičnog izraza: jedno je gledište filološke opravdanosti pojedinih jezičnih izraza, koje je kod nas osobito zastupao Tomo Maretić, a drugo je gledište koje naglašava opravdanost pojedinih jezičnih izraza na temelju književne usvojenosti posljednjeg vremena u razvoju književnog jezika, i to u djelima pisaca, znanstvenih radnika, umjetnika, stručne terminologije i svega društvenog i narodnog života. Po prvom gledištu nisu dobri izrazi kojima se može prigovoriti s gledišta jezične tvorbe, a po drugom gledištu valjani su i takvi izrazi ako ih je usvojio književni jezik posljednjih stotinjak godina. U interpretacijama jezičnih izraza često se primjenjuju i miješaju obje metode. Koliko se netko drži one prve metode, toliko češće griješi, kao što je npr. griješio Maretić u svom Jezičnom savjetniku, na primjer u tumačenju pojedinih riječi: kazalište, latica, bakljada i sl. (za koje je predlagao: teatar; cvjetni listić; zubljarija, lučarija). Presudio mu je sam književni jezik. On je živio svojim autonomnim životom u djelima književnikâ, znanstvenikâ, poslovnih ljudi, pa su Maretićevi jezični zahvati u tim i nekim drugim slučajevima bili bez odjeka. On je još zastupao gledište: piši kao što štokavski narod govori, a danas stojimo na gledištu da trebamo pisati onako kako dobri pisci pišu, to jest treba upoznati funkciju književnog jezika u njegovoj specifičnosti i posebnosti ne samo na temelju narodnih izraza nego i djelâ stvaralaca, umjetnikâ, znanstvenjakâ, ukratko: visokoškolovanih ljudi. Oni su uz narod stvaraoci u području književnog jezika. U koliko se ovaj autorski kolektiv držao spomenute druge metode, u toliko je on davao dobrih rješenja. A u koliko se držao prve metode, on je mogao zastraniti isto kao i Tomo Maretić.

Svakako, ovaj Jezični savjetnik u mnogo je čemu znatno odmakao od Maretićevih zastarjelih shvaćanja pa je stoga bio dobrodošao prije nekoliko godina kad je bio Matici ponuđen na objelodanjivanje. Potanka znanstvena analiza toga djela treba da utvrdi koliko su jezični savjeti tog autorskog kolektiva pouzdani, a koliko su pokadšto i promašeni. Svakako treba da znamo da u prosuđivanju jezične materije dva autora dviju knjiga o istom predmetu ne mogu da dadu jedinstveno tumačenje ako ne stoje na jednakim metodološkim principima.

HT: Kakav je Vaš osobni udio u nastanku ove knjige? I koliko Vi iza te knjige stojite?

Na toj knjizi ja nisam radio, prema tome u njoj nema mojih stilizacija. Iza nje stoji u potpunosti njezin autorski kolektiv. Kao svaki jezični savjetnik, tako i ovaj ima zadatak da savjetuje, a ne da naređuje. Stoga se čitaoci s pojedinostima mogu složiti ili ne složiti, prihvatiti ih ili ne prihvatiti. Jezična materija je tako golema da je teško uvijek dati samo jedno rješenje i samo jedan savjet. Iako se toj knjizi s pojedinih strana prigovara, ipak je ona korisno jezično štivo i ona će svakako mnogima pomoći da usavrše svoj jezični izraz. Ono što se možda ne slaže s njihovim jezičnim osjećajem i uvjerenošću, to čitaoci i ne moraju prihvatiti. Prema tome, to je u pravom smislu jezični savjetnik prema kome se može svatko slobodno odnositi. Mislim da su u toj knjizi pretežni dio potpuno dobri savjeti, pa mislim da je Matica hrvatska dobro uradila što je tu knjigu izdala. Recenzije će pokazati u čemu su nedostaci te knjige. Te recenzije treba da budu stručno i znanstveno fundirane, treba da se zasnivaju na modernim principima lingvističke nauke i na u najnovije vrijeme pravilno shvaćenom pravu hrvatskog književnog jezika na svoju autonomnost i slobodni život u svakom književnom i stručnom djelu. Da je taj Savjetnik nastao danas, on bi vjerojatno u većoj mjeri usvojio principe o kojima sam govorio u odgovoru na prvo pitanje. Stoga smatram da je dužnost pričekati sud stručne književne i lingvističke ocjene toga djela, tako da bi eventualno drugo izdanje te knjige moglo biti dotjeranije.

Treba uzimati u obzir da se naša znanost o jeziku i naše shvaćanje o književnom jeziku razvijalo pod snažnim pristicima, a sve se to odražava i u lingvističkim ocjenama. Prije pet godina bilo je teško pisati o hrvatskom književnom jeziku kao što se danas piše. Stoga u nekim lingvističkim tekstovima koji su objavljeni prije deset godina možemo naći formulacije, nastale pod pritiskom, koje danas više ne mogu odgovarati. Za to ne treba osuđivati pojedince, nego one koji su te pritiske stvarali i izvršavali.

HT: Nakon svega što ste rekli, smatrate li da je sam naziv ovog Savjetnika opravdan?

Naziv ove knjige suviše je neodređen: Jezični savjetnik s gramatikom. Mislim da je vrijeme da svoj jezik nazivamo onim imenom kakav mu je dao hrvatski narod i da naziv hrvatski jezik i hrvatski književni jezik treba da se nalazi kao naslov na svakome djelu koje obrađuje tu materiju. Nema razloga da izbjegavamo narodni naziv jezika jer za taj naziv imamo i lingvističku i narodnu i političku opravdanost. To je, dakako, samo zaostatak nedavnog vremena kad je narodno ime za jezik bilo zanemarivano pa se umjesto njega upotrebljavao naziv naš jezik ili hrvatskosrpski jezik. Kad sam ja 1964. godine svoju knjigu »Književni jezik u teoriji i praksi« htio označiti hrvatskim narodnim nazivom za jezik, bilo mi je rečeno da to nije moguće i da se to ne može ostvariti. Stoga knjigu i nisam nazvao tim nazivom. Ali od tog vremena 1964. vremena su se toliko promijenila na bolje da nikome ne smije biti zazorno da hrvatski jezik naziva hrvatskim, srpski srpskim, makedonski makedonskim.

Stjepan Babić

I PREKASNO I PRERANO

Teško je govoriti o knjizi koja nije izašla u pravo vrijeme, nego prekasno ili prerano, već prema gledištu s kojeg promatramo.

Prekasno je izašla s obzirom na prednosti koje bi prije tri-četiri godine mnogo značile. Naime u predgovoru se kazuje da je unitaristički model iluzija, a to potvrđuje i većina savjeta koji pokazuju, makar i eufemistički, dvojnu polarizaciju. U prijašnjem prijelaznom razdoblju takvi bi savjeti bili korisniji i nedostaci bi pali u sjenu.

Prerano je izašla s obzirom na svoje nedostatke. Hrvatski književni jezik nije dobio svoje osnovne priručnike pa njeni nedostaci više smetaju nego što bi smetali u sređenijim prilikama. Zato se i dogodilo da je prije lingvističkih prikaza dospjela u politički vrtlog, jer unitaristi igraju na svaku kartu, radujući se što mogu bacati klipove pod noge kad već ne mogu omesti stabilizaciju hrvatskog književnog jezika. Inače ne bi hvalili knjigu koja svojom glavninom govori protiv njih.

Zbog te političke igre u koju je dospjela ni nepristrana lingvistička ocjena ne bi bila shvaćena kao znanstvena ocjena, nego bi se svaka riječ odobravanja ili neodobravanja mjerila političkim, zapravo politikantskim okom. Zato sam odlučio da se ne upuštam u javnu ocjenu. Što sam o njoj imao reći, rekao sam u dvjema ocjenama rukopisa. Moji su prigovori autorima bili poznati, ail oni — nakon nekoliko prijašnjih prerada knjige — nisu imali volje ni strpljenja da ih usvoje pa nisam djelo mogao preporučiti za objavljivanje, nego sam odluku prepustio izdavaču. Među ostalim napisao sam i ovo: »Ovaj rad nije ono što bismo mi danas trebali, ali od njega može biti neke koristi našoj jezičnoj kulturi pa se ne protivim da se objavi ako to izdavač smatra korisnim.«

Da nije sve onako kako bi V. N. htio, lako je dokazati. Čimbenik tvorbeno zaista nije najbolja riječ, ali tvorbena ocjena ne mora biti isto što i upotrebna. Lijep je dokaz za to riječ kolodvor. Da čimbenik i prosvjed nisu strašne riječi, dovoljan je dokaz i to što ih bez ograde ima i novosadski pravopis koji je inače znao biti strog:

bistvo ne nego bivstvo
ćesa ne nego kesa
davina ne nego dafina
točka ne nego tačka.

A čimbenik, prosvjed, prosvjedni, prosvjedovati ne samo da su bez ikakve diskriminacijske oznake, nego novosadski pravopis ima čak kao normalne i ekavske likove:

prȍsved, gen. mn. prȍsvēdā (ek.)
prȍsvedni (ek.)
prosvedovati, -ujēm (ek. t. òdlikovati)«

Kad su te riječi Jovo Vuković i Mihajlo Stevanović odobrili čak i za srpski književni jezik, onda im nitko ne može prigovarati što se upotrebljavaju u hrvatskom.

Normativne ocjene nisu tako jednostavne kao što se senzacionalistima čini. Zato njihova jeftina vika vodi samo smutnji. Ali tijek je naših voda i snažan i bistar pa neće moći ništa zamutiti. A ako malo i zamute, ipak će ostati praznih ruku.

Tomislav Ladan

SAVJETUJE LI SAVJETNIK PROGONITI PROGONJENO?

Koliko se sjećam, bio sam jedan od onih ocjenitelja predloženog rukopisa koji su tvrdili da Matica hrvatska ne treba izdavati ovako zamišljen i obrađen jezikoslovni priručnik. Ja sam pri tome polazio od pouke bjelodanosti: hrvatska književnost pisana je hrvatskim jezikom; jezični savjetnik hrvatskog književnog jezika može se temeljiti na jeziku hrvatske književnosti.

A s ovom knjigom nešto nije u redu već u naslovu. Jezični savjetnik i gramatika, dobro — ali kojeg jezika? Valjda taj jezik ima svoje ime? Zašto ga onda nema u naslovu? Nije li, naravno, barem danas da Matica hrvatska objavi jezični savjetnik vlastitog, to će reći hrvatskoga jezika? Dobili smo, međutim, još jedan neodređeni naslov neodređena jezika...

Predgovor priručnika kaže kako je to pomagalo za »jezik dnevne komunikacije«. To samo za sebe dosta govori. Zna se odveć dobro kakvim se jezikom ispunjavala i oblikovala naša »dnevna komunikacija« bilo u doba predratnog ili u doba poratnog jugoaleksandrizma, za vrijeme jezičnih **propisa-pravopisa** jednoga i **dogovora—bez—prigovora** drugoga aleksandrizma. Uostalom, mogli su ovi jezični savjetnici svoje savjete o jeziku objaviti bilo gdje, ali kad su ti savjeti-nazori već takvi kakvi jesu (mnogi se, na primjer, kroatizmi — zbog ovih ili onih zbog onih najčešće nejasnih razloga — naprosto ne preporučuju), i kad znamo kakve stavove o hrvatskom jeziku Matica hrvatska inače zastupa, zar je upravo ona morala objaviti/izdati ovakav savjetnik? Uz to, u Predgovoru se i sam pojam književni jezik stavlja u navodnike, a posrijedi bi imao biti onaj jezik »kojim se pišu knjige i novine«, između ostalog »lišen i estetskih osobina jezika književnoumjetničkih djela«.

Trebalo bi vidjeti u kojem se to uljuđenom narodu na svijetu pišu jezični savjetnici s jezičnim primjerima koji su lišeni estetskih osobina »književnoumjetničkih djela«? Naravno, hrvatski vukovci, maretićevci i njihovi sljedbenici obično su savjetovali tako — preskočivši glavninu hrvatske jezično-književne baštine — te isto savjetnički savjetuje i ovaj savjetnik... Stoga se i moglo dogoditi da se ne preporučuju riječi kao **nazor, glazbalo, pelud, tuzemstvo, i sl.** Pravo je čudo što im ne smeta i onda riječ **tuljan** kao što je smetala njihovu učitelju Maretiću, koji je tvrdio da bi ona morala glasiti **ćulenj**, a kako tako ne glasi (a drugi su uz to navikli na **foku**), neka bude i u nas **tuljan-foka**, valjda po onoj »neka bude volja tvoja, neka bude riba zec«...

I ostali su ocjenjivači rukopisa prigovarali ovo ili ono, ali je izdavač čini se — zaključio kako je bolji ikakav nego nikakav jezični savjetnik. Prikazivačima savjetnika ostaje sada otkriti sve moguće razlike i stupnjeve između »ikakav« i »nikakav«, što svakako neće biti malen posao. Napokon, nekoliko su desetljeća ustanove »dnevne komunikacije« vodile borbu protiv specifično hrvatskih riječi i izričaja. U posljednje vrijeme mnogi su kroatizmi (ranije službeno proglašavani zastarjelim, nakaznim ili uobičajenim) oživjeli i u širokoj upotrebi. Ovaj priručnik — dobrim dijelom — opet progoni progonjeno, i prirodno je pitanje: koliko on štete može nanijeti, zaštićen dvostrukim autoritetom (samog naslovnog pojma »savjetnik«, kojem se ljudi rado pokoravaju i Matice hrvatske, koja mu je posudila svoje ime, i kojoj su ljudi dosada imali uvijek razloga vjerovati i u jezičnim pitanjima)...

»MISAL PO ZAKONU RIMSKOGA DVORA«, najstarija hrvatska i južnoslavenska knjiga uopće jedinstven je spomenik hrvatske književnosti i kulture uopće.

ZAGREB, VATIKAN, LENJINGRAD, WASHINGTON, BOL NA BRAČU I BEČ sačuvali su ukupno 10 nepotpunih primjeraka;

LIBERU je fototipskim pretiskom uspjelo kompletirati svih 440 stranica knjige. Knjiga je popraćena pogovorom i ostalim stručnim materijalima, uvezana u pergamentsku kožu po uzoru na misale iz XV stoljeća i transliterirana u suvremeni pravopis.

riranim primjercima prema narudžbama, s tim da redoslijed pretplatničkih brojeva ovisi o redoslijedu pristizanja narudžbenica.

Cijena u pretplati 480 din, a u redovnoj prodaji iznosit će 640 dinara.

LIBER

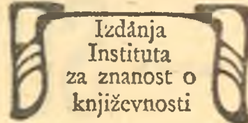

PODSJEĆAMO ŠTOVANO ČITATELJSTVO JOŠ SAMO DO 8. STUDENOG TRAJE PREDBILJEŽBA ZA

MISAL

1483

»LIBEROV« NAM PRETISAK VJERNO DOČARAVA PRAPOČELO HRVATSKE TISKANE RIJEČI

NARUDŽBENICA

Ovim se neopozivo pretplaćujem na knjigu MISAL 1483 po pretplatničkoj cijeni od 480 dinara.

Pretplatu ću izvršiti u ________ rata, a knjigu ću primiti po uplati punog iznosa i izlasku knjige iz štampe.

Ime i prezime ________

Zanimanje ________

Točna adresa ________

________ (Mjesto i datum) ________ (Vlastoručni potpis)

IZDAVAČI

LIBER

Zagreb, Đure Salaja 3

IZDAVAČKO KNJIŽARSKO PODUZEĆE

mladost

Zagreb, Ilica 30

NARUDŽBE PRIMAJU OBA SUIZDAVAČA – NE ZABORAVITE! DO 8. STUDENOG ZAKLJUČNO

»LIBER« TAKOĐER OBAVJEŠTAVA ČITATELJSTVO O SLIJEDEĆIM SVOJIM IZDANJIMA

CROATICA
PRINOSI PROUČAVANJU HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

Časopis okuplja radove svih vodećih kroatista u Hrvatskoj i izvan nje, te slaviste iz cijelog svijeta koji se bave suodnosima s krvatskom književnošću.
Prvi broj »CROATICE« bio je rasprodan u nezapamćenu roku za naše prilike, tako se dogodilo da prvi put u nas jedan časopis doživi i drugo izdanje istog broja.
»Znanstvena razina objavljenih radova i lucidno pronicanje u probleme kao da navješćuje novo, bogatije doba u proučavanju hrvatske književnosti...« napisao je kritičar VUS-a u povodu prvog izdanja prvog broja CROATICE rujna 1970.
Cijena ovog broja **50** din.

HRVATSKA KNJIŽEVNOST PREMA EVROPSKIM KNJIŽEVNOSTIMA

Ova je knjiga rezultat trogodišnjeg zajedničkog rada članova Instituta za znanost o književnosti na području suodnosa hrvatske književnosti prema evropskim. Prilozi su sistematizirani u pet odjeljaka i zaokružuju komparativističke analize u razdobljima od narodnog preporoda do Miroslava Krleže. Svojom strukturom i naglašenom kroatocentričnom metodom ova je knjiga jedinstvena u nas.
Cijena: 120 din.

DICTIONARIVM
QVINQVE
NOBILISSIMARVM
EVROPÆ LINGVARVM,
Latinæ, Italicæ, Germanicæ, Dalmatiæ, & Vngaricæ.

RJEČNIK
PET NAJUGLEDNIJIH EVROPSKIH JEZIKA, Mleci 1595.
REPRINT IZDANJE
NAJSTARIJEG HRVATSKOG RJEČNIKA

Vrančićev peterojezični »DIKCIONAR« sadržava oko 5000 riječi tadašnjeg hrvatskog standardnog jezika što ga sam Vrančić naziva »dalmatinskim«. Za ljubitelje knjiga i starina ovo djelo oživljuje izvorišta našeg jezika i odražava čar izvornog izdanja te je neprijeporne bibliofilske vrijednosti.
Cijena pristupačna: **68** din.

OPSADA SIGETA
u tri knjige prema originalima iz 1566, 1584. i 1685. godine
Brne Karnarutić: **VAZETJE SIGETA GRADA** — pretisak
Pavao Ritter Vitezović: **ODILENJE SIGETSKO** — pretisak
Ferenc Črnko: **PODSJEDANJE I OSVAJANJE SIGETA** — autentični dokument sudionika ove bitke, u prijepisu u suvremenom pravopisu.

SVE TRI KNJIGE U POSEBNOJ KUTIJI SA SUVREMENOM GRAVUROM GRBA OBITELJI ZRINSKI
Najslavnija ratnička epizoda iz starije hrvatske povijesti po prvi put u ovako kompletnom književnom i povjesničarskom predstavljanju.
Uvez platno, izvorne gravure te transliteracije u suvremeni pravopis.
Cijena 120 din.

NARUDŽBENICA

Ovim naručujem slijedeća »Liberova« izdanja
(zaokružiti izabrane naslove)
1. **CROATICA**
   Prinosi proučavanju hrvatske književnosti
2. Faust Vrančić: **RJEČNIK PET NAJUGLEDNIJIH EVROPSKIH JEZIKA,** Mleci 1595.
3. **OPSADA SIGETA** po Brni Karnarutiću, Pavlu Ritteru Vitezoviću i Ferencu Črnku
4. **HRVATSKA KNJIŽEVNOST PREMA EVROPSKIM KNJIŽEVNOSTIMA**

Knjige ću platiti pouzećem

Ime i prezime: ________

Adresa: ________

Kupcima koji naruče knjige ovom narudžbenicom odobravamo popust 10% od navedenih cijena.

Druga svjetlost Emanuela Vidovića

Retrospektiva u Umjetničkom paviljonu, Zagreb

Povijest umjetnosti nije jednodimenzionalna. U svakoj se epohi razvoj umjetnosti zbiva na više razina, u više slojeva i smjerova. Razlozi su tome najraznovrsniji; od različitih generacija koje djeluju jedna pokraj druge, različitih lokalnih prilika, posebnih školskih tradicija do mjerodavnih smjerova ukusa, tradicija i vrednovanja, promjenjivih vanjskih utjecaja. Neprekinuti i imanentni kontinuitet postoji samo u povijesti umjetnosti kao znanosti koja, da bi dobila homogeniju i pregledniju sliku zbivanja, apstrahira na kompleksnom činjeničnom stanju. Kontinuitet se postiže tako da se prihvaća ili sve svodi na *jednu* vodeću tendenciju, na *jedan* temeljni pravac razvoja i sve čini ovisnim o njemu. Koliko god je to neophodno i opravdano, ipak (svejednako) treba imati na umu da iza tih jednakovrsnih i jednako usmjerenih pojava u stvarnosti postoji kompleksna mješavina mnogostruko ukrštenih i često nespojivih težnji. A kada je riječ o suženoj vremenskoj perspektivi tada ovaj drugi moment još više mora doći do izražaja. Inače bi, na primjer, djelo Emanuela Vidovića bilo (i ostalo) posve efemerno.

Povijest umjetnosti posvećuje svoju pažnju uglavnom kolektivnim smjerovima i gibanjima. Na taj se način umjetničko djelo (koje je jedinstveno i jednokratno i koje je, zapravo, jedina umjetnička realnost) pretvara u kategoriju, koja (kao takva) u djelu ne postoji i ne može se neposredno doživjeti. Držeći se striktno takva načina pristupa i tretiranja umjetničkih »problema« može se dogoditi da formalni problemi i tehnički zadaci postanu jedina prava i bitna umjetnička realnost, pa tamo, gdje tih kategorija »nema«, umjetničko djelo (i umjetnička ličnost) postane beznačajno i nevažno.

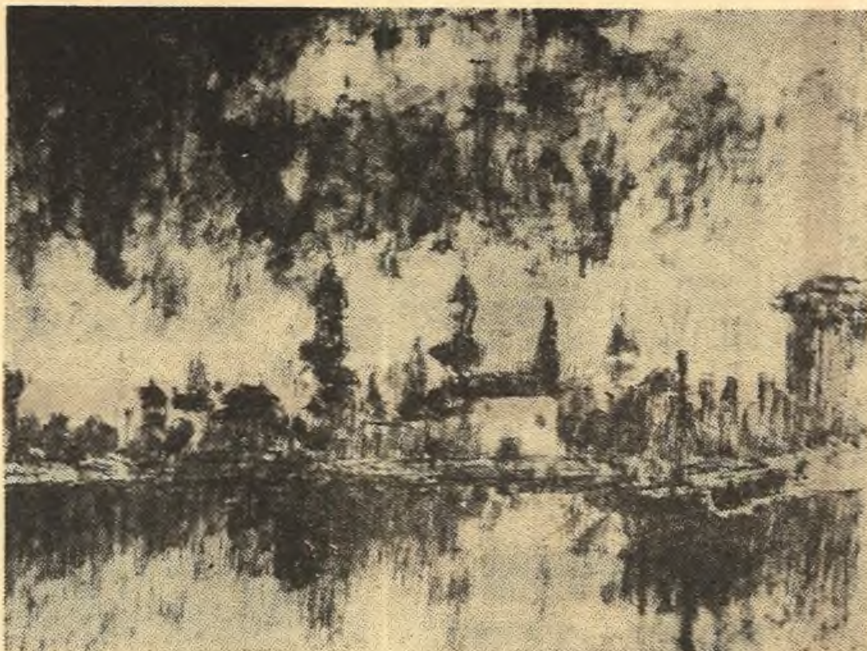

Trogir, 1950.

Imali bismo tako, primjerice, u rukama impresionizam, ekspresionizam, kubizam, ali vrlo malo od onoga što sačinjava hrvatsku likovnu modernu. Sam Vidović vjerojatno bi nam posve promakao.

»Škuri« predjeli efemernosti

Obuhvatimo li oba stavka koje smo netom iznijeli izlazi da je u pristupu Vidovićevu djelu 1) nemoguće isključivo polaziti sa pozicija jedne vodeće tendencije, jednog temeljnog pravca razvoja (moderne umjetnosti) i 2) da je formalna metoda (koja je često i vrijednosna osnova) naročito čist promašaj kad je u pitanju takosložena osebujnost jedne umjetnosti kao što je Vidovićeva. Naime, promatramo li Vidovićevo slikarstvo, njegov razvoj, sa pozicija temeljnog pravca razvoja moderne umjetnosti, mjerimo li ga metrom formalnih problema što ih je otvorila (i rješavala) ta jedna vodeća tendencija — ono pada u »škure« predjele efemernosti, jedne mrtve tradicije, pukog perifernog istrajavanja preživjelog. Odista, Vidović se ne školuje u Parizu, ne slijedi pouke temeljnog pravca razvoja — i to mu se zadugo uzimalo u grijeh. No u najveći grijeh pripisivala mu se (gotovo do naših dana) »škurost« njegove palete — bilo na osnovu doktrinarnih i dogmatiziranih principa čiste boje inauguriranih od impresionizma, ili pak sa pozicija jedne tvrde filozofije umjetnosti kao što je Taineova. Malo ih je bilo koji su naslutili njegovu *drugu svjetlost*. Jedan kritičar, na primjer (V. Kušan), koji mu je bio naklonjen (ali tek na osnovu serije atelijera slikanih mnogo svjetlijim registrom) pisat će kako »bez obzira na uzroke i povode ostaje zanimljivo promatrati taj postepeni proces zamračivanja i gušenja boje: iz relativno svjetlih tonaliteta mladenačkih radnja, iz whistlerovskih plavih i zelenkastih ugođaja, plohe sve više tamne i tonu u prljave sosove, guše se u bezbojnom mrtvilu. »Bilo je i dosta onih koji su ga hvalili. Ali su oni pri tom nalazili samo lirske ugođaje, sentiment; zapravo izražajnije nagovještaje za svoj kritički impresionizam. »Poezija« Vidovićeva, međutim, bila je druge vrste; bila je (eks)presionistička i (ako hoćemo) meta-fizička, kozmička.

Jesmo li mi, danas, kadri o Vidovićevu slikarstvu kazati posljednju riječ?

Ispod »prljavih sosova« — kristalna bistrina kreativne akcije

Zasigurno nismo, jer bi nakon toga preostala samo šutnja. Između prošlosti i sadašnjosti ne postoji nikakva čvrsta razdioba. Štoviše, prošlost je produkt sadašnjosti. Promjene koje doživljuju historijske pojave iz perspektive kasnijih događaja stalne su. Redovita je pojava da nastankom nove umjetničke koncepcije (stila, pokreta) starija djela (pa i cijele epohe) dobivaju novi vrijednosni karakter. Na primjer, do pojave ekspresionizma Pontormo, Parmigianino, El Greco bili su mrtvi, pokopani i zaboravljeni. Na sličnoj (ako ne i istoj) osnovi izranja danas i Vidović (netko već reče — vidovićomanija). Doduše, ne iz zaborava nego na skali vrijednosti. Ispod »prljavih sosova« pojavljuje se krsitalna bistrina kreativne akcije koja — umjesto da tek participira na ruševinama prošlog — uvijek nešto nosi u sebi što navješćuje buduće. Bez sumnje, glavni poticaj za takav »rendgenski« pogled dala je novonastala situacija u umjetnosti nakon drugog rata. Tehnika mrlje kojom se Vidović služio (koju je usvojio od talijanskih »macchiaiola« devetnaestog stoljeća i s vremenom razvio do osobnog stila) iako nema neke izravne veze sa tašizmom, uvelike odgovara našem suvremenom senzibilitetu. No možda bismo mogli ipak otići i dalje. Mnoga djela nastala u posljednjim godinama majstorova života na rubu su apstraktnog (ekspresionizma). Kao što izvrsno primjećuje I. Zidić u predgovoru katalogu, »Kamerlengo više nije kula nego slika.« Motiv se dematerijalizira kako bi nesputano mogla prostrujati (dakako, majstoru svojstvena) čista slikarska akcija. To je još više prisutno u velikom gvašu »Trogir« iz 1950. godine. Fizičko-optička konzistentnost tu je pred sveopćim rasapom. Novu konzistentnost posvema preuzima karakteristična crtačka fuga Vidovićeva, a udarci kista — više nego što su vizija vidljivog — vizija su oslobođenja od vidljivog. Eto kakvi su završni glasovi ovog naoko mirnog slikarstva. A oni su uistinu tek završni glasovi u sebi cjelovite i dosljedno provedene — da se tako muzički izrazimo — osebujne *barokne* životne skladbe koja je Vidovićevo slikarstvo. Ono je stalno protjecanje i opreka svemu onome što je opreka protjecanju. B. Gagro je dobro primijetio na jednom mjestu da je »vrijeme«, to jest trajanje, jedina suštinska dimenzija (Vidovićeva) motiva.« Ali suštinska dimenzija samog Vidovićeva slikarstva jest protjecanje, stalna mijena. Mogli bismo pretpostaviti da ono što je Vidović doista preuzeo od Venecije nije tek tehnika »macchiaola« ili Segantinija, već nešto mnogo dublje i fluidnije a što bismo neprecizno mogli nazvati duhom Venecije (ili jednostavnije — duhom venecijanskog slikarstva). Venecijanska umjetnost oduvijek je bila pomalo barokna (a u svakom slučaju nikakda strogo klasična). Grad sačinjen na vodi morao je nešto poprimiti od njena bitka. Zato formalne karakteristike venecijanske umjetnosti nikada nisu bile do kraja linearnost, plošnost, vezani oblik, mnoštvo, apsolutna jasnoća. U slikarstvu jednog vrlo značajnog suvremenog Venecijanca, Emilija Vedove, ponovno se snažno pokrenuo duh te venecijanske umjetnosti. Interesantno je i simptomatično da Vedovini počeci u mnogim elementima djeluju kao izravan nastavak Vidovićeve završnice. Znači li to onda da Vidović nepovratno pripada Veneciji? Nipošto. Kao što ni Venecija ne pripada samo sebi samoj.

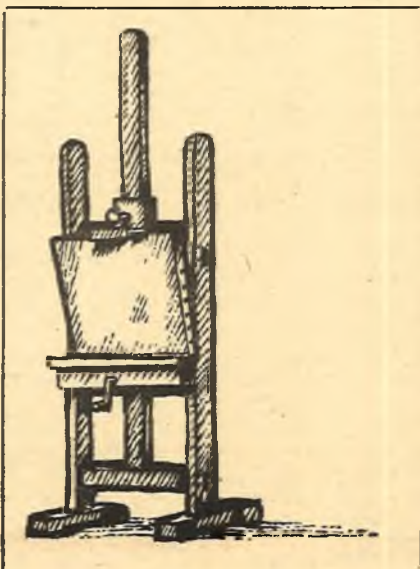

Zdenko Rus

Izložba uz fanfare

Gradački oklopi u borbama protiv Turaka, Muzej za umjetnost i obrt

»Pa okov'o sebe i dorata
Ne more ga sjeći oštra ćorda,
Ni probiti puška iz kubure«
(iz narodne pjesme)

U nizu zanimljivih i izvanredno dobro posjećenih izložbi kojima nas opetovano iznenađuje zagrebački Muzej za umjetnost i obrt. izložba »Gradački oklopi u borbama protiv Turaka« posebno je dragocjena. Nastala kao plod suradnje Muzeja za umjetnost i obrt. varaždinskog Gradskog muzeja i glasovite Landeszeughausam Joanneum iz Graza, ta izložba. na kojoj je izloženo 58 izložaka zaštitne opreme drevnih ratnika. za nas je dvostruko zanimljiva. Usto što nas upoznaje s ne malim dostignućima štajerskih obrtnika. ona ima i drugi smisao. Vraća nas u one dramatične trenutke hrvatske povijesti. trenutke kada se na uskom i krvlju natopljenom dijeliću »predziđa Kršćanstva« spavalo sa sabljom o pojasu. kada se oralo s diljkom o ramenu i kada se stoka čuvala s kuburom o pasu.

Recimo i nekoliko riječi o ovom. diljem Europe poznatom arsenalu u kojem se nalazi najbogatija i najcjelovitija zbirka oružja XVI. i XVII. stoljeća, zbirka kojoj znatan dio čini upravo specifično hrvatsko oružje. Prema nepotpunim podacima. Landeszeughaus je mogao odjednom oboružati za ono vrijeme impozantnu brojku od desetak tisuća momaka! A sve zahvaljujući svojim obrtnicima. proizvođačima oklopa. Nisu to paradni. luksuzni oklopi rađeni marljivim rukama nekolicine majstora. već jednostavno. svakidašnje. »potrošno« oružje. kojega je jedina svrha da sačuva život od ubojite turske posjeklice. Nema na njima uresa izvedenih u pozlati i emajlu ili izjedenih kiselinama. nisu na njihovim ulaštenim površinama reprodukcije junačkih prizora za koje su predloške izraživali slavni umjetnici. Ne oponaša ovo oružje mnogo modu dvora, ne nastoji ličiti na odjeću plavokrvnih kicoša; naprotiv. ove su kacige. štitovi. panciri i oklopi rađeni mahom u radionicama anonimnih oružara. jednostavna je vojnička oprema koja se proizvodila serijski. za velike vojne sklopove.

Vrijeme od 1575. do 1650. godine (tada, naime, gradački arsenal proizvodi najviše oružja) vrijeme je najsudbonosnijih i najkrvavijih ratova s Turcima. Vrijeme je to kada su naši Krajišnici u »ratu malom«, kako ga naziva Kačić, prolijevali bratsku krv i kada se zapravo i ne odvajaju od oružja. Nadvojvode Karlo i Ferdinand nastoje da hrvatsku Vojnu krajinu učvrste. da stvore bedem koji bi se koliko-toliko mogao odrvati nadmoćnijoj osmanlijskoj čalmi. Stoga u središtu krajiške uprave — Grazu. u velikoj oružani. pohranjuju goleme količine najraznovrsnijeg oružja. kako bi u svakom trenutku mogli oboružati svoje ratnike. Međutim. usavršavanje ručnog vatrenog oružja i novi načini ratovanja u kojem se ratnici više ne »gomilaju« u čvrste, zatvorene formacije (psihološki trenutak sigurnosti!) te sve veći broj dobro izvježbanih. profesionalnih vojnika (koji se prilagođuju vojničkoj stezi, zbog koje i samostalnije djeluju) nužno dovodi do nesvrsishodnosti oklopa kao dijela bojne opreme.

Njegova se namjena sve više suzuje; anno Domini 1699., mirom u Srijemskim Karlovcima. jenjava opasnost od Turčina. a suvremenija ratna strategija sasvim istiskuje oklop kao zaštitno sredstvo. Prestaje i rad gradačkih izrađivača oklopa. tako da u XVIII. stoljeću nema o njima podataka.

Posebna je vrijednost ove nesvakidašnje izložbe njezino ozvučenje. Dok slabašno svjetluca ocjel oklopa i šljemova. iz zvučnika zveče fanfare barokne austrijske vojničke glazbe. čuju se ratni pokliči i tutnjava topova, a zatim orijentalni zvuci turske bojne glazbe po kojoj su jurišali buljuci ratnika u dimijama pod svojim kao krv crvenim sandžacima.

Teški konjanički oklopi iz 1635.

Tomislav Hruškovec

Ne samo pokrajinske vrijednosti

Izložba deset likovnih umjetnika iz Slavonije
Galerija umjetnosti Vinkovci, jesen 1971.

Ovogodišnjim kulturnim priredbama Vinkovačkih jeseni pridružila se i Galerija umjetnosti u Vinkovcima koja je organizirala izložbu desetorice hrvatskih likovnih umjetnika iz Slavonije. Sudjelovali su ANTUN BABIĆ. ZDENKA BILJAN. ZDRAVKO ĆOSIĆ. IVAN DOMAC. VLADIMIR DŽANKO. FRANJO HOTI. ALBINA JAKIĆ. IVAN JAKIĆ, BOŽO KOPIĆ i MARCEL ARNOLD. Izložba je održana pod pokroviteljstvom radne zajednice tvornice koža »Cibalia« iz Vinkovaca što je lijep primjer suradnje i pomoći jedne privredne organizacije kulturnoj priredbi koja je značajna ne samo u mjesnim razmjerima već zaslužuje i širu pažnju. Predgovor katalogu napisao je književnik Vladimir Rem.

Ne bih se. doduše. posve suglasio s tvrdnjom M. Peića (na koju se Rem poziva) da »u biti nema razlike između likovnog i beletrističkog«. jer se iz nje obično izvode posve proizvoljni i vizualnom fenomenu neprimjereni zaključci. U slikarstvu ćemo. ponekad. naći »literarnih opservacija« i raznovrsnih lokalnih značajki ali se ono tim svojim osobinama ne može omeđiti nii odijeliti od općeg tijeka umjetnosti određenog razdoblja. Umjetnost koja nastaje u

Antun Babić: Litografija

pokrajini. u svojim najvišim dometima, sastavni je dio suvremene nacionalne umjetnosti. ali uvjet da bi se to postiglo nije neka isključiva pokrajinska posebnost. egzotika sredine, krajobraza itd. Pokrajinska izvornost može biti samo polazište (mada ni to nije obvezatno). a nikako cilj likovnog stvaralaštva u manjim kulturnim središtima. Zbog toga u spomenutim autorima ne gledamo samo »slikare Šokadije« jer i onda kad se oni doista bave motivima svog (užeg) zavičaja koriste *zajednički* izraz i sredstva suvremene umjetnosti. Razumije se da će mnoga njihova stremljenja biti. barem u osnovnim poticajima, obilježena (ponekad i sputana) utjecajem sred·ne u kojoj umjetnici žive i djeluju. ali najbolji među njima uspijevaju taj utjecaj nadvladati i stvoriti djela koja predstavljaju istinsku vrijednost i izvan područja na kome su nastala. To se podjednako odnosi na pripadnike različitih naraštaja koji su na ovoj izložbi zastupljeni.

Ozbiljnijim kritičkim pogledom na vinkovačku izložbu izdvojili bismo slijedeće vrijednosti: krajobraze i mrtve prirode **Ivana Domca**, jednog od posljednjih velikih hrvatskih akvarelista. izražajne i dinamične grafike **Antuna Babića**, zasićene, vlaminckovski dramatične krajobraze **Zdravka Ćosića** i prozračne, lirske ugođaje **Bože Kopića**. Pomalo ukalupljenu i shematičnu inačicu nove figuracije zastupa **Franjo Hoti** dok su pejzaži **Vladimira Džanka** osobiti u doživljaju i temperamentni u izvedbi ali ponešto »neplemeniti« u obradi kromatske materije. Ostali se predstavljeni slikari nisu još odvojili od školskog i akademskog načina.

Izložba desetorice likovnih umjetnika iz Slavonije postigla je cilj i opravdala svoju namjenu. premda je (iz meni nepoznatih razloga) mimoišla nekoliko značajnih slikara i kipara, osobito iz »osječkog kruga«. Da se to nije dogodilo bila bi i bolja i — reprezentativnija!

Željko Sabol

PREMIJERA DRAME HNK U ZAGREBU

ROMANTIČARSKI, STOGA NEZBILJSKO

I. Raos: »Navik on živi ki zgine pošteno«; režija P. Šarčevića

Kazališni kroničar mogao bi prema dojmu što ga na nj ostavi predstava **ironizirati** sve što je pridonijelo da nas ovaj scenski spomen na hrvatske mučenike i same dovede u muku, ostavivši nas više rastuženima nego hladnima, uvjerenima da je lako poći dobar korak natrag koliko i promašiti šansu da se suvremenim jezikom protumači ono iskustvo povijesti do kojega nam je stalo. No, ironizirati nema smisla: **prvo** stoga što pisca cijenim bar toliko koliko su mu premnogi — u dva protekla desetljeća — onemogućili da svoju dramsku riječ provjerava na sceni (posljedice upravo na ovom djelu očite su); **drugo**, što ne dvojim o dobrim namjerama direktora Drame i redatelja uopće; i **treće**, najvažnije: što ova izvedba potiče pitanja nekih elementarnih kriterija u suvremenom hodu hrvatskoga glumišta.

Na brzu ruku ili ne na brzu ruku, I. Raos je po narudžbi HNK napisao ovaj »ljetopis tjeskoba u 5 činova«. Pokazalo se da narudžbe mogu biti kobne: djelo je ne (samo) svojom formalnom strukturom, nego svojom

Tonko Lonza kao Petar Zrinski

temeljnom orijentacijom očit nazadak i prema **prvom** Raosovu dramskom **djelu** (Dvije kristalne čaše): vraća se na crno-bijela, ideologijska usmjerenja koja je, tako snažno a dramaturški uvjerljivo, uspio **razbiti** u »čašama«, otvorivši **tada** posve nov prostor u spoznavanje ljudske sudbine; u tmini unaprijed zadanih pravednika i krivaca, opijenosti revolucionarnim zanosom i ratnom pobjedom, u zanosu u kojem su čovjek i njegova sudbina iščezli — Raos je svoju misao usmjerio iskapanju ponora što uvijek čovjeka dijeli od ideologije. Ali, tada je pred sobom imao **ljudsku sudbinu**, a sada obljetnicu koja — tek kao obljetnica — jest mrena što ljudsku sudbinu sakriva. Ovu urotničku temu pisac temelji ne na osjećanju pitanja vremena, nego na osjećaju prema starim slikama: ono bitno **sentimentalno**, pretrpano posve nepotrebnom (za kazališnu predstavu) faktografijom, historiziralo je suvremenu mogućnost izričaja toliko da je **dramatičnost** situacije spala na jedno slovo: **samo ime hrvatsko.** A to je vrlo malo, premalo; plačljivost, potpomognuta crno-bijelom situacijom, onemogućila je bilo kakvu **distancu** i pretvorila se u tužaljku. Bio je to izričaj koji se s oba lakta oslanjao na **»fakte«**, no toliko sentimentalan da je draž bilo koje vrste dokument-teatra bila posve izgubljena.

Na žalost, redatelj je posve povjerovao piscu. Čitav se ansambl gotovo tri sata mučio re-prezentirati herojske slike, no one kao ljudske — nisu funkcionirale: staromodno se kazalište nije dalo maknuti sa scene; to rekonstruiranje nekoć — vremenskoga rezultiralo je samo iskonstruiranim situacijama, jer u glumaca je bila moguća tek ideologijska identifikacija, a nipošto odnos prema ljudskoj sudbini koja tu ideju nosi sa sobom. Napokon: vrijednost Quiquereza ili Ivekovića jest u tome što **danas** ne bi **tako** stvarali svoje historijsko slikarstvo. A ova se predstava ponašala ne samo tako kao da ne zna da nas od spomenutih slika dijele mnoga desetljeća, nego kao da nisu nikad ni učinjene. **Tumači ulogā** posve su uzaludno nastojali da **kazališno** povjerujemo da ih se ikakva dramatičnost urote uopće tiče — vjerujem da su u zbiljsku opstojanost svojih pozicija na sceni i sami sumnjali.

Naposljetku: ovakva herojska priredba nije ni od kakve koristi, već naprotiv šteti onoj riječi koja se, kao pridjev i imenica, bar tridesetak puta ponovila samo u prvome činu (hrvatski, Hrvatska) — jer je funkcionirala samo kao porte-parole. Takva plačljiva priviđenja nisu bila potrebna ni onoj Hrvatskoj kakvu bismo rado zaboravili (jer to u punome smislu nije bila), posve su nepotrebna sadašnjoj, a štetna budućoj. Dopustite jednu usporedbu: da je riječ »hrvatski« tako intenzivno prekrivala posvemašnju ne-dramatičnost situacije u trenucima kad je — na premijeri obnovljenoga Zajčeva »Zrinskog« (prije manje od 10 godina), što je izveden nakon »slučajnog« neigranja godinama, bilo više redarstvenika no publike i kad su »nacionalne teme« bile **eo ipso** provokacija policajnoj paski i nad samim hrvatskim imenom — to ne bi bilo kazalište, nego — nešto drugo. Danas nije niti to »drugo«: nije nikakav prilog zbiljskoj, suvremenoj obnovi Hrvatske, jer je ne-zbiljski, sentimentalan i romantičarski odnos spram smisla njene povijesti.

Ne mogu nikoga posebno uvjeravati da bih bio sretan da se dogodilo upravo suprotno. Ali, bio bih, vjerujte.

S. Lipovčan

TRAJNOST TRAGANJA ZA »X« DJELA

Biblioteka »KLJUČ ZA KNJIŽEVNO DJELO«. Interpretacije; urednik Vlatko Pavletić, Školska knjiga 1971.

Književno djelo oduvijek bijaše cjelovita, smišljena organska struktura; to nisu otkrili ni izmislili tek mudri strukturalisti naše epohe, to je prvotni aksiom i počelo svakog istinskog, umjetnički vrijednog djela, ostvarenja od Homera do Joycea, od »Kulina bana do naših dana« — šaljivo ali narodski slikovito rečeno. Ali već iz te temeljne trajne odrednice proizlazi vječno pitanje: što je to umjetnička bit i srž djela; gdje je i koji je taj estetski i duhovni etimon, središnji životodajni i izražajni poticaj, koji uvijek ponovno uzbuđuje i izaziva čitatelje, kritičare; gdje je u djelu ono vječno, tajno, tajanstveno i nepoznato a trajno, ono — umjetničko? U cjelovitosti dovršenog tragamo za onim posebnim, u svemu općem otkrivamo pojedinačno, i tako nastadoše kritike, školski učeno nazvane interpretacije. Želimo saznati i pronaći podrobnosti o doživljaju, obliku, smislu i idejama; u dovršenom skladu i zaokruženoj strukturi vršimo ponovne raščlambe i prosudbe tih cjelina. Tako iz one prvotne: U početku bijaše riječ, to jest djelo, vršimo drugotni ali neophodni posao: ponovno obnavljanje, osmišljavanje i potvrđivanje vrijednosti i značenja djela. Analiziranjem, raščlanjivanjem i prosuđivanjem njegovih slabosti i vrlina, vezivnog tkiva i sastojaka, vanjskih i nutarnjih, kroz osobnu viziju i eruditsku tradiciju povijesti djela dobivamo isto to književno djelo ponovno otkriveno i produbljeno novim spoznajama tumača i osebujnih pristupa interpretatora. Ne želim ovdje proumljivati nikakve teorijske definicije o kritici i interpretaciji, to ostavljam svim vrstama teoretičara suvremene nove kritike, od ontologijskih do fenomenoloških strujanja — nego jednostavno želim istaći nužnost vječnog obnavljanja praktičnog tumačenja istih djela. Kritika i tumačenje književnih djela, koliko god imalo i posebnih autonomnih imanentnih vrijednosti, ipak je primijenjeni praktični izvod, eklektička sinteza svih mogućih pristupa, sinteza u kojoj svaki kritičar od djela do djela otkriva osobite putove i pristupe književnom djelu koje tumači i analizira. **»Ključevi«** i pristupi umjetničkim djelima trajno se i vječno traže i pronalaze, no apsolutni i konačni »ključ« na ono **umjetničko** nikada neće biti pronađen: u tome je ljepota i draž smisla postojanja kritike i interpretacije. Kad bi to bilo moguće, dogodila bi se tragedija istinske smrti i propasti umjetnosti kao ljudske djelatnosti, a to se, usprkos Hegelu vjerojatno nikada neće dogoditi. Svako doba — a i danas i sutra će tako biti — tražilo je i otkrivalo svoje ključeve, svoje pristupe vječnoj tajni umjetničkog.

Ovakva i slična prigodna razmišljanja pobuđuju u nama tekstovi nove, izvorne, izvrsne školske, ali ne školničke edicije — **»Ključ za književno djelo«** što ju je pokrenula **Školska knjiga.** Prvih šest knjiga te praktične, svakom čovjeku, a prvenstveno svakom učeniku, studentu i profesoru književnosti neophodne, korisne i izuzetne biblioteke nalaze se u opticaju. U često siromašnim invencioznim pothvatima nakladničke djelatnosti u prošlosti, takva biblioteka iako je imala skromnog prethodnika: ediciju »Pristup književnom djelu« Radničkog sveučilišta, 1965.) raskošna je svetkovina suvremenog estetskog didaktizma, koji nije puka pedagoška deskripcija starog kova one vulgarnosociološke kritike kojim nas »kljukahu« u bliskoj prošlosti, već istinski pothvat vrsnih stručnjaka: sveučilišnih interpreta i književnih kritičara koji imaju smisla, ljubavi i znanja za takvu vrstu tumačenja književnog djela. Začetnik i urednik te izvrsne edicije novih suvremenih ključeva za književno djelo jest svestrani praktični kritičar i organizator našeg književnog života Vlatko Pavletić, koji je u tu zamisao i ostvarenje uložio smisao iskusnog književnog kritičara kao i sposobnost prilagodbe novim potrebama nakladničkog i školskog programa, koji će imati obrazovno-odgojni, a ujedno i estetsko-komercijalni uspjeh. Osnovnu poruku te biblioteke: otkrivanje slojevitosti i raznolikosti suvremenih pristupa književnim djelima i traženju ključa njihova integralnog značenja — naglasismo u uvodnoj prolegomeni ovdje, o svrsi i poruci ove edicije. Razmatranje konkretnih knjiga koje su objavljene u njoj slijedi u drugom napisu.

Miroslav Vaupotić

PRAIZVEDBA U DRAMI HNK U OSIJEKU

POTPOURRI KROZ »TENU«

Josip Kozarac: »Tena«, u dramatizaciji Pavla Blažeka. Redatelj: Ivan Marton; scenograf: Miše Račić, k. g.,

Ela Budić i Stjepko Janković u jednoj sceni »Tene«

Kad je Josip Kozarac 1894. godine objavio svoju pripovijetku »Tena«, doživio je dosta prigovora, ali od onih koji nisu znali ili nisu htjeli znati prilike u ondašnjoj Slavoniji. Bila je to tada izravna osuda teškog ekonomskog stanja, raslojavanja slavonskog sela i moralnosti, kao posljedice materijalne i duhovne pauperizacije. Današnji pristup »Teni« u mnogo čemu je zanimljiv, a ponajviše kao potvrda neprolaznosti piščeve riječi, koja u slavonskom podneblju oduvijek nailazi na rezonanciju. Vodeći se tom istinom Drama Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku stavila je na svoj repertoar, kao prvu dramsku premijeru ove sezone, dramatizaciju te klasične pripovijetke hrvatskog realizma. Sa stajališta repertoarne politike to je korak na koji se sve više i sve češće odlučuju i druga kazališta. Međutim, potrebno je uvijek isticati i zaticati se pred pitanjem: da li otkrivati nacionalnu književnu bašćinu u smislu njena prenošenja, od čega nam ostaje samo informacija, ili da se u njenom otkrivanju suočimo s današnjim odnosom prema životu, prema današnjim shvaćanjima (a ako je riječ o kazališnom činu, tu onda i te kako treba voditi računa da tradicionalnost baštine ne rezultira tradicionalnim kazališnim izrazom)?

I Pavle Blažek u svojoj dramatizaciji »Tene« i redatelj predstave **Ivan Marton** uspjeli su odoljeti čarima rizika da nam Kozarca prenesu u suvremenijoj verziji i izvedbi, za što im je realističko-naturalistička baza Kozarčeva štiva otvarala neslućenih mogućnosti. Ovako smo vidjeli predstavu koja je prije svega bila rekapitulacija sadržaja pripovijetke, kakve nalazimo u lošim repetitorijima. Jer, »Tena« je višeslojna proza: prije svega to je drama Tene, ali tek kao antagonista cjelokupnog zbivanja oko nje.

U tu nespretno satkanu mrežu koju su raspeli Blažek i Marton upala je i glumica **Ela Budić** igrajući naslovnu ulogu. Shvativši da je osnovno Tenino određenje erotsko, Ela Budić je samo na tome gradila svoju ulogu. Kako je Blažek svojom dramatizacijom okljaštrio i, rekao bih, isfalsificirao izvor, uporno nastojeći od svake Tenine emotivne stranputice učiniti epizodu, takvoj Teni nedostajali su motivi za mnoge njene reakcije, a interpretatorki su na taj način izbijene jedine potvrde istinskog scenskog života. Shvativši, vjerojatno, da se radi **samo o** rekapitulaciji Kozarca, **Frano Krtić** dao je u tom sklopu, kao Jerko Pavletić, najupečatljiviju igru Tenini ljubavnici Beranek (Anđelko Sarenac), Jungman (Milenko Ognjenović) i Đorđe (Stjepko Janković) prilazili su Teni kao ženki pauka koja će ih poslije ljubavi proždirati, bez imalo svijesti da su baš oni osobe koji Teni daju život, određuju njene postupke. Adaptatoru i redatelju moralo je bar biti jasno da svi oni odlaze iz Tenina života olakšani kao brodovi poslije iskrcaja tereta u luci; vraća se jedino Beranek, ali to je, zapravo, povratak »na mjesto zločina«. Ako je Blažek računao na popularnost »Tene«, ipak nije smio od čvrste prozne konstrukcije Kozarčeve napraviti **potpourri** kroz pripovijetku, da bi u posljednjem činu i suviše jeftinom i otrcanom dramskom konstrukcijom sve »objasnio«, dajući tako publici lažan dojam zaokruženosti.

Međutim, sudeći prema reakcijama premijerne publike, predstava će biti gledana, dobro posjećivana. Za to se pobrinuo redatelj Marton, koji je ipak predstavi znao dati potrebnu dinamiku i ugođaj, nakitivši je — dosta uspješno i umješno — izvornim slavonskim folklornim melosom, koji će u publici uvijek nailaziti na povoljan prijem.

Franjo Marinković

VLADIMIR VUKOVIĆ

UZBUDLJIVO FILMSKO SVJEDOČENJE

Film »U gori raste zelen bor«. Scenarij (prema ratnom dnevniku Ivana Šibla), dijalozi i režija: Antun Vrdoljak. Kamera: Frano Vodopivec. U glavnim ulogama: Boris Dvornik, Ivica Vidović. Proizvodnja: »Jadran-film«,

Zlovolja, nesređene prilike i ponešto tipičnog umjetničkog jala, ujedinjeni s dosta često labilno postavljenim filmskim »teorijama«, pretvorile su sadašnji trenutak hrvatske kinematografije u mučno stanje uzajamnog nepovjerenja, optuživanja i nadmetanja u međusobnom nasmrđivanju. To bi, možda, bilo zabavno u nekim drugim prilikama, ali u sadašnjim nije. U takvoj atmosferi labilnih i poluprivatnih kriterija veoma se lako može dogoditi da i poneki film prođe slabije nego što se očekivalo, zahvaljujući prije svega pokušajima da se kritiziranjem javnog rada pojedinih filmskih redatelja (uključivši i filmove) cilja zapravo na njihovu privatnost i sve ono što oni čine izvan svoga javnog djelovanja. Na taj se način stvaraju tobožnji kriteriji i tobožnje estetičke procjene. Umjesto da se bobu kaže bob, a popu pop! Takvim, u biti licemjernim stvaranjem alibija na temelju nijekanja umjetničke kakvoće filmova pojedinih redatelja, a sve da bi se prikrili potpuno privatni razlozi i privatna neslaganja, znatno se umanjuju mogućnosti bilo kakvog ozbiljnijeg procjenjivanja suvremenog hrvatskog filma.

Sve sam to napisao zato što se i Antun Vrdoljak (kao redatelj) i njegovi filmovi veoma često nalaze na meti sasvim neumjetničkih i nefilmskih ispucavanja. I još nešto. Mnogi filmski radnici i zakleti filmski estetičari u ime svojih apstraktnih i često nerazumljivih filmskih i umjetničkih »ideala« »lijepe« takvoj vrsti filmova kakvi su, recimo, Vrdoljakovi, naljepnice kao što su »zastarjelost«, »nemodernost« i »prizemnost«, izvučene iz kojekakvih teorijskih ropotarnica. Tako stvaraju čudne teorijsko-estetičke presedane, jer unaprijed određeno djelo prosuđuju relacionistički, bez obzira na njegove posebne vrijednosti koje egzistiraju (ili ne egzistiraju) u samom djelu, a ne izvan njega. Neke će moderne teorije jednog dana sasvim onemogućiti razgovijetan i normalan pristup jednom djelu kao zasebnoj i autohtonoj cjelini. Ili, drugim riječima, ako se meni, recimo, sviđaju ili ako imam pozitivan odnos prema Mimičinim filmovima, onda ne mogu imati prema Vrdoljakovim, i obrnuto.

Između ostaloga i politički par excellence

Vrdoljakov film »U gori raste zelen bor«, za razliku od filma »Kad čuješ zvona«, još je intenzivnije približio i rastvorio jedan veoma važan i odlučujući aspekt naše nedavne prošlosti, jer svaka povijest, bez obzira koliko od nas udaljena bila, ima više slojeva, više dimenzija i više mogućnosti za umjetničko oživotvorenje i umjetničko preustrojstvo. Taj aspekt jest politički aspekt narodnooslobodilačke borbe u Hrvatskoj, ili još preciznije: to je ne samo međuljudski nego i međunacionalni aspekt partizanskog rata, premda, naravno, međuljudsko ne isključuje međunacionalno, i obrnuto. Taj politički sloj Vrdoljakova filma veoma je prisutan i prepoznatljiv. To ističem već i zbog toga što, na žalost, ima nekih zadrtih mudrijaša koji već u samu sintagmu (filmsku ili verbalnu, svejedno) u kojoj se zajedno spominju Srbi i Hrvati sumnjičavo »važu« ne bi li otkrili koja je strana prevagnula. Vrdoljak, striktno se pridržavajući (ne zaboravimo: na tom planu filma) svjedočenja jednog očevica i sudionika tih potresnih zbivanja, jasno i određeno naziva Srbe Srbima, a Hrvate Hrvatima (što se ponegdje i danas smatra političkim prijestupom), ne dopuštajući nikakva dvoumljenja o ulozi i udjelu jednih ili drugih. I to razliku od tolikih filmova u SFRJ snimljenih na partizanske teme koji su u ime neke »općeljudske i umjetničke ideje« znali veoma perfidno prokrijumčariti neke svoje sitne prljavštine baš u tom smislu. I to na račun Hrvata. Stoga Vrdoljakova brižnost, jasnoća i odanost tom gotovo dokumentarističkom objektivizmu na razini isključivo političkoj (ili nacionalnoj, ako hoćete) — za svaku je pohvalu. Jer, politički film nije samo onaj film koji trabunja o borbi protiv »establishmenta« u ime ponekad luckastih, a ponekad i providnih »političkih« ideja, nego je to i svaki onaj film koji političku dimenziju stvarnosti, povijesne ili suvremene, uvažava kao nedjeljivi sastojak stvarnosti uopće, a kasnije, u umjetničkoj pretvorbi, i umjetničke stvarnosti posebno.

Kronika jedne drame i drama jedne kronike

Netko je, nakon projekcije Vrdoljakova filma u pulskoj Areni dobacio da je to dobar film, samo mjestimice nejasan, jer nekakve poruke dolaze i odlaze, a to — tj. odakle dolaze i kamo idu — nije u filmu vidljivo i jasno označeno. Primjedba je samo djelomično točna. Istina je da »nekakve poruke dolaze i odlaze«. A to što se ne vidi kamo odlaze i odakle dolaze, nije dramaturška greška, nego svjesno Vrdoljakovo odstupanje od tzv. dramaturgije »premještanja štabova i dramatične vrtnje ručicom poljskog telefona«. Vrdoljak nije snimao film zato da prikaže topografsko-strategijsko-taktičke aspekte partizanske borbe na Kordunu i Baniji, jer za takvu vrstu filmova već postoje uvježbani režiseri, nego je zahvatio Revoluciju s jednog mikrokozmičkog gledišta, mnogo bližeg pravoj ljudskoj drami nego strategiji i taktici. I u tome je nedvojbeno uspio. Dramaturgija njegova filma ima značaj kronike koja u većini slučajeva nadilazi tu svoju tehničko-formalnu oznaku i — kroz niz izrazito dramskih situacija u kojima se ne sukobljavaju papirnate ideje, već ljudi od krvi i mesa — postaje pravom ljudskom dramom koja se odvija u središtu mračnih vanjskih okolnosti. Smiješna nota, koja se dosljedno provlači od početka pa sve do kraja njegova filma, još je više približila svijet njegovih junaka nama samima, još je više istakla njegov humani apel koji veoma lako može odjeknuti i u našem vremenu. Vrdoljakov junak iz Revolucije nije apstraktni simbol, nego čovjek, ako hoćete i »mali čovjek u velikoj revoluciji«, prisno vezan za svoje tlo, za svoje probleme, za svoj životni vidokrug podjednako uzak ili širok — zavisno od shvaćanja — i u miru i u ratu. Svu tu mjestimičnu tragikomičnu životnu putanju, koja neizbježno prati takvog čovjeka, možda je najbolje izrazio Dikan razvijajući svoju jednostavnu teoriju o »najboljem neprijatelju«, ističući Nijemce, »jer niti ja razumijem njega, niti on mene, pa nema ništa, nego kom' opanci, kom' obojci«. To je veoma jednostavna i duboka istina toga filma.

Vrdoljakov film, kao jedna varijanta izrazitog poetskog realizma, bio bi gotovo savršen da mu se nisu potkrale dvije ne tako važne pogreške. Prva je dramaturške naravi, a odnosi se na one dvije-tri retrospekcije koje nemaju neko opravdanije značenje u filmu. Druga se odnosi na nepotrebnu i nevažnu »nadsinhronizaciju« glumca Ivice Vidovića. Što se tiče izvanrednih dijaloga i sjajne glume, to isto pripada zasluzi Vrdoljaka redatelja, jer i dijalozi i gluma u tom filmu nisu »dar s neba«, nego vidljive komponente filmske režije. Ali ne u matematičkom, nego u višem, umjetničkom smislu. Primjerena i uredna fotografija Frane Vodopivca još više je istakla ugođaj neposrednosti i uvjerljivosti cjeline. Od glumaca treba istaći blistavoga Borisa Dvornika u ulozi Dikana, zatim izvanrednog Matu Ergovića, koji visoko nadmašuje sličnu ulogu Pavla Vuisića iz filma »Kad čuješ zvona«. Još valja istaći izuzetnu i briljantnu glumačku minijaturu Rade Šerbedžije u ulozi domobranskog časnika, zatim ulogu Ilije Ivezića i niz ostalih (Borisa Buzančića i Velje Milojevića, na primjer) koje sačinjavaju izvanrednu glumačku galeriju toga filma.

Da zaključim: »U gori raste zelen bor« nije samo uzbudljivo svjedočenje o jednom burnom vremenu nego ujedno i veoma suvremen film koji svoju suvremenost ne skriva iza fasada tehničkih trikova, nego je otkriva u nedavnoj prošlosti, sudbonosnoj za jedan narod i jednu zemlju.

Boris Dvornik i Boris Buzančić u jednoj od brojnih uzbudljivih scena

NAKON TJEDNA SUVREMENOG BRITANSKOG FILMA U ZAGREBU

I VRLINE I MANE JEDNE ZANIMLJIVE KINEMATOGRAFIJE

Uvijek postoji opasnost da se u takvom izboru filmova, dakle u filmskoj »reprezentaciji« bogate i zanimljive filmske nacije kakva je britanska, ne nađu baš oni filmovi koji bi iz ovih ili onih razloga bili zanimljivi za gledaoce i pripadnike druge kinematografske nacije kojoj se baš takvom selekcijom želi prikazati najzanimljiviji i najtipičniji presjek odgovarajuće filmske proizvodnje. Time ne želim reći da »Tjedan suvremenog britanskog filma« koji je održan u Zagrebu, nije uspio.

Naprotiv, on je veoma uspio. Ne samo kao kurtoazna manifestacija u sferi međudržavne kulturne razmjene nego i kao izrazito kulturni događaj s odgovarajućim umjetničkim, odnosno estetičkim odjecima i posljedicama u filmskoj i kulturnoj javnosti grada Zagreba, a time i cijele Hrvatske. Međutim, opasnost o kojoj sam nešto natuknuo u početku nije samo verbalne naravi. Izbor nečega uvijek je i izbor nekoga. Izbor ne vrši apstraktno lice, nego konkretan čovjek, koji, razumljivo, ima svoje subjektivne kriterije i svoj osobni odnos prema predmetu izabiranja, bez obzira na činjenicu i dobru volju da svoj subjektivni odnos uskladi s objektivnom zadaćom takvih kulturnih poslova. Naravno, ja ne mogu prigovarati onako, na pamet, izboru britanskih filmova prikazanih u Zagrebu — jednostavno zato što ostale britanske filmove nisam mogao vidjeti, ali po svemu sudeći, bilo je i tom prilikom nekih kompromisa, kao što je bilo isto takvih kompromisa s izborom za »Tjedan hrvatskog filma« u Londonu. Koliko je koji kompromis bio izrazitiji i uočljiviji, teško je sada prosuditi, ali u svakom slučaju, barem što se tiče izbora hrvatskih filmova za buduće smotre u drugim zemljama, treba još jednom valjano razmisliti. Što se tiče kompromisa u izboru britanskih filmova, on je očevidan u dva, a donekle i u tri slučaja. Mislim da se umjesto filmova kakvi su bili »Proljeće i vino« (redatelj Peter Hammond), »Bronco Bullfrog« (redatelj B. Platts-Mills) i u stanovitom smislu »Performance« (režija Cammell-Roeg), kažem stanovitom, jer taj film kao pokušaj jedne neobične vizije suvremenog društva i svijeta s mnoštvom sjajnih tehničko-formalnih rješenja na neki način pripada zanimljivijem dijelu britanskog filma; dakle, umjesto tih filmova mogli su se naći i neki drugi filmovi, koji bi, vjerujem, bili zanimljiviji i po načinu gledanja na suvremena zbivanja u britanskoj zajednici i po režijskim postupcima shvaćenim u najširem i najužem smislu. Međutim, osim Loseyjeva filma »Ljubavni glasnik« — o kojemu je već nešto rečeno prošli put i koji u svakom slučaju predstavlja najbolji i najzanimljiviji film prikazan u okviru »Tjedna suvremenog britanskog filma« u Zagrebu — bilo je još filmova koji svjedoče o živosti i raznolikosti sadašnjeg trenutka britanskog filma.

»Kes«

Film »Kes« redatelja Kena Loacha dobar je i nadasve simpatičan film. Iz više razloga. Prvi je razlog taj što kao predmet svoga zanimanja uzima isječak iz života dječaka s veoma sivim životnim perspektivama, što će reći i jedan prikaz života ugrožene socijalne sredine. Drugi razlozi sadržani su u činjenici da je stil filma, način jednostavne filmske naracije — udružen s upravo nevjerojatnom glumom maloga Davida Bradleya (koji u to doba nije bio profesionalac!) — tako iskren, topao i realističan, u najboljemu smislu, te vam se na trenutke čini da je sva ta priča zapravo »izvađena« iz života i prenesena na filmsko platno bez znatnijeg upletanja »posrednikâ« između života i umjetnosti. Drugim riječima, to je gotovo pravi »formanovski« film u kojemu je dokumentaristička nota zbivanjâ i jednostavnih ali zato ne manje tragičnih životnih okolnosti toliko prisutna da se na trenutke zaboravlja i stil i ostale vrste umjetničkog posredništva, koji blijede i nestaju pred tom tužnom pričom o jednom dječaku isto tako tužnog i neizrecivo simpatičnoga lica.

»Bartleby«

Sjećam se TV-drame Eduarda Galića, također rađene prema Hermanu Melvilleu, koja je možda više od ovoga filma zadržala ugođaj i autentičnost književnog predloška. Sjećam se i sjajne uloge Špire Guberine, koji također nije nimalo zaostajao za izvornom i autentičnom koncepcijom Melvilleova neobičnog junaka. To sve kažem zato što mi se čini da je Anthony Friedman, redatelj filma »Bartleby«, toliko »posuvremenio« Melvilleovu priču da je kraj filma ostao u nekakvoj čudnoj raspuklini između čiste medicine i mističnog simbolizma, pa je bila stvar svakog gledaoca da prema svome uvjerenju i umjetničkim sklonostima odredi stupanj prisutnosti jednog ili drugoga. Takav relativizam i odveć široko »otvaranje« prema različitim zaključcima više je proizvod redateljskoga nesnalaženja, a manje svjesnog »vibriranja« između neobične stvarnosti i njezinih simbola. Najveća je vrijednost toga filma decentna gluma Johna McEneryja (Bartleby) i sjajne uloge »Šefa« u tumačenju velikoga glumca Paula Scofielda. Osim tehničke vrsnoće i preglednog kadriranja, svojstvenoga svim britanskim filmovima prikazanim u Zagrebu, film »Bartleby«, osim uvjerljive solidnosti, nije donio ništa osobito novo.

Cromwell

Film »Cromwell« redatelja Kena Hughesa nije samo kostimirani spektakl, odnosno kostimirana biografija jednog znamenitog čovjeka iz engleska povijesti, nego je to ujedno i svojevrsna studija o ljudskoj upornosti, mržnji, slavi i tvrdoći pogleda na svijet, tipičnoj ne samo za puritance u Engleskoj toga doba nego i za puritance uopće. Premda u filmu ima dosta razvučenih i dosadnih mjesta (onih »neutralnih« scena između dvije bitke ili između dva važna razgovora), ipak je to film koji počiva na određenim povijesnim činjenicama koji karakteriziraju i neke današnje poglede na slične probleme vlasti, vjerske nesnošljivosti i »pomame« za istinom.

* * *

Ako, nakon svih tih filmova, želimo reći nešto uopćeno i karakteristično za »Tjedan suvremenog britanskog filma« u Zagrebu, onda je najbolje reći da je to bila prije svega kulturna manifestacija vrijedna svake pažnje

V. V.

RABOTA SE ZAISTA NASTAVLJA

Jesu li točne optužbe da je Antun Barac provodio »katastrofalnu kadrovsku politiku«?

U »Hrvatskom tjedniku« od 9. srpnja objavljen je članak B. Donata »Rabota koja se nastavlja iz naraštaja u naraštaj«. U tom članku iz meni nerazumljivih motiva napadnut je moj pokojni otac, hrvatski književni historik Antun Barac. Mislim da čitaoci »Hrvatskog tjednika« treba da budu upoznati s pravim stanjem stvri, i zato molim da objavite ovo objašnjenje.

Antunu Barcu pripisuje se u tom članku kao grijeh »katastrofalna kadrovska politika«, između ostalog i to što profesor Mihovil Kombol »nije mogao nikad dobiti katedru na Filozofskom fakultetu u Zagrebu« i što Antun Barac, »uza sve svoje osobne zasluge, objektivno i dalekovidno gledajući, nije puno radio za dobrobit hrvatske kulture, jer — zadojen samoljubljem — nije odgojio vrijedne nasljednike«.

Što se tiče prve optužbe, o krivnji Antuna Barca da Mihovil Kombol nije dobio katedru na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, B. Donatu bi moglo biti poznato iz nekrologa Milana Ratkovića u povodu smrti M. Kombola (»Jezik« br. 3, 1995.56. str. 65-66) ovo: »Na sjednici Vijeća Filozofskog fakulteta u Zagrebu od 14. scibnja 1948. izabran je (M. Kombol, primjedba B. B.) prema prijedlogu prof. Barca, prof. Skoka i prof. Deanovića za redovitog profesora za stariju hrvatsku književnost, ali to mjesto nije nastupio.«

Navedena optužba nije nova, a možda je nekima stalo da se ova situacija prikaže u krivom svjetlu i lažno. Zaslugom pok. profesora M. Hraste imam dokument koji je Vijeće Filozofskog fakulteta uputilo redakciji »Vjesnika« u povodu jedne slične »informacije« u tom listu, u kojoj se doduše A. Barac izravno ne spominje, ali se naslućuje aluzija. Dokument u cijelosti glasi:

»REDAKCIJI VJESNIKA u Zagrebu

Nakon obećanog razgovora s dekanom našega Fakulteta molimo da po zakonu o štampi uvrstite priloženi ispravak u svoj cijenjeni list na istom mjestu na kojem je štampan članak 'Zloupotreba ili nešto drugo? ...', kako bi naša javnost saznala istinu.

U uvodnom članku 7. broja 'Kulture', Vjesnikova tjednog priloga za umjetnost i nauku od 18. studenog 1955. pod naslovom 'Zloupotreba ili nešto drugo? ...', u kojem se daje dužno priznanje dru Mihovilu Kombolu kao učenjaku i pedagogu, potkrala se jedna netočnost. Nju je potrebno ispraviti da naša javnost bude točno obaviještena o onome što je u tom članku redakcija lista potpisala. Jedan odlomak toga članka glasi ovako: 'Za žaljenje je samo to da to njegovo bogato znanje, u sretnoj kombinaciji s izvanrednim pedagoškim svojstvima, nije moglo doći do izražaja u odgoju mlađih kadrova na katedri za književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Njemu je put do katedre, gdje mu je zaista bilo mjesto, sistematski bio. sprečavan. Iz kojih razloga? Zavist i karijerističke intrige njegovih kolega odigrale su zaista pri tom presudnu ulogu.'

Zajedno s redakcijom uglednog lista priznajemo pok. dru Mihovilu Kombolu sve njegove naučne, pedagoške i metodsko-didaktičke sposobnosti u onoj mjeri u kojoj mu ih priznaje potpisana redakcija. Žalimo i mi, više nego redakcija lista, što dr. Mihovil Kombol nije poslije rata došao na Katedru za stariju hrvatsku književnost. Međutim, nije točno da mu je 'put do katedre bio sistematski sprečavan', i to zbog 'zavisti i karijerističkih intriga njegovih kolega'.

Nama je na Fakultetu i u Slavenskom institutu poznato samo to da je dr. Mihovil Kombol na sjednici Filozofskog fakulteta od 14. V. 1948. **na prijedlog odbora, kome su bili članovi: dr Antun Barac, dr. Petak Skok i dr. Mirko Deanović,** (potcrtao B. B.) izabran s 9 od 10 predatih glasova — glasanje je bilo tajno — za redovitog profesora za stariju hrvatsku književnost. Taj izbor s prijedlogom za imenovanje bio je upućen Rektoratu radi izbora u Senatu Sveučilišta dana 15. V. 1948. pod brojem 687. Na sjednici Senata održanoj 22. VI. 1948. donesen je zaključak da se prijedlog Filozofskog fakulteta uputi s preporukom Komitetu za naučne ustanove, Sveučilište i visoke škole. Akt je upućen Komitetu 24. VI. 1948. pod brojem 2416. Na taj akt nije nikada Filozofskom fakultetu stigao odgovor.

Vijeće Filozofskog fakulteta u Zagrebu.«

Poznato mi je da tadašnja redakcija »Vjesnika« nije htjela objaviti navedeni ispravak, pa je u znatno skraćenom obliku, koji mijenja i bit stvari, tek 6. travnja 1956. objavljeno slijedeće:

»OBJAŠNJENJE

U uvodnom članku 7. br. 'Kulture', Vjesnikova tjednog priloga, od 18. studenog 1955. god. pod naslovom 'Zloupotreba ili nešto drugo?', u kojem se daje dužno priznanje dru. Mihovilu Kombolu, iznesena je i tvrdnja koja glasi: »Njemu je put do katedre, gdje mu je zaista bilo mjesto, sistematski bio sprečavan. Iz kojih razloga? Zavist i karijerističke intrige njegovih kolega odigrale su zaista pri tom presudnu ulogu'. Povodom ovoga smatramo potrebnim da izjavimo: Dr. Mihovil Kombol izabran je na sjednici Filozofskog fakulteta od 14. V. 1948. za redovitog profesora. Zašto nije došlo do potvrde ovog izbora, nama nije poznato.

Vijeće Filozofskog fakulteta.«

Iz komparacije ovih tekstova mogao bi se izvući zaključak da je nekom bilo i tada stalo da se ostavi prostor za aluzije, da se stvarni čimbenici u igri sakriju i krivnja prebaci na drugoga.

Što se tiče druge tvrdnje, o kadrovskoj politici A. Barca, mogu čitaoce podsjetiti na velik broj danas aktivnih znanstvenih radnika na tom području koji su bili njegovi đaci. Ako se to pak odnosi na politiku na katedri, ne treba zaboraviti da je u poslijeratnom periodu A. Barac radio samo do 1954. g., u uvjetima kad budžetske i druge okolnosti nisu omogućavale da vodi takvu kadrovsku politiku kakvu je on želio. Poznati su mi njegovi napori za dobivanje većeg broja suradnika na Fakultetu, koji mu nisu polazili za rukom. O tome bi više mogli reći ljudi s Fakulteta koji su pratili razvoj i rast Filozofskog fakulteta u razdoblju poslije oslobođenja.

Koliko je A. Barac radio »na dobrobit hrvatske kulture«, svjedoče njegova djela, o kojima su veoma mnogi naši kulturni radnici dali svoj sud.

Kao Hrvat i građanin ove zemlje, moram konstatirati da je za mene ovaj napad na A. Barca to neobičniji što dolazi u povodu knjige koja je upravo suprotna po svojoj koncepciji čitavom radu pok. A. Barca. Upravo je nakon izlaska njegove knjige »Jugoslavenska književnost«, koja je u izdanju »Matice hrvatske« doživjela tri izdanja, a prevedena je i na engleski i poljski jezik, on bio istodobno izvrgnut napadima i sa stajališta unitarističkih koncepcija (B. Kovačević, »Savremenik« 1,1955/, i sa strane ustaškog »kritičara« A. K. Ivasa (»Hrvatska«, Bs. As., 23. II. 1955). Istina je, međutim, da je baš u toj knjizi A. Barac naglasio, možda najizrazitije poslije oslobođenja, pravo mjesto hrvatske književnosti među književnostima jugoslavenskih naroda, pa i činjenicu da je dubrovačka i dalmatinska književnost neprijeporno sastavni dio hrvatske književnosti. Prema tome je potpuno neopravdano da su u tom sporu napada on koji je pravilnim prosuđivanjem o toj materiji dao tako važan prilog ne samo za naše unutarnje prilike nego i za inozemne čitaoce kojima je ta knjiga u prvom redu bila namijenjena.

Dr. Boško Barac, liječnik

HIMNA NIJE PRĆIJA

Odgovor Danijelu Aleriću

Vrlo mi je krivo da je Danijel Alerić moj odgovor na njegove prijedloge o »dotjerivanju« hrvatske himne pojmio kao nekakav osobni napadaj na sebe (HT br. 24). To nije bila moja nakana. Zapravo, najviše mi je krivo što je »Hrvatski tjednik« uopće načeo tu temu objelodanjujući Šimundićeve i Alerićeve prijedloge. Odmah sam znao da će se poslije Šimundića i Alerića početi javljati babice, a moj se strah i potvrdio jer je već Vrginmost zatražio da se »Lijepa naša« dopuni kiticom o NOB-u i bratstvu i jedinstvu. Mogli bismo još tražiti da se dodaju strofe o elektrifikaciji i industrijalizaciji, zatim o samoupravljanju i tako u nedogled, kako se tko sjeti. Sigurno je da poštujem i Šimundića i Alerića, ali oni su govorili o himni, a to onda mora isključiti bilo koje osobne obzire i odnošaje. Ja, dakle, nisam govorio ni protiv Šimundića ni protiv Alerića, nego protiv ideje da se »popravlja«, »dopunjuje« ili »mijenja« hrvatska himna, pa su meni onda nebitna sva Alerićeva dokazivanja ili čak njegova osobna vrijeđanja zbog moga tobožnjeg krivog citiranja, zbog moje tobožnje nedobronamjernosti, zbog moga tobožnjeg podučavanja drugih. Ako je Aleriću do toga stalo, ja ću priznati sve grijehe što mi ih pripisuje, ali neću priznati da »Lijepu našu« treba mijenjati ili dopunjavati, a osobito ne onako kako predlaže Alerić. Tu je bît problema.

Bît je problema i u odnošaju između melodije i teksta u »Lijepoj našoj«. Odavno znamo da se te dvije sastavnice umnogome ne slažu ako tekst promatramo u skladu s današnjom književnom normom. Tako se npr. u pjevanju naglašava **domovîna, a ne dòmovina,** kao što bi se »moralo«. Morali bismo gotovo cio tekst »dotjerati« ako bismo htjeli postignuti sklad između izgovora kad pjevamo himnu i izgovornih književnih normi koje danas vrijede. No, to bi bila besmislica pa je onda i besmislica jašiti na nekim ritamskim cjelinama, cezurama i sl. u vezi s pridjevom **hitra** (Sava hitra). Kad nikome ne smeta što se pjeva **domovîna** umjesto **dòmovina**, zašto onda toliko Aleriću smeta cezura između imenice i njena atributa? Mogli bismo se natezati i s riječju **marha** (pase marha, rog se čuje) pa tražiti da se ona promijeni u **marva** ili u **stoka** po istoj logici po kojoj se traže i druge promjene.

Da kažem na kraju i o odnošaju **dom — kuća**, na čemu me Alerić »hvata« u pogrešnom navođenju. Priznajem da je on rekao kako se riječ **dom** rabi u g l a v n o m u značenju **kuća**, a da nije rekao kako se rabi s a m o u tom značenju. Zato mu sada odgovaram da se riječ **dom** danas u o p ć e ne rabi u značenju **kuća**. Čak i onda kad se kaže **dom kulture, radnički dom** ili **sagradio sam svoj dom,** ni tada dom ne znači kuća u strogo građevinskom smislu, nego uvijek znači nešto više od kuće kao zgrade. Alerić dobro poznaje hrvatski jezik pa se čudim što se zainatio da od **doma** i **kuće** načini sinonime pa bilo to i u g l a v n o m.

Julije Derossi

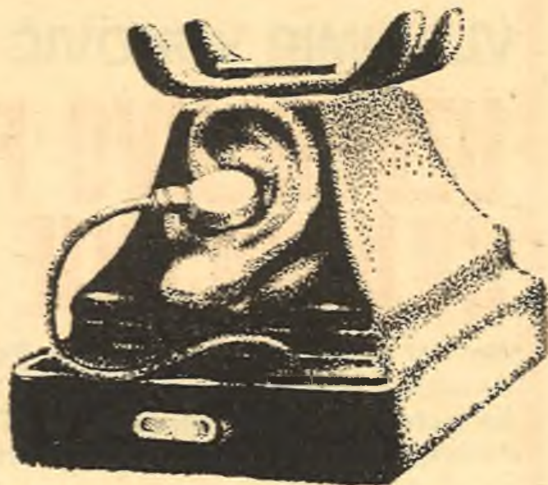

Halo!
ŽELIMIR MESARIĆ?

Započeo sam s montažom svog prvog dokumentarnog filma **Ispraćaj** prema scenariju **Nikole Pulića** i s kamerom **Ivice Rajkovića. Film će** biti u boji. Tema je mračna i okrutna: radi se o odlasku i dolasku, zapravo o odlasku živih na rad u Njemačku, mahom mladih ljudi između 20 i 26 godina, i o iščekivanju i dolasku mrtvačkog kombija Herr Johana koji te iste ljude vraća upakirane u limene sanduke ili konzerve. Jednom riječju, o umiranju jednog prekrasnog kraja u trokutu Vinkovci – Vukovar – Ilok. Cijeli sam film snimio u četiri dana, a po riječima moje ekipe, to je jedan od najdokumentarnijih materijala koji su oni snimili u svojoj dugoj i profesionalnoj praksi, a za mene debitanta to je svakako kompliment.

Halo!
ANTE STAMAĆ?

Eto, i pisca se nešto pita!

Uskoro mi u nakladi biblioteke »Kolo« izlazi knjiga o **Tinu Ujeviću** »Preobrazbe Tina Ujevića« (radni naslov). Mnogi su u nas o Ujeviću pisali, ali zbog njegove promjenljive pjesničke fizionomije nitko se nije usudio pisati neku vrstu monografije o njemu. Eto, ja sam pokušao, pa makar i propao!

Drago mi je da kao urednik »Telegrama« mogu čitateljima »Hrvatskog tjednika« saopćiti njegov sutrašnji izlazak u donekle novoj fizionomiji. Smatram da je hrvatskoj kulturi nakon jedne i pol godine stanke potreban list koji se bavi isključivo problemom hrvatske kulture.

Halo!
SVEN LASTA?

Možete napisati, eventualno, ako to smatrate važnim: razvozim kulturne radnike Zagreba iz »Kavkaza«.

Halo!
DUBRAVKO HORVATIĆ?

Predao sam dvije knjige za djecu – jednu slikovnicu i jednu knjigu pjesama i priča – »Školskoj knjizi« i vjerojatno će mi obje izići tijekom slijedeće godine. S Izdavačkim poduzećem »Znanje« potpisao sam ugovor za knjigu likovnih kritika i eseja **Slike, kipovi, usudi,** koji su već bili objavljivani u raznim listovima i časopisima. Kaj još? Aha! Završio sam knjigu putopisa **Bašćina i tuđina** za koju tražim pristojnog izdavača.

Halo!
IVKA DABETIĆ?

Ovo će mi biti drugi put kako igram Petrunjelu u **Dundu Maroju** zajedno s istim redateljem **Mladenom Škiljanom.** Prvi put je to bilo prije četiri godine. Vjerujem da mi je to pomoglo da sada na neki nov način i mnogo kreativnije radim taj lik. Mislim da je sam način na koji se postavlja »Dundo« – na prosceniju, ispred spuštenog zastora, a to je uvjetovano našom nimalo zavidnom financijskom situacijom – cijelom ansamblu pružio mogućnost kojih jednostavno nismo bili svjesni unatoč nekim opiranjima i skepsi. Ansambl radi divno. Nadam se da će to naše oduševljenje uroditi plodom i da će nas publika prihvatiti.

Halo!
NIKOLA PULIĆ?

Pa negdje, nadam se, oko 15. listopada trebao bi izići moj roman za djecu **Posljednja igra.** Izdaje ga »Mladost« u svojoj biblioteci »Jelen«. To su moji mladići na ušću Krke u vrijeme rata, kad su četnici došli u Skradin. Zašto »Posljednja igra«? Posljednja zato jer su život morali shvatiti i te kako ozbiljno. U partizane ih ne primaju zbog mladosti, a ne ide im se i zato što loš uzor imaju u terencima. Oni odlaze u svoje vlastite, dječje partizane, kako ih oni shvaćaju.

ZAGREB BEZ KAZALIŠTA ZA MLADEŽ

KAKO DA MLADI OTVORE DUHOVNI OBZOR HRVATSKOG GLUMIŠTA?

Razgovor s Nikolom Vončinom, direktorom Zagrebačkog kazališta mladih

KRONOLOGIJA ZAGREBAČKOG KAZALIŠTA MLADIH

— Utemeljeno 1948. kao Zagrebačko pionirsko kazalište,

— 1964. Nagrada grada Zagreba za predstavu »Biberče« i 15-godišnjicu rada,

— 1967. mijenja ime u Zagrebačko kazalište mladih,

— 1967. dvije nagrade na Sterijinom pozorju za predstavu »Kapetan Džon Piplfoks«,

— 1967. najbolja predstava na Međunarodnom festivalu dječjih i omladinskih kazališta u Nürnbergu,

— 1970. najbolja predstava na Međunarodnom festivalu dječjih i omladinskih kazališta u Nürnbergu,

— 1971. Nagrada grada Zagreba,

— 1971. tri nagrade Festivala malih scena u Sarajevu (»Zlatna maska« za najbolju predstavu »Zriniadi«).

HT: Poznato je da je Zagrebačko kazalište mladih specifična ustanova. Kakva joj je zapravo struktura i da li se promjenom imena 1967. promijenila i odgojna funkcija što ju je Pionirsko kazalište vršilo od svog osnutka?

Vončina: Posebnost ZKM nasuprot veličini kazališta za djecu i mlade, sažeta u načelu da djeca u našim predstavama igraju uloge djece a odrasli svoje, proistječe dijelom i iz bogate, višestoljetne tradicije predstava mladih i za mlade u našem gradu. Uz naš profesionalni glumački ansambl, koji daje osnovni ton radu kuće, izvodeći godišnje gotovo 200 predstava namijenjenih različitoj dobi, u ZKM djeluju dječji i omladinski studiji u kojima se, na načelima kompleksnog estetskog odgoja, radi na oslobađanju spontanosti i razvijanju mašte i kreativnih osobina djeteta. Predan rad naših umjetnika-pedagoga i rezultati što smo ih postigli na međunarodnom planu učvršćuju nas u uvjerenju da poznata dilema: može li dijete zaista biti umjetnik-stvaralac i nastupati uz odraslog, školovanog glumca — potječe više iz krize kadrova koji se ovim poslovima bave i organizaciono-teatarskih pitanja nego iz načelnih estetskih razloga. Od 1948., kada je naše kazalište osnovano, pokret kazališta za djecu i mlade u svijetu stalno se razvijao, pa danas gotovo i nema značajnijeg grada u Europi u kome takvo kazalište ne djeluje. To su sve kazališta u kojima je neophodna profesionalna repertoarna disciplina. Budući da je naše kazalište od osnutka prikazivalo predstave i za djecu i za omladinu, i da članovi njegovih studija nisu samo djeca nego i srednjoškolci i studenti, promjena imena — koju smo izvršili i iz drugih razloga — samo je formalno registrirala postojeće stanje i nije, prema tome, ni mogla nipošto staviti u pitanje odgojni značaj našega rada.

Svaki bi odgoj morao biti stvaralački

HT: Sužava li ova vaša, pretežno odgojna repertoarna orijentacija umjetničke mogućnosti i stvaralačke ambicije vaših glumaca?

Vončina: Radi se upravo o tome da pokušavamo razbiti predrasudu o odgoju, koji je gotovo općenito činovnički, rutinerski, često pseudopedagoški. Svaki bi odgoj morao biti stvaralački, a pogotovu to mora biti onaj kojim se mi bavimo. No upravo zato što je i dramska književnost za djecu baštinila taj negativni predznak, pogotovu u nas, nije nam lako, i tu prave učinke i u književnosti i u kazalištu treba tek postići. Neka lica u onim komadima koje katkad — zato jer uistinu nema boljih — igraju naši gledališta, koji inače tako rijetko nestaje na predstavama drugih zagrebačkih ansambla, u nas ne postoji. Nema tako uživljene, tako navijačke, pa možda i tako spontano stroge publike kao što je naša. A to glumcu, čija umjetnost, za razliku od piščeve ili slikareve, živi samo u trenutku u kojem je stvara, znači zaista mnogo, gotovo sve.

Mladost je temeljna odrednica orijentacije našeg kazališta

HT: Poznato je da su u radu s ansamblom ZKM najistaknutiji zagrebački redatelji postizali krupne uspjehe, da su mnogi mladi umjetnici debitirajući u ZKM i tražeći smiono nove putove kazališnog izraza stekli svoja prva važna javna priznanja. Strahujete li da će zbog uvjeta u kojima radite ovaj zalet ZKM biti usporen ili zaustavljen?

Vončina: Kad ne bih poznavao ljude koji sa mnom rade, i mene bi začudilo da smo, u uvjetima u kojima djelujemo, bez mogućnosti da solidno uvježbavamo, igrajući svaki dan na drugom mjestu, često i bez osnovnih tehničko-scenskih mogućnosti — uopće postigli neke rezultate. Mnogi su na tom putu posustali. U pet godina, koliko sam ja u ZKM, otprilike s 45 radnih mjesta otišlo je ili došlo više od 30 ljudi, ali mislim da je odlučujuću ulogu da se održimo, da smo još tu, odigrao entuzijazam i mladost umjetničkog ansambla. Ta mladost mora i ubuduće biti temeljna odrednica duhovne orijentacije kazališta. Jer, zagrebački je kazališni život, čini mi se, danas pred prijelomnim trenutkom. Ali, imajući u vidu uspjehe zagrebačkih kazališta, pitanje zagrebačkog kazališnog života nije u krizi »reproduktivnih« potencijala, već u njemu ne prebiva duh. Mi svijetu zapadne kulture, kojemu pripadamo i pripadnost kojemu smo platili velikom cijenom, ne možemo pokazati nove relevantne ideje ni nove težnje; glumci, ne mogu zacijelo biti poticajem za iznimna dostignuća. No, nastojimo izbjeći sudbini nekih u svijetu do sada veoma renomiranih kazališta kojih su glumci igrajući isključivo u takvim komadima za djecu ostarili i atrofirali — pa je naš repertoar uvijek djelomično okrenut i odraslijoj publici i djelima koja iziskuju uistinu pun stvaralački angažman. A imamo i jednu neusporedivu prednost: onaj kobni »zid šutnje« između pozornice i naše je kazalište za taj kulturni krug provincijsko, jer može, doduše dobro, ali ipak samo reproducirati djela i ideje iz tuđih dramaturgija. Na mladima je da otvore novi duhovni obzir hrvatskoga glumišta — da od mladog pisca do mladog glumca, u potpunoj krizi koja je zahvatila građansko kazalište i svela ga na razinu epifenomena, pokušaju tražiti uistinu nove putove kazališnog izraza.

Strahujem li da će zalet o kome ste govorili biti zaustavljen? Strahujem samo hoće li ljudi u teškim — prvenstveno prostornim — uvjetima u kojima radimo izdržati i dočekati svoju zgradu, taj temeljni preduvjet kazališnog posla.

Prečesto se sijala nevjerica kako nećemo postojati i u slijedećoj generaciji

HT: Zagreb je jedino republičko središte koje je već četvrt stoljeća bez kazališne zgrade za djecu i mlade. Ne čini li Vam se da taj izraz nebrige za mlade naraštaje predugo traje?

Vončina: Bitno pitanje hrvatskoga kulturnoga trenutka nije sâm doseg i snaga našega stvaralaštva, već je bitnije: koliko smo za dosege stradalaštva uspjeli zainteresirati narod, čitatelja, publiku, koliko su ti dosezi i njihovi. Rast Zagreba i struktura novopridošlog pučanstva nameće nam zadatak da neprestano težimo stvaranju što homogenije, kulturnije i obrazovanije publike. Pogotovu je neophodno da sustavno i smišljeno odgojimo onu najmlađu, buduće stanovništvo glavnog grada — u kome danas živi više od 160.000 predškolske i školske djece — da pokušamo nadoknaditi dosad propušteno. Ono što su drugi odavna učinili: da u prikladno oblikovanim zgradama uče djecu da shvate i zavole kazalište — mi jedini, uprkos svim zahtjevima, podrškama i obećanjima, već 25 godina ne možemo: zgradu još nismo ni počeli graditi.

Događalo se često, na žalost, da se nismo odlikovali prevelikom brigom za buduće naraštaje, ne samo na kulturnom planu. Svi pritisci na nas, tijekom stoljeća, a mnogi su nas tukli u najosjetljivije mjesto nastojeći nam otuđiti djecu i mladež od hrvatskog imena, povijesti i jezika, kao da su uvijek nanovo u neke od nas sijali nevjericu hoćemo li uopće kao narod postojati u slijedećoj generaciji ili će nas brojniji uspjeti asimilirati. I takvi malodušni, naravno rijetki, i oni odnarođeni djelovali su možda da neke prvenstvene i imperativne zadatke glede odgoja pomlatka i postavljamo i rješavamo mnogo kasnije od drugih.

Sva su hrvatska kazališta izgrađena dobrovoljnim prilozima

HT: Što je glede izgradnje vaše zgrade dosad poduzeto i čiju sve podršku očekujete?

Vončina: Riješili smo pitanje programa i projektiranja nove zgrade, a nadamo se da će i definitivna lokacija ovih dana biti odobrena. Jer drugačije nije išlo, pribjegli smo onome što je u prošlosti već dalo ploda: kako su gotovo sve kazališne zgrade u Hrvatskoj sagrađene dobrovoljnim prilozima građana, i mi smo — u zajednici s uredništvom »Večernjeg lista«, čija nam je pomoć dragocjena — pokrenuli sabirnu akciju. Dvije tisuće građana i niz poduzeća poslalo je dosad svoje priloge.

Podrške smo do sada imali uistinu mnogo. Od gotovo svih kulturnih radnika i mnogih ustanova našeg grada i cijele Hrvatske i Jugoslavije do niza listova i časopisa. Govoreći o našoj situaciji sa stanovišta grada u kome izlazi i u kome je poslije oslobođenja sagrađeno pola tuceta novih kazališnih zgrada, jedan se ugledni tjednik nedavno gotovo čudio kako to pitanje mi u Zagrebu još nismo uspjeli riješiti.

Daljnju podršku, u prvom redu novčanu, pa makar i simboličnu, očekujemo od sviju kojima je na srcu da konačno u ovome stoljeću i u Zagrebu bude sagrađena jedna nova kazališna zgrada.

Razgovor vodio: Franjo Marinković

zagrebačko kazalište mladih

theater der jugend
théâtre de la jeunesse

zagreb
preradovićeva 16

tel.
37 932
23 636

MOLIMO SVE NAŠE ČITATELJE DA SVOJIM PRILOGOM POMOGNU SABIRNU AKCIJU ZA IZGRADNJU NOVE ZGRADE ZAGREBAČKOG KAZALIŠTA MLADIH. PRILOZI SE ŠALJU OPĆOM UPLATNICOM NA ŽIRO-RAČUN BROJ
301 - 3 - 2486
S OZNAKOM ZAGREBAČKO KAZALIŠTE MLADIH ZA IZGRADNJU ZGRADE.

Da vam olakšamo uplate, prilikom kupnje slijedećeg broja Hrvatskog tjednika tražite uplatnice s već odštampanim brojem žiro-računa od naših kolportera.

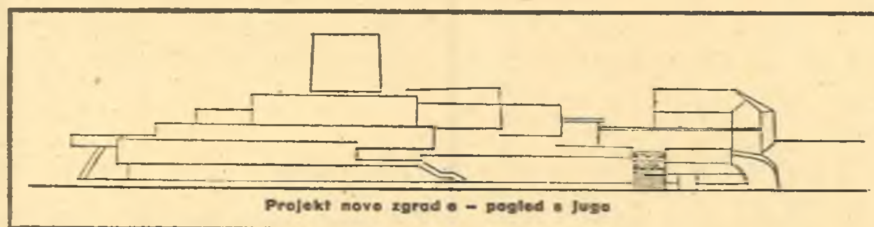

Projekt je tu, a novci ...

Vijesti

Zelina

Recital kajkavske lirike

25. i 26. IX. održan je u Zelini Drugi recital kajkavske lirike »Dragutin Domjanić« pod pokroviteljstvom općine Zelina i »Večernjeg lista« iz Zagreba. Dva stručna žirija Narodnog sveučilišta i »Večernjeg lista« zajedno s Festivalom Krapina izabrali su 51 pjesmu kajkavskih pjesnika, koje su tijekom dviju večeri recitirali glumci: Smiljka Bencet, Nada Klašterka i Tanja Knezić, Zlatko Crnković, Sven Lasta i Ivo Serdar. Voditelj programa bio je Vlado Štefančić, a jezični savjetnik dr. Antun Sojat. U međuvremenu koncertni dio programa s Kajkavskog festivala Krapina izvodili su Nevenka Petković-Sobjeslavski, Marija Rožman i Đani Šegina. Već popularnom skladatelju koncertnih popijevki dr. Milanu Arku izvedena je praizvedba pjesme »Hajda« na stihove Dragutina Domjanića. Stručni žiri s predsjednikom G. Krklecom nagradio je kao najbolju pjesmu i poeziju u cjelini liriku Verice Jačmenice; II. i III. nagradu dobile su pjesnikinje Blanka Dovjak-Matković i Melita Runje (sve tri su već poznate kajkavske pjesnikinje i suradnice časopisa »Kaj). I niz drugih pjesnika dobio je vrijedne i korisne nagrade raznih poduzeća: Stjepan Jakševac, Ivan Horvat, Mato Špinderk, Štefica Kamenarić, Erna Kramarić, Mirko Madrović, Josip Ozimec, Ivo Kalinski i Zvonimir Belić.

Stvaralački rast kvaliteta suvremenog kajkavskog pjesništva ovim je recitalom vidljivo dokazan i potvrđen. Raznolikost i aktualnost tematika, veće bogatstvo leksika, oštri puntarski »crni« humor i socijalni protest — daju nade da se ova renesansa novijeg kajkavskog pjesništva nastavlja, da nije tek pomodni hir serijskog obrta. Naravno, u brojnosti temâ i pjesama, te poplavi tih recitala, ima mnogo opasnosti, od kojih spominjem samo preveliki utjecaj neospornih autoriteta književne kajkavštine Domjanića i Krležinih »Balada«, zatim rutinirano stihotvoraštvo ponekad, i dopadljivo igranje s bizarnim leksičkim podrobnostima lokalnih govora. No, usprkos i nasuprot tomu, ovu obilnu žetvu kajkavskih priredbi i skupova kajkavskog pjesništva pozdravljamo kao prilog kulturi hrvatskog preporoda u našoj današnjici.

M. V.

Susreti

Kutina

»Kumpanjija« oduševila

Dolazak folklornog društva KUMPANJIJA iz Blata na otoku Korčuli u Kutinu, gdje su na terasi restauracije »Park« u ponedjeljak, 27. rujna, nastupili s izvornim blatskim folklorom, bio je više nego opravdan i koristan za sve štovatelje narodnog blaga. Članovi folklornog društva iz Blata svoj slobodni dan i odmor, kad nisu nastupali na Internacionalnom festivalu studentskih kazališta u Zagrebu, iskoristili su da posjete stare prijatelje u Kutini i da im prikažu dio svoje kulturne baštine. Prijateljstvo tih dvaju udaljenih gradova posebno, naime, živi već dvije godine, od vremena kada su članovi KUD-a »Petar Milat« iz Blata i članovi RKUD-a »Ivo Perković« iz Kutine uspostavili kontakte i ugovorili stalne razmjene posjeta. Društvo KUMPANJIJA djeluje u nekoliko sekcija i njeguje izvorni narodni folklor, a u njemu radi 300 članova. Do sad su postigli zapažene uspjehe nastupivši na Smotri folklora u Zagrebu 1966. godine, zatim u Ohridu 1968. i u Bukureštu 1962. godine.

U ponedjeljak navečer vidjeli smo prastari viteški ples, koji se također naziva KUMPANJIJA. Ove godine slavi se 400. obljetnica postojanja tog plesa, koji je stariji od popularne i u svijetu poznate »Moreške«, koja je u Dalmaciju »stigla« iz drugih dijelova Mediterana.

Svoj nastup Blaćani su započeli mimohodom ulicama Kutine. Šarenilo nošnji skladnih i lirskih boja mediteranskog podneblja kao da je unijelo neku živost na gradske ulice. Dodamo li tome i zveckanje mačeva, te živopisne boje hrvatske zastave i zastave iz vremena Zrinskih, savim je jasno da su se neki Kutinjani i nehotično našli u minulim vremenima. Nastup je mogao započeti tek po određenom ceremonijalu: kada su vitezovi, koji simboliziraju narodnu vojsku, dobili odobrenje. S grupom mladića na otvorenom prostoru terase pojavio se čovjek u napoleonskoj uniformi, a on svojom prisutnošću označava vlast. I tako, uz pratnju mijeha ili mošnjica, počinje igra. Snažni udarci mačeva i njihovo ukrštanje, te ozbiljna lica igrača daju naslutiti da ta šačica vojnika nije lak protivnik i da im je svaka tuđinska vlast mrska iznad svega. Plesali su živo i dinamično. Mnogo je simbolike u toj igri, koja je zapravo prikaz stvarne bitke što se prije 400 godina vodila između Hrvata i Turaka u južnim lukama Korčule, Prižbi i Gršćici. Tada su Hrvati pobijedili: zato su i u ovom nastupu njihovi koraci bili čvrsti, a udarci ubojiti.

U drugom dijelu programa članovi folklornog društva KUMPANJIJA izveli su blatski »Tanec«. Glazbenu pratnju mladolikim plesačima davao je čovjek za mošnjicama. Nakon toga plesači su zaplesali popularni seljački ples »Kotilijun«. Ovaj put plesalo se uz harmoniku, koja je u rukama sedamdesetogodišnjeg narodnog svirača nalikovala »nemirnoj djevojci«. No, poslušno je obavila svoj zadatak. Taj je ples veoma sličan kontinentalnim seoskim plesovima, pa su Moslovčani u melodijskom i ritmičkom smislu prepoznali u njemu dio svojih pjesama i plesova.

Program je pratilo više od stotinu posjetitelja. Može se sa sigurnošću reći da je nastup Blaćana izazvao oduševljenje.

DAMIR LONČAR

Obljetnica

Andrija Fijan

U povodu 120. obljetnice rođenja i 60. obljetnice smrti velikog hrvatskog dramskog umjetnika

ANDRIJA FIJAN jedan je od najkrupnijih izdanaka hrvatske dramske umjetnosti i hrvatske glume i svakako najsvjetlija zvijezda u krupnom suzviježđu hrvatskog glumačkog neba s kraja prošlog i početka ovog stoljeća. Među istaknutim imenima hrvatske pozornice (kao što su: Marija Ružička-Strozzi, Adam Mandrović, Josip Freudenreich i drugi) Andriji Fijanu pripada posebno časno mjesto. Uz njega su, kroz punih 38 godina, dakle

čitavo jedno razdoblje, bili vezani gotovo svi veći hrvatski glumački uspjesi. Svojim genijalnim glumačkim ostvarenjima, skupa s Marijom Ružičkom-Strozzi, uspio je Andrija Fijan nacionalnu hrvatsku pozornicu podići do svjetskih priznanja i uspjeha.

Andrija Fijan rodio se u zagrebačkom Gornjem gradu 4. rujna 1851. I umro je u Zagrebu, 26. rujna 1911., jedva navršivši 60 godina napornog ali stvaralačkog života, kojim je Hrvatsku zadužio zauvijek.

Još kao dječak osjetio je sklonost prema glumi. Neodoljiva čežnja privlačila ga je k pozornici, i mali Fijan kao niži zagrebački gimnazijalac i kasnije kao preparandist sa svojim je prijateljima iz susjedstva priređivao male predstave u potkrovljima kućâ i po tavanima. Već vrlo rano, još kao dijete, pokazivao je Fijan izvanredne sposobnosti za deklamiranje. Nadareni dječak nije ni u učenju zaostajao za svojim kolegama iz škole. Godine 1869. završio je učiteljsku školu i prvo mjesto učitelja dobio je u Pušći, odakle je 1872. premješten za učitalja u Šestine. Iz Šestina Fijan redovito posjećuje kazališne predstave u zagrebačkom Gornjem gradu, oduševljavajući se sjajnim nastupima Strozzijeve, Freudenreicha i drugih hrvatskih glumaca onog vremena. U ožujku 1873. pružila se 22-godišnjem Fijanu prilika da glumi u Hrvatskom kazalištu. Dodijeljena mu je uloga Kneza Vlatka u Kukuljevićevim »Poturicama«, koju je sjajno odigrao, ali anonimno, ne dozvoljavajući da se na plakatu za tu predstavu navede njegovo ime. Kritičar »Vijenca«, August Senoa, ističe veliku glumačku i umjetničku vrijednost glumca koji je »kao dobrovoljac« odigrao ulogu Kneza Vlatka.

Od tada Fijan često natupa u Hrvatskom kazalištu, obavljajući istodobno i učiteljsku dužnost u Šestinama. Tek 1878. godine postaje stalni član kazališta i posvećuje se isključivo radu u njemu.

Između najmanje 500 različitih uloga koje je Fijan odigrao u 38 godina svoga kazališnog rada, teško je izdvojiti one u kojima nije dao cijeloga sebe — velikog umjetnika. Jer takva je bila gotovo svaka Fijanova interpretacija. U početnom razdoblju svoga glumačkog rada igrao je ponajviše uloge mladih junaka, kao npr. Relju iz »Teute« D. Demetra, Jasona u »Medeji«, itd. Kasnije se Fijan posvećuje klasičnim djelima i u svom naiscrpnom repertoaru ostvaruje niz velikih i sjajnih uloga (Romea, Henrika IV, Otela, Tezeja, Hamleta itd.). Fijan je jedan od naših najboljih i najvećih interepretatora velikog Shakespearea, ali i drugih domaćih i stranih pisaca: Demetra, Gundulića, Vojnovića, Ogrizovića, Tucića, Kumičića, Bogovića, Schillera, Goethea, Byrona, Rostanda i mnogih drugih. Uz glumu, Fijan svoju veliku umjetničku sposobnost očituje i kao redatelj i pedagog. Istakao se i kao rukovodilac kazališta. Bio je deset godina ravnatelj drame (od 1898. do 1907. godine), te intendant (1907. do 1909. godine).

U 38 godina kazališnog života i rada Andrija Fijan stupio je na pozornicu čak 2500 puta interpretirajući preko 500 velikih uloga! Zajedno s Marijom Ružičkom-Strozzi bio je simbol i sinonim hrvatskog glumišta, čiju je slavu pronio od Praga do Sofije, od Ljubljane do Cetinja i Beograda. Kao pravi rodoljub uvijek je isticao i značajan atribut hrvatski.

Nikola Bičanić

Prof. Janko Slogar

Mnogi prosvjetni radnici Hrvatske koji su se školovali u Zagrebu ili Čakovcu sjetit će se svoga nekadašnjega profesora glazbe i velikoga đačkoga prijatelja Janka Slogara. Ove godine slavimo dvije obljetnice povezane s njegovim imenom: 100. obljetnicu rođenja i 25 godina od njegove smrti.. Rodio se u Hrvatskom zagorju, u Taborskom, 14. rujna 1871., u učiteljskoj obitelji. Od oca je primio osnovnu i glazbenu naobrazbu. Uvidjevši da je Janko nadaren za glazbu, otac ga je nakon svršene gimnazije upisao u Glazbenu školu HGZ u Zagrebu. Tu mu je glavni učitelj bio poznati pedagog onoga doba Anton Stöckl, kojemu su, osim Janka, bili poznatiji đaci Vilko Novak, Blagoje Bersa, Franjo Lučić i drugi.

Glazbenu je školu završio s odličnim uspjehom. Pred vladinom ispitnom komisijom pohvaljen je i slijedeće školske godine dobio je mjesto u Donjogradskoj gimnaziji. Službovao je u nekoliko zagrebačkih srednjih i stručnih škola (Donjogradska realna i Gornjogradska klasična gimnazija, Muška učiteljska i Pripravna škola HGZ). Glazbu je predavao u Orfanotrofiji, grkokatoličkom sjemeništu, a usto je vodio i pjevačke zborove u navedenim ustanovama i HSPD »Sljeme« u Šestinama.

Njegova djelatnost u Zagrebu prestaje 20. travnja 1919. kad odlazi u novu sredinu — slavni hrvatski grad Zrinskih, Čakovec.

Kako je prof. Janko Slogar uvijek bio privržen ljudima, veoma se lako prilagodio. Od nove školske godine 1919/20. nalazimo ga u »Godišnjim izvještajima čakovečke preparandije« kao redovitog profesora sve do umirovljenja. Bio je odličan orguljaš — čakovački Dugan.

Početkom II. svjetskog rata morao je pred Mađarima prebjeći u Varaždin. Nastanio se u Varaždinu, gdje je proveo posljednjih pet godina života. Mirovina nije redovito pristizala, a nije bila ni dovoljna. Uvidjevši njegov težak položaj, pritekli su mu u pomoć njegovi dobri i osjećajni đaci donoseći mu pomoć u hrani i novcu. Ljubav prema starom, dobrom profesoru nije izostala. Umro je 4. srpnja 1946., a pokopan je o trošku svojih bivših đaka. Prof. Janko Slogar leži u sjeni divno oblikovanih čempresa prekrasnoga varaždinskog groblja. Na njegovu spomeniku ispisane su doista lijepe i dirljive riječi. »Dragom JANKU SLOGARU, prof. Učiteljske škole, 1871—1946. Podigli zahvalni učenici.«

Ovakve riječi govore d asu ga vljele sve generacije đaka, jer ih je odviše volio i on, kao i svoju domovinu Hrvatsku, kojoj je vjerno služio do kraja života.

Dao je školstvu i društvu mnogo poznatih imena kao što su: Rudolf Matz, Tomislav Adamić, Rudolf Rajter, Joža Požgaj, Zlatko Grgošević, Franjo Lučić, Marijan Zuber, Mladen Pozajić, Miroslav Magdalenić, Ivica Plasaj, Boris Krnic, Zvonimir Keler i drugi.

14. rujna 1971., tj. na dan 100. obljetnice rođenja, održana je komemoracija na njegovu grobu. Pokrovitelj je bio ogranak Matice hrvatske iz Čakovca. U ime MH vijenac mu je položio prof. Zvonimir Bartolić uz prisutnost prof. Dragutina Toma, Marijana Zubera, direktora MŠ Varaždin i člana-radnika Andrije Srtbada.

K. S.

Bjelovar

Osam plodnih mjeseci

Gotovo nas četiri mjeseca dijele do prve obljetnice osnutka Matice hrvatske u Bjelovaru, a već sada možemo reći da je djelatnost Ogranka bila puna poleta i rezultata. Zanos za hrvatsku kulturu urodio je plodom: Ogranak ima više od tisuću članova, u njemu se okupio zavidan broj kulturnih, gospodarskih, društvenih i drugih radnika.

Susretljivošću Povijesnog arhiva, Matica ima i svoju skromnu prostoriju za održavanje sastanaka upravnog odbora i za primanje članova Ogranka. Osam mjeseci djelovanja donijelo je gradu cijeli niz priredaba kulturnog značaja. Bilo je govora o značenju obljetnica (Zrinski-Frankopani, obljetnica »Lijepe naše«, 30., a Bjelovar je zahvaljujući djelatnosti Ogranka posjetio i predsjednik Matice dr. Ljudevit Jonke. On je održao vrlo vrijedno i zanimljivo predavanje o hrvatskom jeziku, a značajne su bile i misli izrečene i izmijenjene prilikom susreta s društveno-političkim radnicima na primanju u Skupštini općine i na zajedničkoj večeri koju su priredili članovi Upravnog odbora vlastitim ulozima.

Djelovanje Ogranka u Bjelovaru predstavlja pravi preporod kulture, iako još uvijek postoje pojedinačni slučajevi otpora, što zbog nedovoljne obaviještenosti o radu Ogranka, što iz sračunatih pobuda. Matica je uspješno startala i u selo, koje je željno kulturnih priredaba i susreta s kulturnim i drugim stručnjacima.

U toku osam mjeseci svog postojanja Ogranak je, uz materijalnu podršku »Bjelovarskog lista« (suradnici su besplatno dali svoje priloge), izdao dva broja »Rusana«, glasila za kulturu i gospodarsko-društvena pitanja.

Jesensko razdoblje donosi nove akcije. Najprije će uslijediti književna večer posvećena 30. obljetnici revolucije (nastupit će prema planu Jure Kaštelan, Vjekoslav Kaleb i Ivan Dončević), zatim proslava Ivana Zajca i razgovor o »Hrvatskom pravopisu«. Osim toga predviđa se još jedno gostovanje književnika iz Zagreba, te druge manje akcije.

Važno je i nastojanje članova ogranka da Matica hrvatska u Bjelovaru otvori svoju knjižnicu kojom bi se mogli koristiti i njeni brojni članovi i građani.

Sve ove djelatnosti, kao i buduće akcije, potvrđuju svrsishodnost postojanja tog Ogranka, koji uživa velik ugled među stanovništvom grada i okolice, što dokazuje izvanredan odziv građanstva priredbama što ih organizira Matica.

M. T.

Iz ogranaka

Koprivnica

Odgovor Pavlešu

Jako me je začudilo pisanje B. Pavleša u vašem listu o kulturnom trenutku Koprivnice, pod naslovom »Tko kome zatvara vrata«, pa se javljam da bih ovim pismom iznio svoje mišljenje o tom problemu i o načinu na koji Pavleš piše o ljudima iz »Susreta«.

Istina je da je Pododbor Matice hrvatske u Koprivnici »izvrgnut napadima nekih pojedinaca i grupa«. No, ti napadi su najdobronamjernija kritika izrečena od ljudi kojima je i te kako stalo do postojanja i stvarnog djelovanja pododbora Matice u ovom kraju. Taj zadatak Pododbor do danas nije uspio ni pravo započeti, a kamoli ispuniti. Jer, ako gledamo sa stanovišta najširih građanskih masa, kojima rad Matice treba otvoriti najšire kulturne i druge vidike, onda je tu Pododbor potpuno zatajio, ili je možda krivo shvatio svoj zadatak. Tu organizaciju tvori najuži krug ljudi, koji rade (ako se to tako može nazvati) potpuno zatvoreno. Može Pavleš pisati koliko god želi da su vrata Matice u Koprivnici svakome otvorena, kad je stvarna slika rada Pododobra drukčija, a ja vjerujem da postoji niz ljudi u ovom kraju koji i ne znaju da postoji Pododbor Matice hrvatske u Koprivnici a željeli bi da se preko te organizacije uključe u kulturna i društvena zbivanja u našem društvu.

Gdje je bio koprivnički Pododbor kad su po cijeloj našoj domovini nicali ogranci Matice hrvatske i kad je i u manjim mjestima od Koprivnice na osnivačke sabore dolazilo više od tisuću ljudi? U to vrijeme na godišnji sabor koprivničkog ogranka Matice hrvatske dolazi tridesetak ljudi, pa taj skup po brojnosti izaziva sažaljenje i zabrinutost za naš kulturni trenutak, a najveći krivac — jasno, uz druge, preostale — pak je Pododbor Matice hrvatske u Koprivnici.

Časopis »Susreti« pravi je odgovor na takav rad Pododbora. Tu su se okupili ljudi koji žele raditi, ali ne onako kao Pododbor, već široko, na polju društvenih, kulturnih i drugih problema. Jasno da su to pretežno mladi ljudi, ali ni suvremene prosudbe starijih nisu zapostavljene ako su oni željni pravog angažiranog rada. Ljudi iz »Susreta« žele ući u Maticu jer nastoje dati doprinos razvoju hrvatske misli i kulture, i samo o Pododboru ovisi hoće li do toga doći. Ako Pododbor iskreno želi suradnju, kao što Pavleš piše, onda to treba što prije započeti. Prepreka ne bi smjelo biti.

Želio bih još posebice govoriti o načinu kako je Pavlešov članak pisan. On se koristi slučajem »Perunić« kada zamjera Peterlinu što je on protiv toga da ime novom časopisu bude »Hrvatski sjever«. Tako pokušava napade na Pododbor Matice hrvatske u Koprivnici prikazati kao da dolaze od unitaristâ ili protu-Hrvatâ. Tako je najlakše neupućene uvjeriti u nedužnost Pododbora, pa ispada da se kritika iz »Susreta« ne odnosi na kulturni rad Pododbora Matice, nego da se u njoj samoj gleda neka šovinistička organizacija. Mogu reći da Pododbor na kulturnom polju nije učinio mnogo, a na političkom polju nije učinio baš ništa, pa takva kritika na koju želi Pavleš uputiti neupućene — nije moguća. Pododbor bi u političkom pogledu mogli kritizirati oni koji mu zamjeraju što nije učinio ništa u pogledu buđenja nacionalne svijesti, a to činim i ja sada. To isto zamjerio mu je i (od Pavleša) »inkriminirani« Peterlin u drugom broju »Susreta«, gdje zamjera posebice ljudima iz Pododbora Matice što nisu ništa poduzeli da se obilježi obljetnica pogibije Zrinskog i Frankopana i obljetnice Radićeva rođenja.

Dakle, sad se može već prilično nazrijeti da je Pavleš svoj članak pisao po onoj: »Napad je najbolja obrana«, a ja se nadam da je ovim ispravljen pogled na mlade iz Podravine do kojega se moglo doći čitajući taj Pavlešov članak.

Što se tiče suradnje i razjašnjavanja stavova između Pododbora i kruga oko »Susreta«, nadam se da će rad Matice u Koprivnici ipak živnuti i napredovati prema približavanju kulture širokim masama. Taj zadatak Pododbor Matice hrvatske u Koprivnici dosad je propuštao.

IVAN CIMBRIŠAK

Zlatko Stipaničić

ZAMIŠLJENE MISLI

Narod, to je neukrotiva pitomost.

Ljudsko dostojanstvo i ponos jedino **se** mogu uzeti — milom.

U svijetu gladnih hrana je glavno ideološko oružje.

Narod je opetovano naivan: **uvijek vjeruje da bi** mogao vjerovati.

Gaženje ponosa je ujedno i njegovo buđenje.

Na žalost, narod raspoznaje **zločince tek po učinjenim** zlodjelima.

Napredak, to je osjećaj da se napreduje.

Miroslav Dolenc

VRTIGRAMI

Pouka

Već i vrapci ovo trube:
pas na kosti oštri zube.
A na mesu — čudno zvuči —
tek se mahat repom uči!

Filistarska kozmika

Kozmičke probleme razglabaju često
filistri uz ručak i čašicu rakije
pa na kraju zaključe da bit je svemira
da se čovjek dobro najede i napije.

Snobovlasnik

Analfabeta, kreten, bitanga i som
kupuje knjige i stavlja ih često
na neko zgodno i vidljivo mjesto
da kulturom barem odiše mu dom

Karijera

Jedna tako glava konjska
karijeru je gradit pošla.
Pa ritanjem — neka zna se —
karijere dočepa se . . .

Rotacija

Sve teče, kreće se, juri, rotira.
Rotacija zahvaća njega, mene, tebe.
Netko naglavce padne netko bokom,
a netko se vrti samo oko sebe.

TRBUH ZAGREBA

»Bože, bože, kaj sve biti može«
Ankica, Štefova supruga

Sve ono što sam nekada čitao u Zolinu romanu »Trbuh Pariza« ni izdaleka nije tako strašno kao sve ono što ne možete pročitati, ali zato možete vidjeti usred Zagreba, samo dva koraka od njegova najstrožeg središta. Možda je moje gledište previše subjektivno i kritikantski zajedljivo, ali jedno je sigurno: zauvijek sam raščistio i s realističkim i s naturalističkim smjerovima u književnosti. Stanovita knjiškost, izmišljavanja i naklapanja manjih i većih pisaca spomenutih književnih epohâ i smjerova — nastalih uglavnom u kapitalističkim društvenim sredinama — dobili su svoju punu praktičnu potvrdu u jednoj socijalističkoj sredini. U Zagrebu. I to kojih stotinu godina kasnije. što sve skupa lijepo ilustrira poznatu tezu o relativnosti svega i svačega pa tako i vremena. Stoga od sada, da se vratim na realizam i naturalizam, radije glasujem za bilo kakav oblik melodrame, odnosno za bilo kakav oblik predstavljanja lažnih, zašećerenih, sentimentalnih ili pseudoromantičnih slika života, za brokat, lažnu pozlatu, svilu, glazbu à la Melacrino, svejedno, samo da te slike budu oprane, uredne i čiste.

Da bi posvema poseljačili (u najgorem od najgorih smislova), primitivizirali i maksimalno provincijalizirali središte Zagreba (jer treba prvo »u glavu«), Cagliostrovi »bandolerosi« (oni što svaki put nakon ubiranja polumilijunskih mjesečnih prihoda plaču da se u Zagrebu ne može ništa napraviti jer nema novaca) pretvorili su »potez« od ugla Tkalčićeve preko Splavnice pa do Kaptola u takvu neopisivu kaljužu da to svakom strancu izgleda gotovo nevjerojatno. To što čovjek tamo može vidjeti od najranijih jutarnjih sati pa do mrkle noći ne može snimiti ni Bunuel, ni Babaja. Nekada su tim potezom žurili dobro uhranjeni, trbušasti trgovci s debelim zlatnim lancima preko prsluka, grickali friške perece i žurili »Ivi« na kapuciner ili bijelu kavu, a oko njih se rasprostirao ugodan miris »šmol-paste« i »šiht-sapuna«. Koliko god su ti naduti purani, simboli trulog, nenarodnog režima u klasnom smislu bili nečisti, toliko su u higijenskom smislu bili čisti. O tome nema nikakve sumnje. Danas tim istim potezom bauljaju prljavi, neumiveni nakupci svih vrsta i boja, a prate ih dame podbuhlih očiju sifilitična izgleda i veoma opake naravi. I pokojni Zola bi se grdno namučio da to najprije shvati, a potom i opiše. Ljokijeva garda pretvorila je taj »magistralni turistički potez« u pistu za reklamiranje zanata gospođe Warren na takav način da bi i samome Sotoni od toga pozlilo. »Trbuh Zagreba«, ili zagrebačka središnja tržnica (koju optimistički dio dnevnoga tiska često opisuje kao »šaroliku sintezu prošlosti i sadašnjosti«), odavno je svoje odslužila i treba je premjestiti. Nema nikakvog razloga da se jedan atraktivni dio grada ne pretvori u neku vrstu zagrebačkoga »Ryneka« (mislim na znameniti krakowski glavni trg) namijenjen turistima i Zagrepčanima, koji znaju cijeniti ljepotu i tradiciju. Ovako, s vremena na vrijeme ta nesretna tržnica služi također turistima, ali ne kao mjesto odmora i razonode, nego kao postvarena primisao na rugobu, tjeskobu i sprdnju čovjeka po čovjeku. Umjesto doista šarolikih suncobrana nad stolovima dražesnih kavanica uokolo, moramo gledati prljavštinu, pijanstvo, krađe, tučnjave, prostituciju i sve ostale »ružne ljepote podzemnog života velegrada«, tj. Zagreba, što postade ružan i podzeman mnogo prije nego velegrad. Tako to uvijek biva. S jedne strane »top-liste« svega i svačega, lakirane naslovne stranice luksuznih revija, »boutiques«, opis ljetovanja na Capriju, senzacionalne reportaže o »sumnjivim ljubavima«, proporcije idealnih žena i muškaraca, droge i ostale bolesti suvremenoga društva — a s druge truli krastavci i zgnječene rajčice, zaboravljene cipele i poderane čarape, gomila musavih krpetina i novinskoga papira, pretrčavanje štakora, lom stakla i pijana dernjava iz prljavih krčmetina. Svega dvadesetak sekundi od najstrožeg središta Zagreba. Fino, bogme!

Zamislite znatiželjnoga turista koji za svega sat vremena doleti iz Beča, Milana, Pariza ili Rima u Zagreb i — prošeta malo naokolo. I za ljude jakih živaca to je previše. Za Ljokija nije. On zna što radi. A radi o glavi jednom lijepom gradu već punih dvadeset i pet godina. Stručno, precizno i uspješno. Bez dinamita, karteča i bombi,

ZATO: TRAŽITE DA SE SADAŠNJA TRŽNICA NA DOLCU PRESELI I NA NJENOM MJESTU OSNUJE TURISTIČKA SREDIŠNJICA ZAGREBA. AKO VAM CAGLIOSTRO ODGOVORI DA TREBA ČUVATI TRADICIJU, ONDA MU SVRATITE POZORNOST DA SE TIM OLINJALIM VICEVIMA NJEGOVE KOLEGE SLUŽE VEĆ GODINAMA. TAMO GDJE TREBA ČUVATI TRADICIJU, ONI ZIDAJU ČUDOVIŠNE ZGRADURINE, A TAMO GDJE NE TREBA, PRIČAJU O TRADICIJI. TIPIČAN »ŠTOS« IZ LJOKIJEVE IDEJNE ROPOTARNICE!

Vladimir Vuković

PITANJA

Džemalu Bijediću, predsjedniku SIV-a

Obraćamo vam se uvjereni da se radi o jednom od bitnih pitanja o kojem zapravo ovisi funkcioniranje vlade kojoj ste Vi na čelu.
Među posljednjim odlukama SIV-a u ranijem sastavu bila je i ona da se turističkim agencijama zabrani korištenje njihove retencione kvote deviza koje su ostvarile organizacijom putovanja građana u inozemstvo (ustavnost ove odluke dosta je problematična). U obrazloženju je stajalo da se za putovanje u inozemstvo koristi velika suma od 140 milijuna dolara i da će se donesenom odlukom ta suma deviza uštedjeti.
Vjerojatno Vam je poznato da su turističke agencije odmah dokazivale da ova brojka nema veze s njihovim izdacima. Sada je to potvrdila i Savezna privredna komora: umjesto 140 milijuna dolara ti izdaci su stostruko manji — 1,4 milijuna dolara! Da je taj iznos čak udvostručen do kraja godine, on bi još uvijek bio 50 puta manji od svote kojom se obrazlagala opravdanost odluke o zabrani korištenja deviza turističkih agencija. Podatak o 140 milijuna dolara dan je sasvim neodgovorno, što se vidi po strukturi utrošenih 79,3 milijuna dolara. Od te sume 31,4 milijuna dolara isplaćeno je građanima na račun zakonske kvote od 32 dolara za turistička putovanja, a 46,5 milijuna dolara predstavlja iznos deviza koje su građani podigli za razne svrhe prilikom putovanja u inozemstvo.
Pitanje je: kakve će posljedice snositi oni koji su sudjelovali u predlaganju odluke s argumentacijom da se radi o 140 milijuna dolara? Naime, ovo je samo jedan od mnogih slučajeva kada vlada donosi promašene odluke zbog pogrešne dokumentacijske osnove. Hoće li Vaša vlada stati tome djelotvorno na kraj, i da li ćemo saznati na koji način?

Drugarici Mirjani Krstinić, članu SIV-a

Na osnovi različitih strogo povjerljivih i povjerljivih instrumenata sve se više koriste posebne olakšice u sklopu uvozno-izvoznog računa vezane za kursne razlike, te razni povrati poreskih, carinskih i drugih daća. Premda su mjere društveno-ekonomske reforme iz 1965. godine bile usmjerene na likvidaciju svih premija i olakšica, koje su u stvari jedan izraz plaćanja neracionalnosti i neproduktivnosti, sada one opet rastu, jasno bez znanja samoupravljača, čije se milijarde prelijevaju.
Molimo Vas da obavijestite javnost o kakvim se strogo povjerljivim instrumentima radi i kakva je procedura odobravanja olakšica po tim instrumentima. Posebno bi bilo zanimljivo znati koliki su iznosi isplaćeni u ovoj i proteklim godinama po slijedećim kontima i pozicijama:
— Kontu 841-07 — Povrat poreskih, carinskih i drugih dažbina
— Kontu 841-24 — Povrat procenta dažbine na teret rna 841-24
— Kontu 841-03 — Prodaja robe za devize
— Kontu 841-07 — po uvozu »Povrat poreskih, carinskih i drugih dažbina«
— Kontu 841-24 — po uvozu »Povrat dijela dažbine na teret rna 841-24«
— Kursna razlika po izvozu
— Kursna razlika po uvozu
Po nekim procjenama, samo po ovim osnovama isplate bi mogle u ovoj godini dostići sumu od 250 milijardi st. din. Kako je izvanbudžetska bilanca federacije likvidirana, pitamo, mogu li samoupravljači znati na teret kojih se sredstava dijele ove milijarde i kome?

Sekretarijatu za informacije Izvršnog vijeća Sabora SRH

U javnosti se uporno šire glasovi da je dosadašnji potpredsjednik Izvršnog vijeća Hrvatske, Dušan Reljić, dobio stipendiju od 1.000 £ (oko tri milijuna starih dinara) za učenje engleskog jezika u Londonu.
Pitamo: je li to istina, a ako jest, kako to da u situaciji kada se nacija poziva na opću štednju, hrvatska vlada ima novaca za dodjeljivanje devizne (sic!) stipendije za učenje stranog jezika (što je već odavno privatna stvar svakog građanina)?!

JAT-u

Skupina hrvatskih iseljenika krenula je iz domovine za Australiju vašim čarter-zrakoplovom 6. rujna oko 22 sata iz Zagreba.
Radi stanovitog kvara na uređajima zrakoplova bili su primorani spustiti se u Beogradu. Tu su svi odmah zatvoreni u jednu prostoriju bez pitke vode, samo s nužnikom. Ovdje su zadržani dvanaest (i brojkom: 12) sati.
Roditeljima s nejakom djecom nije bilo dopušteno izlaziti na svježi zrak. Većina je putnika te noći spavala na podu; roditelje s djecom pustili su spavati na klupama.
Putnici su se osjećali »kao lopovi« (cit. iz pisma jednog iseljenika s obitelji). Vjerojatno je stvaranju takvoga dojma pogodovao opisani »smještaj«(?).
Postavljamo pitanje: je li takav postupak s putnicima kod vas uobičajen ili je riječ o posebnoj pažnji koji primjenjute samo kad prevozite hrvatske iseljenike?

Jezik za kućnu porabu

Vijesti u slici i riječi, što se izmjenjuju u staklenom okviru na jednoj zgradi u Kranjčevićevoj ulici Siska, zasigurno raduju brojne Siščane koji svakodnevno kraj njih prolaze. A imaju i zbog čega biti radosni. U prvom redu, cijela stvar neodoljivo nalikuje »zidnim novinama«, zbog čega će izlagač — sisački Centar za kulturu — vjerojatno uskoro dobiti priznanje na jednom od skupova po svećenih razvoju sredstava masovnog obavještavanja. Još su zanimljivije legende ispod fotografija. Pisane su na pisaćem stroju latinicom, ali — sigurnim srpskim književnim jezikom! Svi materijali nose oznaku Tanjuga.
Prema procjenama poznavalaca prilika u sisačkom Centru za kulturu valja očekivati da će njegova plodna suradnja s Tanjugom doskora još više usrećiti Siščane. Vjerojatno će se povećati broj »zidnih novina« na javnim mjestima, a pogrešno pismo zamijeniti pravim! Hrvatski jezik gajit će se isključivo za kućnu porabu.

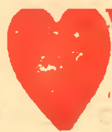

Ispravak

Dva tjedna nakon što smo objavili pismo Vinka Peše, aktivnog pripadnika JNA, sudionika NOB-e i člana SKJ, dobili smo od njega slijedeći dopis:
Dragi drugovi Uredništva!
Molim vas da u cilju objektivne i korektne informacije javnosti u vašem tisku slijedeće naklade objavite ispravku mojeg članka tiskanog u »Hrvatskom tjedniku« br. 20 od 3. rujna 1971. g., i to po slijedećem:
1. Naslov: »U obrani hrvatske domovine«. Molim vas, izvinite, ja taj naslov nisam napisao. Molim vas, naslov napišite: »Moje mišljenje«.
2. U rečenici: »Druže Padrov, molim vas primite moje srdačne čestitke i samo ovako smjelo i sigurno vodite našu domovinu SR Hrvatsku!« molim vas dodajte: »ujedinjenju i zbratimljenju s narodima i narodnostima u samoupravnoj i nesvrstanoj SFRJ.«
3. U rečenici: »Zato predlažem da se Vidović preko nadležnih vojnih organa pozove na krivičnu odgovornost i izbaci iz redova JNA« molim vas da se: »i izbaci iz redova JNA« zamijeni sa: »ukoliko je točna izjava«.
4. Zadnji stavak napisali ste: »S poštovanjem dragi drugovi. Želim vam puno sreće i da nam pišete istinu o našoj Jugoslaviji!«
Molim vas, napišite: »S poštovanjem, dragi drugovi. Želim vam puno sreće i da nam pišete istinu o našoj SFRJ.«
Ovom prilikom ja se pred cijelom javnosti ispričavam svim generalima i pukovnicima JNA (jer je u »Hrvatskom tjedniku« broj 18 od 20. kolovoza drug Dr. Ljudevit Jonke pod naslovom: »Slovo o Matici hrvatskoj« napisao: »pukovnika Vidovića«, a u mom članku stoji: »general Vidović«) prezimena Vidović, koji nisu izjavili: »da je Matica hrvatska ustaško leglo«.

Vinko Peša, Zadar

Zaista, naslov »U obranu hrvatske domovine« Vinko Peša nije napisao. Tiskarskom greškom u zadnjem stavku Pešina pisma ispao je jedan redak. Tekst toga stavka u cjelini glasi: »S poštovanjem dragi drugovi. Želim Vam puno sreće i da nam pišete istinu o našoj hrvatskoj domovini i našoj Jugoslaviji.«
Nadamo se da su sada starješine Vinka Peše zadovoljni.

Provaljivanje državnih tajni

U »Hrvatskom tjedniku« broj 17 od 13. kolovoza 1971. postavili smo pitanje saveznom sekretaru za vanjsku trgovinu, Muhamedu Hadžiću, vezano uz provaljivanje državnih tajni u vezi s luksuznom robom i najavom »Borbe« od 1. VII. 1971. da će »uskoro poskupjeti i viski i šampanjac... znaju uvoznici što je to luksuzna roba«. U tom komentaru »Borba« je govorila o reeksporterima koji su uvozili skupa pića u količinama koje su inače dovoljne za 6—7 godina unaprijed.
Sada je Savezno izvršno vijeće donijelo odluku da se od 8. listopada odmrzavaju cijene vina i žestokih pića, a »Tanjug« istodobno javlja da se prema informacijama iz Savezne privredne komore može očekivati porast cijena za vina i žestoka pića od 10 do 20%.
Nastavljajući pitanje saveznom sekretaru za vanjsku trgovinu, na koje još nismo dobili odgovor, pisanje »Borbe« samo povezujemo s akcijama reeksportera i svih onih koji će zaraditi ogromna sredstva na tome što se državne tajne mjesecima unaprijed provaljuju. Da su se ranije javno pratili slični događaji, iako bi se moglo dokazati kako je provaljivanje državnih tajni sistem koji nanosi ogromne štete našoj privredi.
No, da se i slučajevi kao što je ovaj nastoje na dosta naivan način prikazati javnosti, to se može vidjeti iz »Tanjugove« informacije koja kaže: »U Saveznoj privrednoj komori ističu da alkoholna pića sudjeluju s manje od 1% u ukupnim troškovima života, pa će i predviđeno povećanje minimalno utjecati na ukupne troškove građana.« Koliko će zaraditi reeksporteri i ostali, ne spominje se — kao da se to građana i samoupravljača uopće ne tiče!

Dokle smo dotjerali?

U tjednoj reviji »Svet« broj 778, od 17. rujna 1971. M. M. Lango piše:
»SAVEST«
MIKI JEVREMOVIĆ je jedan od retkih pevača koji nije želeo da učestvuje u anketi Kluba poznatih — 'Pevači biraju pevače'. Objasnio je da su u pitanju njegovi principi, ali je u jednom trenutku rekao i ovo:
— AKO BIH GLASAO PO SAVESTI, NA PRVO MESTO BIH MORAO DA STAVIM VICE VUKOVA. JA TO U OVOM TRENUTKU NISAM U STANJU DA UČINIM.«
Zar je zaista moguće da smo u slobodi izjašnjavanja stigli dotle da pjevač za pjevača ne smije reći koliko za njega on kao PJEVAČ vrijedi?

Odljev i priljev

U srpnju ove godine kolektiv »Kanalizacije« izabrao je za svog generalnog direktora jednog od činovnika iz stručnih službi CK SKH. Igrom slučaja, kako to već kod nas biva, u kolovozu je ostalo prazno mjesto šefa računovodstva »Kanalizacije«. Novi generalni direktor — ta kud će suza nego na oko — doveo je na to šefovsko mjesto prijatelja, također iz stručnih službi CK SKH! U »Kanalizaciji« očekuju daljnji priljev na rukovodeća radna mjesta, naravno, iz stručnih službi CK SKH. Iako razumijemo interes CK SKH da reducira svoj glomazni administrativni aparat, ipak nam nije jasno što je skrivila jadna »Kanalizacija«?

MIMARINA DONACIJA PONOVNO OKRADENA

Neodlučnost u pronalaženju i oduzimanju bespravno prisvojenih umjetnina iz Mimarine donacije prijeti da ostanemo bez neprocjenjivog umjetničkog blaga

Isti dan kada je javnost obaviještena o krađi sedam slika iz Strossmayerove galerije starih majstora, razgovarao sam s policijskim inspektorom koji traga za kradljivcima. On mi je dobrodušno objašnjavao kako je to najveća poslijeratna krađa umjetnina u Jugoslaviji. Zalud sam ga podsjećao na Mimarinu donaciju i upravo fantazmagorične stvari koje su se splele oko nje, upozoravajući ga da je prethodna krađa veća od ove. Policijski inspektor je ustrajao u svojoj tvrdnji s iskrenošću u koju nemamo pravo sumnjati, ali nas zato njegova slaba obaviještenost obvezuje da ponovno iznesemo poznate nam stare i nove činjenice vezane za Mimarinu donaciju. O njoj je prvi put obavijestio općinstvo Grga Gamulin u »Telegramu« od 14. VII. 1967., gotovo punih deset godina nakon što je donacija izvršena. Tu dugogodišnju šutnju i neizlaganje poklonjenih umjetnina, u »Telegramu« od 11. VII. 1969., Željka Čorak je objašnjavala popratnim pojavama »nekih naših društvenih deformacija, kojih smo se, u teoriji i praksi, javno odrekli u poznatim i prijelomnim političkim događajima«. Naravno, pod »poznatim i prijelomnim političkim događajima« ona je mislila na Brijunski plenum g. 1966., koji je omogućio da se otvoreno progovori o mnogim stvarima o kojima se do tada u najboljem slučaju moglo tek bojažljivo i skrivečki šaptati, a najčešće tek šutjeti. Ohrabren tim plenumom Ante Topić Mimara u rujnu 1966. godine uputio je podnesak Saveznoj narodnoj skupštini SFRJ u kojoj ponajprije objašnjava svoje podrijetlo: »Zovem se ANTE TOPIĆ MATUNIM-MIMARA. Rođen sam godine 1898. u selu Koruščica (Dalmacija) u obitelji siromašnog hrvatskog seljaka. Našavši se kao austrougarski ratni zarobljenik u Italiji godine 1918., od tada stalno živim u inozemstvu. Po zanimanju sam slikar i restaurator umjetničkih predmeta. Do godine 1956. bio sam državljanin Jugoslavije, a od tada sam i državljanin Republike Austrije.« U podnesku Saveznoj skupštini Mimara dalje objašnjava kako je preuzeo dužnost »predstavnika Jugoslavenskog crvnog krsta kojemu je povjeren zadatak pronalaženja jugoslavenske djece, koju su naciti za vrijeme rata odveli u Njemačku« i kako mu je istodobno povjeren rad »na restituciji jugoslavenske imovine s onog dijela teritorija Njemačke koji se nalazio pod okupacijom američkih trupa«. On tvrdi da za taj rad nije dobio nikakvu materijalnu nadoknatu, već da je, naprotiv, vlastitim sredstvima plaćao »sve troškove i provizije onim stranim državljanima« koji su mu pomogli da utvrdi »mjesta gdje su sklonjena dobra opljačkana od strane okupatora u Jugoslaviji i dokažem njihovo porijeklo«.

Razdijeliti u razmjeru sa štetama

Mimarino veliko zalaganje i samoprijegor urodili su plodom, pa je on u spomenutom podnesku mogao izvjestiti Saveznu narodnu skupštinu: »Na osnovu specifikacije koju mi je u prosincu 1948. dostavila Reparaciona komisija u Beogradu isposlovao sam kod američkih okupacionih vlasti odobrenje da se iz Central Collection Point u Münchenu vrati Jugoslaviji devedeset veoma vrijednih umjetničkih slika starih majstora, stanovit broj skupocjenih ćilima i raznih obrtničko-umjetničkih predmeta. Te umjetničke vrijednosti upućene su u lipnju 1949. iz Münchena u Jugoslaviju, spakovane u dva vagona koja su pratili poručnik JNA Franjo Kraškovič i nekoliko pripadnika američke vojne policije. Na jugoslavensko-austrijskoj granici ta dva vagona sačekala je i u ime jugoslavenske Reparacione komisije preuzela gospođa Brejc. Početkom srpnja iste godine, prilikom boravka u Beogradu, vidio sam slike o kojima je riječ u zgradi Narodnog muzeja čiji je upravnik bio Veljko Petrović. Što se pak tiče ćilima i obrtničko-umjetničkih predmeta istodobno upućenih u Jugoslaviju, njihova sudbina mi nije poznata, ali sam čuo da su većinom podijeljeni raznim kancelarijama i ustanovama.«

Ovih devedeset umjetnina i obrtničko-umjetničkih predmeta Mimara je izlučio iz Göringove zbirke kao nadoknadu za mnogobrojne opljačkane i uništene umjetnine na području Jugoslavije u drugom svjetskom ratu. Iako su u drugom svjetskom ratu uništeni i opljačkani mnogobrojni hrvatski dvorci, svetišta, spomenici povijesnog naslijeđa, a umjetničke zbirke ostale ogoljene, Hrvatska nije dobila u ime nadoknade niti jednu jedinu umjetninu. Sve je ostalo u Narodnom muzeju u Beogradu. Štoviše, nikada nitko iz Hrvatske nije podnio službeni zahtjev da se odgovarajući dio tih umjetnina preda Hrvatskoj. Međutim, taj propust Izvršno vijeće i hrvatski Sabor mogu još uvijek ispraviti. Eventualni prigovori da pitanje tih umjetnina još uvijek

El Greco: Sv. Magdalena

nije raščišćeno i da američke vlasti još uvijek traže da se te umjetnine vrate u Njemačku nemaju, bar sada, nikakve važnosti i oni ne mogu biti zapreka da se te umjetnine ne razdijele svim republikama u razmjeru sa štetama počinjenim njihovom umjetničkom blagu u drugom svjetskom ratu.

Podnesak Saveznoj narodnoj skupštini

Pošto je uspješno obavio restituciju opljačkanih dobara i postigao da se Jugoslaviji odobri i izvrši nadoknada za opljačkane umjetnine, Mimara je odlučio da se vrati u domovinu i da svoju bogatu zbirku umjetnina pokloni Strossmayerovoj galeriji starih majstora. U vezi s time on u podnesku Saveznoj narodnoj skupštini piše: »Neposredno poslije završetka drugog svjetskog rata bio sam donio odluku da svoju umjetničku zbirku, koju sam sakupljao od godine 1920. pošaljem u Jugoslaviju, a zatim da se i sam definitivno nastanim u svojoj zemlji i nastavim s radom. Sprovodeći u djelo tu svoju zamisao uputio sam početkom 1948. kamionima Jugoslavenske vojne misije u Berlinu jedan dio te zbirke u Zagreb i zamolio da umjetničke vrijednosti o kojima je riječ budu predane Strossmayerovoj galeriji. Drugi dio moje zbirke, koji se za vrijeme rata nalazio sakriven kod prijatelja u Pragu, predao sam u veljači 1948. ambasadoru FNRJ u Čeho-Slovačkoj Marijanu Stilinoviću s molbom da se i te umjetničke vrijednosti upute u Zagreb kao moj poklon Strossmayerovoj galeriji u Zagrebu. Godine 1950. predao sam Jugoslavenskoj vojnoj misiji (potpukovniku Sibinoviću) još dvadeset slika starih majstora s molbom da se i one upute Strossmayerovoj galeriji u Zagrebu.... Početkom godine 1948. predao sam generalnom konzulatu FNRJ u Cirihu na čuvanje jednu plastiku iz bronce (»Poljubac«) s potpisom »Rodin«, dva perzijska ćilima (jedan indoperzijski iz 16. stoljeća, a drugi kavkaski iz 17. stoljeća) i dvije kineske vaze iz 17. stoljeća. U nekoliko navrata tražio sam da mi se te stvari vrate, ali bez ikakvog uspjeha. Među umjetničkim vrijednostima upućenim početkom godine 1948. preko ambasadora FNRJ u Pragu, Marijana Stilinovića, u Jugoslaviju nalazile su se tri stvari koje nisam poklonio Strossmayerovoj galeriji jer nisu bile niti su danas moje vlasništvo, i to: jedno poprsje iz pješčanog kamena, polikromirano, 15. stoljeće (Marija Burgundska) i dvije kineske vaze iz zelenog laka. Prilikom jednog od mojih službenih dolazaka u Beograd, imao sam, pored ostalog, i razgovor s Aleksandrom Rankovićem. Tom prilikom razgovarali smo i o umjetničkim predmetima koje sam poklonio Strossmayerovoj galeriji te sam mu pokazao

Andrea Riccio (14?0–1532): Jarac, bronca

Francuska škola (18. st.): Otmjeno društvo u razgovoru, ulje

fotografije tih predmeta. Među njima nalazila se i fotografija poprsja Marije Burgundske. Saopćio sam Aleksandru Rankoviću da to poprsje nije moje vlasništvo, ali da bi ga vlasnik možda želio prodati. On mi je odgovorio da je ta skulptura zaista lijepa, da mu se mnogo sviđa, ali da sve zavisi od toga koliko ona košta. Nekoliko godina kasnije otprilike 1955. ili 1956., slučajno sam saznao da se poprsje Marije Brugundske nalazi u stanu Aleksandra Rankovića u Beogradu.« U citiranom podnesku Mimara opisuje kakvim je policijskim progonima i životnim pogibeljima bio izložen kada je tražio da se njegova donacija preda Strossmayerovoj galeriji, te izražava svoje duboko uvjerenje da će Savezna narodna skupština poduzeti odgovarajuće mjere »kako bi se pred našom i svjetskom javnošću« s njegova »imena skinula ljaga i opovrgle klevete« koje su »širili neodgovorni službenici i funkcionari UDB-e«.

Uzaludne intervencije

Zaista, nakon ovog Mimarina podneska bila je poduzeta neka istraga, što je vidljivo i iz izjave koju je sekretaru Generalnog sekretarijata predsjednika Republike Jovanu Jakšiću uputio Momčilo Sibinović, jedan od nekadašnjih članova Jugoslavenske vojne misije u Berlinu, kojoj je u to doba (g. 1948.) pripadao i Ante Topić Mimara. U toj izjavi Momčilo Sibinović nije se trudio da prikrije svoju zlovolju na Mimaru. S neskrivenom gorčinom on govori o tome kako ga je Mimara nazvao »pendrekom«, te ga istodobno, možda za uzvrat, obasipa nizom optužaba, ali ipak priznaje: »U pismima Saveznoj skupštini historijat njegova rada je uglavnom tačan... On na izvjestan način ispada stvarna žrtva... Cijela stvar se više komplicira činjenicom da je Topić poklonio Strossmayerovoj galeriji i jedan broj vanrednih umjetničkih djela, što sam doznao iz štampe. One će biti javno izložene i označene kao poklon, a Topić stiče status mecene galerije. I naravno pravo i mogućnost da svoju stvar tjera i dalje.«

Ante Topić Mimara nikad se nije prestao zanimati za svoju donaciju, za sudbinu koje se dugo nije znalo. Tako je 17. III. 1966. uputio pismo Većeslavu Holjevcu (godine 1948. Holjevac je bio šef Jugoslavenske vojne misije u Berlinu) u kojem kaže: »Ja te stvari, iz moje vlastite zbirke, koje su neosporivo moje vlasništvo, nisam poklonio nikakvoj službenoj ili privatnoj osobi, nego sam poklonio mome viteškom i plemenitom Narodu Hrvackom. Za taj moj poklon ja ne tražim nikakvu protuuslugu, ja se veoma čudim da nakon skoro 19 godina te stvari, od velike umjetničke vrijednosti, nisu bile nigdje izložene i javno pokazane. Ja odlučno zahtijevam da se svi objekti, koji sačinjavaju moj poklon, čim prije predaju upravi Strossmayerove galerije u Zagrebu gdje da se čim prije izlože.«

Dvadesetog svibnja 1967. Mimara sačinjava novi ugovor o darivanju i tako ponovno potvrđuje svoju staru darovnicu. Isti dan predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dr. Grga Novak upućuje Mimari slijedeće pismo:

»Vrlo poštovani gospodine,

Potvrđujem primitak Vašeg cijenjenog pisma od danas, kojim ste mi saopćili slijedeće:

'U vezi s našim Ugovorom o darivanju od danas želim da izrazim Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu svoje čvrsto uvjerenje, da će ona — kao daroprimac umjetnina koje su predmetom ovog ugovora, a nisu preuzete — učiniti od svoje strane i poduzeti sve potrebne pravne radnje da pomenute umjetnine dođu čim prije u posjed Strossmayerove galerije starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, kako bi na taj način bile privedene svrsi kojoj ih je ovaj ugovor namijenio. Molim Vas, gospodine predsjedničke, da se ovo pismo uvrsti kao moj prilog spomenutog ugovora o darovanju.

Molim da mi izvolite potvrditi primitak ovog pisma.'

Potvrđujući Vam primitak gornjeg pisma, vrlo poštovani gospodine, želim Vas uvjeriti da će Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti učiniti od svoje strane sve potrebno da Vašoj želji izraženoj u tome pismu bude udovoljeno.

Molim Vas da i ovom prilikom primite izraze našeg dubokog priznanja i poštovanja.

PREDSJEDNIK

Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

Grga Novak«

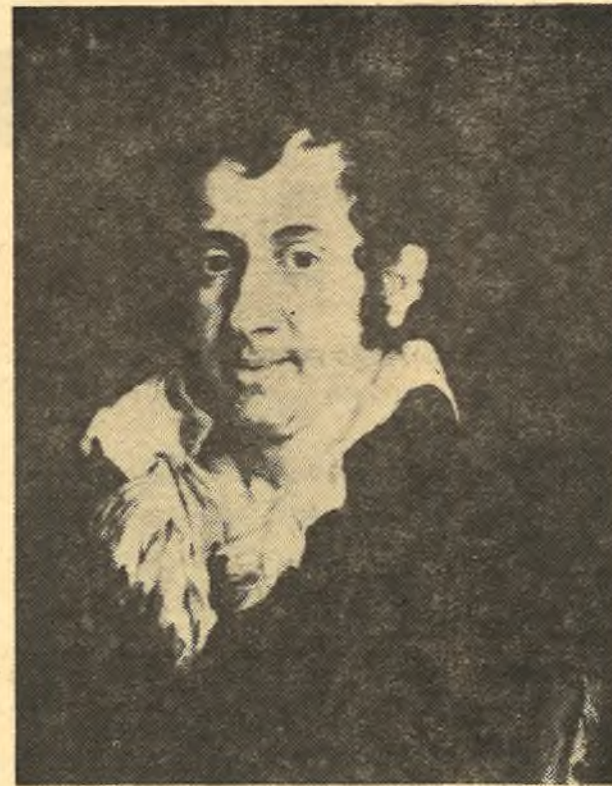

J. G. Edlinger (1741–1819): Portrait sina, ulje

Vlasnik prima na »posudbu« vlastite umjetnine

Poslije mnogobrojnih peripetija napokon je 22. lipnja 1969. otvorena izložba izabranih djela iz Mimarine donacije. Izložba je sadržavala 79 izložaka, a naknadno je stigao i novi vrijedan Mimarin poklon, slika Federika Benkovića »Sv. Jeronim«. Među onih 79 izložaka bilo je i 12 slika i skulptura iz Mimarine donacije koju je za tu prigodu Strossmayerova galerija dobila na posudbu od beogradskog Narodnog muzeja. Odgovornim osobama iz Narodnog muzeja nije uzmanjkalo hrabrosti da od uprave Strossmayerove galerije zatraže pismenu obvezu da će im nakon zatvaranja izložbe biti vraćene umjetnine na koje oni nisu imali nikakvo pravo. Ovo je valjda jedinstveni primjer na svijetu, bar što se tiče kulturno-umjetničkih institucija, da nezakoniti vlasnik ustupa na posudbu zakonitom vlasniku njegove vlastite umjetnine. Nakon mnogobrojnih polumolećivih pisama, na koje iz Beograda nije stizao nikakav odgovor, Strossmayerova galerija je napokon 25. svibnja 1970. primila od dr. Miodraga Kolarića, direktora Narodnog muzeja, dopis u kojem se kaže: »Danas nam je Republički sekretarijat za kulturu, nauku i obrazovanje dostavio saglasnost da Vam ustupimo u trajnu svojinu 6 slika i 7 skulptura iz donacije Topić-Mimare.«

Izgleda da je dr. Grga Novak jako brzo zaboravio obećanje koje je dao Mimari. On je akademski šutio dok su mnogobrojni pojedinci i ustanove muku mučili da se pronađu i Strossmayerovoj galeriji vrate umjetnine pokradene iz Mimarine donacije. Tako je 13. listopada 1969. Društvo historičara umjetnosti SR Hrvatske uputilo podnesak Kulturno-prosvjetnom vijeću Sabora SR Hrvatske u kojem se primjećuje da ni sama »Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti nije pokazala dovoljno zalaganja u zahtjevima da se pronađu i vrate ona dragocjena umjetnička djela koja su joj tako velikodušno poklonjena.« Nadalje: »Društvo skreće Saboru pažnju na činjenicu da se uopće ne radi o tih tridesetak umjetničkih djela koja još nisu pronađena, nego o onom velikom blagu koje se još nalazi u posjedu Ante Topića Mimare, a koje će naš narod definitivno izgubiti ukoliko prema donatoru ne budemo postupali dolično i prema njegovim zaslugama.«

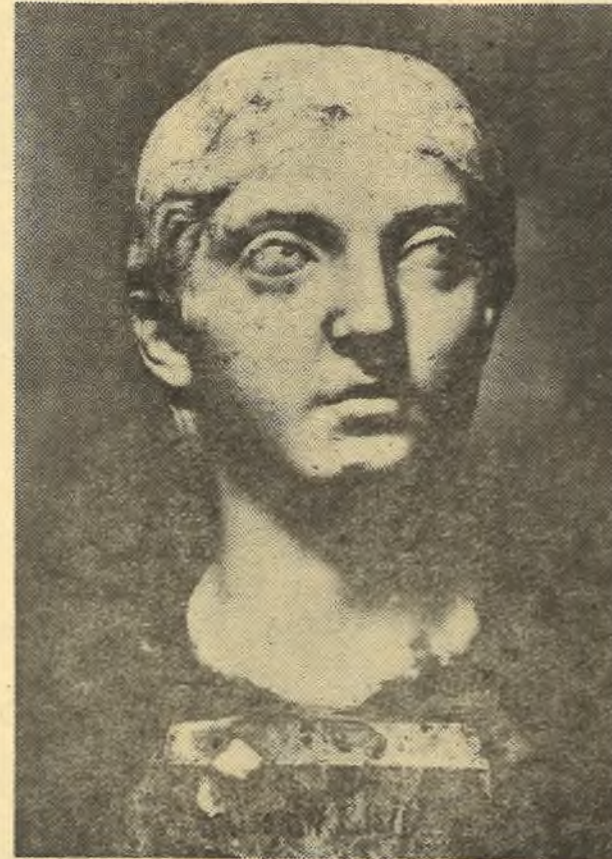

Glava Rimljanke (2. st.), mramor

Tjeralica bez učinka

Naime, Ante Topić Mimara u više je navrata usmeno i pismeno izjavljivao da će čitavu svoju golemu zbirku od nekih 1500 umjetnina pokloniti Strossmayerovoj galeriji ukoliko se pronađu i galeriji vrate sve umjetnine iz njegove prve donacije. Godine 1967. Grgo Gamulin je, kako sam kaže, pred bogatstvom Mimarine zbirke »ostao zaslijepljen unatoč svojoj dugogodišnjoj rutini i okorjelosti«. Nenazočnost Mimarine zbirke kod nas, Grgo Gamulin je tada ćutio i doživljavao »kao da nam je preko noći izgorjelo dvadeset ili trideset Strossmayerovih galerija«. Ova usporedba bila je prije skromna nego pretjerana. Među 1500 umjetnina u Mimarinoj zbirci nalaze se djela Tiziana, Rafaela, El Greca, Renoira, Van Gogha, Moneta, Tintoretta, Velasqueza, Goye, Murilla, pa čak i sedam Rembranta. Od godine 1967. Mimara je svoju zbirku popunio djelima Leonarda da Vincija, Michelangela i drugih poznatih umjetnika. Zato je Društvo historičara umjetnosti s pravom pisalo hrvatskom Saboru: »Takva je djela više nemoguće naći u svijetu, čak niti s golemim sredstvima, o kojima mi ne možemo niti sanjati.« Pošto je u Saboru pokrenuto pitanje Mimarine donacije, istragu je povelo i Okružno javno tužilaštvo u Zagrebu, a »Omladinski tjednik« je raspisao javnu tjeralicu za 16 umjetnina iz Mimarine donacije kojima se trag zameo.

Dakle, ne prva, nego — druga krađa!

Tvrdnja zagrebačkog policijskog inspektora da je nedavna krada sedam umjetnina iz Strossmayerove galerije najveća poslijeratna krađa umjetnina u Jugoslaviji — djeluje stoga

Nicolas Poussin (1593–1665): Gozba satirâ s Bahusom, ulje

ne samo čudno nego i uznemirujuće. Policija bi trebala znati barem za akcije tužilaštva, ako već ne prati novinske izvještaje o krađama vrijednih umjetnina. U svakom slučaju, akcija zagrebačkog Okružnog javnog tužilaštva urodila je nekim plodom, naime, pronađene su i Strossmayerovoj galeriji vraćene dvije uljane slike, i to: »Pejsaž« Jana Lievensa (1607—1674) i »Pejsaž sa sela« Gerda van Hessa (17 st.). Za ostale umjetnine, osim jedne, zna se da nisu na području SR Hrvatske.

Za poprsje Marije Burgundske, čija se sadašnja vrijednost cijeni na nekih četiri stotine tisuća dolara, bilo je rečeno da ga je Aleksandar Ranković poklonio godine 1969. Srpskoj akademiji nauka i umetnosti. Srpska akademija je to demantirala, ali u Hrvatskoj se još nitko nije našao da službeno ili neslužbeno provjeri Mimarinu tvrdnju da se to poprsje svojedobno nalazilo kod Aleksandra Rankovića.

U svom salzburškom dvorcu Schloss Neuhaus, koji je kupio i preuredio u galeriju, nakon što je za 650.000 dolara prodao Metropoliten Museumu of Art u New Yorku bjelokosno raspelo, Mimara još uvijek nestrpljivo očekuje da se umjetnine iz njegove donacije pronađu i predaju Strossmayerovoj galeriji. Čini se da on, unatoč neskrivenom ogorčenju, još uvijek nije potpuno povukao svoje obećanje da će cijelu svoju umjetničku zbirku pokloniti Strossmayerovoj galeriji. Malo tko može iz sebe istisnuti domovinu, ponajmanje to može Ante Topić Mimara, koji predobro shvaća tragičnost nekih njezinih povijesnih trenutaka.

Bruno Bušić